

**Ahola Johanna
Isokoski Sara**

ME OLLAAN KAIKKI TEMPERAMENTTISIA!

Lapsen temperamentin tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Huhtikuu 2019**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Huhtikuu 2019	Tekijä/tekijät Johanna Ahola, Sara Isokoski
Koulutusohjelma Sosiaali-alan koulutusohjelma		
Työn nimi Me ollaan kaikki temperamenttisia! Lapsen temperamentin tunnistaminen varhaiskasvatuksessa.		
Työn ohjaaja Lehtori, psykologi, Kirsi Herranen-Somero	Sivumäärä 62+5	
Työelämäohjaaja Päiväkotien johtaja Liisa Koponen		
<p>Opinnäytetyön aiheena oli lapsen temperamentti ja sen kartoittaminen. Tavoitteena oli tunnistaa lapsen temperamenttiprofiili, joka muodostuu lapsen temperamenttipiirteistä. Temperamenttia kartoittivat varhaiskasvattajat, vanhemmat ja tutkimuksen tekijät. Kartoitus tehtiin neljästä kaksivuotiaasta lapsesta, käyttäen apuna kartoituslomaketta, joka laadittiin osana tutkimusta. Tämän jälkeen varhaiskasvattajia ja vanhempia haastateltiin siitä, miten he kokivat temperamentin kartoittamisen. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä erään päiväkodin kanssa.</p> <p>Temperamentti on ihmisen käyttäytymistyyli. Temperamentti näkyy ulospäin ja tuo esiin yksilöllisyytemme ja erottaa meidät toisistamme. Se näkyy tavassamme toimia, esimerkiksi toinen tekee asiat nopeasti ja toinen hitaasti. Toiselle kaikki uusi ja yllättävä on kiinnostavaa ja houkuttelevaa, kun toinen taas kokee saman asian pelottavana, jolloin lapsi helposti vetäytyy. Temperamenttipiirteet ovat synnynäisiä ja osittain perinnöllisiä. Temperamentti on suhteellisen pysyvä, mutta se muovautuu ympäristön, kasvatuksen ja kulttuurin vaikutuksesta. Tässä tutkimuksessa käytettiin Alexander Thomasin ja Stella Chessin laatimia temperamenttipiirteitä. Heidän teoriassaan on käytössä yhdeksän eri piirrettä, joista muodostuu jokaiselle yksilöllinen temperamenttiprofiili. Temperamentin tunnistamisesta on hyötyä, jotta lasta voidaan kasvattaa hänen temperamenttinsa vaatimalla tavalla.</p> <p>Jokaiselle lapselle löydettiin heidän oma yksilöllinen temperamenttiprofiilinsa. Varhaiskasvattajien, vanhempien ja tutkimuksen tekijöiden havainnot erosivat toisistaan jonkin verran. Kartoittaminen koettiin pääasiassa helppona ja mielenkiintoisena. Varhaiskasvattajat ja osa vanhemmista olivat sitä mieltä, että temperamentin kartoittamista voisi tehdä varhaiskasvatuksessa ainakin jossain muodossa.</p>		
Asiasanat Temperamentti, temperamenttiprofiili, temperamenttiprofiilin kartoittaminen, varhaiskasvatus		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date April 2019	Author Johanna Ahola, Sara Isokoski
Degree programme Degree program in social services		
Name of thesis We are all temperamental! Recognizing a child's temperament in early childhood education		
Instructor Lecturer, psykologist Kirsi Herranen-Somero	Pages 62 + 5	
Supervisor Manager of the day care centers Liisa Koponen		
<p>The subject of thesis was child temperament and how to determine it. The aim was to define the child's temperament profile which consists of the child's temperament traits. The temperament was assessed by early childhood educators, parents, and the authors of this thesis. The assessment was carried out with four two-year-old children, using a questionnaire. After that, the early childhood educators and parents were interviewed about their experiences of assessing the temperament. The study was carried out in cooperation with a daycare center.</p> <p>Temperament is a human behavioral style. Temperament is visible and brings out our individuality and separates us from each other. It appears in our way of action, for example, one does things fast and another slowly. Everything new and surprising is interesting and appealing for one, while another finds the same thing scary, which can easily make the child disengage. Temperament traits are innate and partly hereditary. Temperament is relatively permanent, but it is shaped by the influence of environment, education and culture. The temperament traits determined by Alexander Thomas and Stella Chess were used in this thesis. In their theory, there are nine different features that create a unique temperament profile for everyone. Identifying a child's temperament is beneficial so that the child can be provided with nurture that his/her temperament requires.</p> <p>An individual temperament profile was established for each child. The observations differed somewhat between the early childhood educators, parents and authors Determining the temperament was mainly found to be uncomplicated and interesting. The early childhood educators and some parents felt that the assessment could be used at least in some form.</p>		
Key words Early childhood education, Temperament, Temperament profile, Temperament profiling		

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 VARHAISKASVATUS SUOMESSA	3
3 LAPSEN VARHAINEN PSYKKINEN KEHITYS	5
4 TEMPERAMENTTI	7
4.1 Mitä on temperamentti	7
4.2 Temperamenttitutkimus	10
4.2.1 Historia.....	10
4.2.2 Viimeaikaisia tutkimuksia ja kirjallisuutta aiheesta	12
5 TEMPERAMENTTIPIIRTEET THOMASIN JA CHESSIN MUKAAN	13
5.1 Aktiivisuus	13
5.2 Rytmisyys	14
5.3 Sensitiivisyys	14
5.4 Sopeutuvuus	15
5.5 Sinnikkyys	16
5.6 Häirittävyys	17
5.7 Intensiivisyys.....	17
5.8 Lähestyminen/vetäytyminen	18
5.9 Perusmieliala	19
6 MITEN TEMPERAMENTTI VAIKUTTAA LAPSEN ELÄMÄÄN?	20
6.1 Temperamentti ja kulttuuri	22
6.2 Temperamentti ja kiintymyssuhde	23
6.3 Temperamentti ja stressi	24
6.4 Temperamentti - erityispiirre vai häiriö?	26
7 TEMPERAMENTIN HUOMIOIMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	27
7.1 Lapsen ja varhaiskasvattajan suhde	30
7.2 Ryhmiin jakaminen temperamentin mukaan	31
7.3 Resurssit varhaiskasvatuksessa	32
7.4 Varhaiskasvatuspaikan valinta temperamentti huomioiden	33
7.5 Erityistä huomiota vaativat temperamenttipiirteet	33
8 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	36
9 TUTKIMUSMENETELMÄT TÄSSÄ OPINNÄYTETYÖSSÄ.....	38
9.1 Havainnointi	39
9.2 Haastattelu	40
10 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	41
11 TUTKIMUSTULOKSET	45
11.1 Lasten temperamenttiprofiilien esittely	45

11.2 Kokemukset temperamentiprofiilin kartoittamisesta.....	47
12 JOHTOPÄÄTÖKSET	51
13 POHDINTA	54
LÄHTEET	
LIITTEET	

1 JOHDANTO

“Onpas hän temperamenttinen!” joku huudahtaa. Yleensä tällaisella lausahduksella taidetaan tarkoittaa henkilöä, joka ilmaisee voimakkaasti tunteensa ja mielipiteensä sekä käyttäytyy muutenkin “räiskähtelevästi”. Todellisuudessa olemme kuitenkin temperamenttisia ihan jokainen, kukin omalla tavallamme. Tässä tutkimuksessa havainnoimme ja kartoitimme lapsen temperamenttia varhaiskasvatusympäristössä yhteistyössä lapsen vanhemman/vanhempien ja varhaiskasvattajan kanssa. Lisäksi haastattelimme vanhempia ja varhaiskasvattajia, miten he kokivat tämän temperamentinkartoittamistehtävän. Käytämme tässä työssä huoltajan lisäksi nimitystä vanhempi, sillä tiedämme, että lasten temperamenttia kartoittivat heidän omat vanhempansa. Se on myös sanana pehmeämpi ja meille läheisempi. Sanaa vanhempi käytämme kertoessamme tehdystä tutkimuksesta sekä pohdinnassa. Varhaiskasvattaja-nimitys pitää tässä työssä sisällään päiväkodin kasvatushenkilöstön, lastenhoitajat ja varhaiskasvatuksen opettajat.

Tavallaan temperamentti piirteinen on meille kaikille tuttu. Huomaamme toisissamme ja itsessämme piirteitä, jotka ovat temperamenttiin kuuluvia. Kuitenkin temperamenttia saatetaan ymmärtää väärin ja siihen sisältyy paljon asioita, joita ei ymmärrä ennen kuin perehtyy temperamenttia käsittelevään kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. Professori Liisa Keltikangas-Järvinen on merkittävin henkilö Suomen temperamenttitutkimuksessa, ja hän on kirjoittanut aiheesta paljon kirjoja ja artikkeleita. Keltikangas-Järvisen (2006, 23) mukaan temperamentti tarkoittaa ihmisen synnynäistä taipumusta käyttäytyä tietynlaisella tyylillä. Se kuvaa, kuinka ihminen toimii eri tilanteissa. Temperamentti näkyy ulospäin ja tuo esiin meidän yksilöllisyytemme ja erilaisuutemme. Temperamentin tuoma eroavaisuus näkyy esimerkiksi siinä, kuinka ilmaiseemme tunteitamme: yksi näyttää tunteensa niin voimakkaasti, että jokainen voi tunnistaa ne selkeästi, kun taas toinen tuo tunteensa esiin hyvin hienovaraisesti, pienellä eleellä tai vain sanallisesti kertomalla siitä. Kun kuvailemme toisen ihmisen käytöstä, käytämme usein temperamenttipiirteitä: sanomme toista sinnikkääksi, vilkkaaksi tai ujoksi, rauhalliseksi tai seuralliseksi. Temperamenttipiirteet ovat ihmisessä synnynäisiä ja osittain perinnöllisiä. Jotta piirrettä voidaan kutsua temperamenttipiirteeksi, sen pitää ilmaantua varhain ja olla pysyvä iästä ja tilanteesta riippumatta. Piirteet tosin muovautuvat ympäristön, kasvatuksen ja kulttuurin vaikutuksesta. (Keltikangas-Järvinen 2015, 37-39, 42-43; Keltikangas-Järvinen 2006, 29.)

Temperamentti on siis jokaisella ilmenevä oma käyttäytymistyyli. Näin ollen voimme todeta, että jokainen meistä on temperamenttinen, toinen räiskähtelevällä ja toinen hiljaisella tavallaan. Herää kysymys, otetaanko tämä tarpeeksi huomioon varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

lapsen persoonallisuutta ja temperamenttia ei käsitellä juuri ollenkaan. Asiakirjassa tuodaan kyllä esiin, miten tärkeää meidän on tuntea lapsi sekä lapsen yksilöllisten tarpeiden ja yksilöllisen kehityksen huomioimisen merkitys. Psykologinen näkemys on kuitenkin mielestämme jäänyt taka-alalle.

Opinnäytetyössämme haluamme nostaa esiin tätä tärkeää aihetta. Haluamme herättää keskustelua temperamentista ja toivon mukaan lisätä tietämystä siitä ja sen vaikutuksesta lapsen käytökseen. Haluamme kuitenkin korostaa, että temperamentti selittää vain osan lapsen käytöksestä; se on vain yksi mutta merkittävä selittävä tekijä lapsen käytöksen takana. Esimerkiksi kun lapsi ei saa vaatteita päälleen ja haa-veilee, kyseessä saattaa olla temperamenttipiirre, eikä esimerkiksi tahallinen aikuisen hännääminen. Joku lapsi haluaa tarkastella maailmaa varovasti vanhempiensa tukemana, kun taas toinen on kovaa vauhtia menossa ja tutkii ennakkoluulottomasti ympäristöään. Tämän käytöksen eroavaisuuden selittää temperamentti. Mielestämme temperamentista pitäisi puhua enemmän esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutuksissa. Myös vanhempien kanssa asiasta olisi hyvä keskustella. Temperamentin tunnistaminen nimittäin auttaa aikuista ymmärtämään, miksi lapsi käyttäytyy tietyllä tavalla. Näin aikuinen voi tukea lapsen tarpeita yksilöllisesti.

Tässä tutkimuksessa kartoitimme neljän lapsen temperamenttia. Temperamenttikartoituksen pohjana oli Liisa Keltikangas-Järvisen temperamenttia käsittelevä kirjallisuus aiheesta. Temperamenttipiirteet, joihin Keltikangas-Järvinen nojaa, ovat Alexander Thomasin ja Stella Chessin laatimia. Näistä temperamenttipiirteistä kokosimme kysymyskaavakkeen, jonka avulla temperamenttia kartoitimme. Kunkin lapsen temperamenttia kartoittivat varhaiskasvatuksen työntekijä, lapsen vanhempi/vanhemmat sekä toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä. Pääpaino oli vanhemman ja varhaiskasvattajan havainnoissa, koska he tuntevat lapsen pidemmältä ajalta. Jokaisesta lapsesta saimme näin ollen yhdeksän piirrettä sisältävän yksilöllisen temperamenttiprofiilin.

Tässä tutkimuksessa kokeiltiin temperamentin kartoittamista käytännössä ja selvitettiin, millaisena tällainen kartoitustehtävä koetaan. Temperamenttiprofiilin kartoittaminen tarkoittaa lapsen yksittäisten temperamenttipiirteiden tunnistamista ja niiden kokoamista temperamenttiprofiiliksi, josta näemme piirteet, joita lapsella esiintyy voimakkaimmin. Tutkimuksemme tutkimuskysymykset olivat:

- Millaiset temperamenttiprofiilit havainnoitavilla lapsilla on?
- Millaisena temperamenttiprofiilin kartoittaminen koetaan?

2 VARHAISKASVATUS SUOMESSA

Tämä opinnäytetyö on tehty varhaiskasvatuksen piirissä, eräässä päiväkodissa Pohjois-Pohjanmaalla. Tässä luvussa kerrotaan keskeisimmistä varhaiskasvatusta ohjaavista asiakirjoista, jotka antavat suunnan kaikelle työlle ja toiminnalle varhaiskasvatuksessa. Ne tuovat perustan myös tälle tutkimukselle. Tässä asiakirjoja tarkastellaan erityisesti temperamentin näkökulmasta.

Lain mukaan varhaiskasvatus tarkoittaa alle kouluikäisille lapsille tarjottavaa hoitoa, kasvatusta ja opetusta. Toiminta on suunnitelmallista ja tavoitteellista, ja pedagogiikka on siinä tärkeässä osassa. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäiväkodissa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana. Lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta ja kunnalla on velvollisuus järjestää sitä perheiden tarpeiden mukaan. (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, 1§, 2§, 5§.)

Suomessa varhaiskasvatusta ohjaavat Varhaiskasvatuslaki (13.7.2018/540) ja Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (23.8.2018/753) sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Lisäksi esiopetusta ohjaavat Perusopetuslaki (21.8.1998/628) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Nämä valtakunnalliset säädökset pyrkivät luomaan yhdenmukaista varhaiskasvatusta kaikkialle Suomeen. Nämä lait, asetukset ja perusteet ovat oikeudellisesti velvoittavia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.) Tässä keskitymme varhaiskasvatusta ohjaaviin asiakirjoihin ja jätämme esiopetusta ohjaavat asiakirjat käsittelemättä, koska tutkimuksen kohderyhmänä olivat alle kolmevuotiaat lapset.

Lapsen yksilöllisen huomioimisen vaatimus varhaiskasvatuksessa on kirjattu lakiin ja muihin varhaiskasvatusta sääteleviin asiakirjoihin. Varhaiskasvatuslaki asettaa tavoitteeksi edistää jokaisen lapsen kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä tunnistaa yksilöllisen tuen tarve. Kaikessa varhaiskasvatustyössä, suunnittelusta alkaen, on otettava keskiöön lapsen etu (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, 3§, 4§.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksessa oleva lapsi on opittava tuntemaan ja huomioitava hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsi on arvokas juuri sellaisena kuin hän on ja hänet tulee huomioida omana itsenään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18-19.) Meidän on siis velvollisuus huomioida lapsi yksilöllisesti huomioiden myös hänen temperamenttinsa. Muun ohella myös temperamentti voi aiheuttaa yksilöllistä tuen tarvetta ja lain (Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, 3§) mukaan lapsella on oikeus saada tukea.

Jokaisessa kunnassa on tehtävä valtakunnallisten perusteiden pohjalta paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma. Siinä tuodaan esiin muun muassa kunnan varhaiskasvatuksen pedagogiset painotukset ja alueen erityispiirteet. Myös jokaiselle lapselle laaditaan oma varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan suunnitelma siitä, miten kutakin lasta hoidetaan, kasvatetaan ja opetetaan yksilöllisesti hänen tarpeisiinsa vastaten. Mikäli lapsi tarvitsee erityistä tukea, suunnitelmat tuen toteuttamiseksi kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Suunnitelman toteutumista on arvioitava vähintään kerran vuodessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 9-11.) Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on asiakirja, jossa myös lapsen temperamenttipiirteet voivat tulla esiin ja huomioiduksi.

Tarkastelimme Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2016) etsien tietoa, tuodaanko asiakirjassa esiin lapsen persoonallisuuden ja temperamentin merkitystä. Aihetta tuodaan esiin kuitenkin hyvin vähän. Asiaa sivutaan muun muassa käsiteltäessä lapsen tuntemisen merkitystä ja yksilöllistä huomiointia (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18). Persoonallisuutta ja temperamenttia ei kuitenkaan näillä sanoilla mainita ollenkaan. Asia on kuitenkin merkittävä ja olisi ollut tärkeää, että se olisi ollut kirjattuna Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin selkeästi.

3 LAPSEN VARHAINEN PSYKKINEN KEHITYS

Tässä tutkimuksessa tehtiin temperamenttikartoitus alle kolmevuotiaille lapsille. Tutkimuksen kohteeksi valittiin alle kolmevuotiaat lapset, koska pienillä lapsilla temperamentti näkyy puhtaimmillaan, sillä myöhemmin temperamenttiin vaikuttavat voimakkaammin ympäristön tekijät (Livingston). Tässä luvussa kuvataan lyhyesti lapsen varhaista kehitystä. Kuvaus on rajattu koskemaan lähinnä psyykkistä kehitystä, koska se oli tässä tutkimuksessa keskeisessä osassa. Tässä kuvataan lähinnä kiintymyssuhteen syntymistä, koska se on merkittävä osa lapsen varhaista psyykkistä kehitystä. Myös temperamentin kannalta se on merkittävä, sillä lapsen temperamentti vaikuttaa varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteen syntyyn.

Lapsen kolme ensimmäistä elinvuotta on hyvin merkittävä jakso lapsen kehityksessä ja se muodostaa pohjan lapsen myöhemmälle kasvuille. Näiden kolmen vuoden aikana kehitys on nopeaa ja sitä tapahtuu laajasti niin fyysisesti kuin psyykkisestikin. Ensimmäisten vuosien aikana lapselle kehittyy käsitys omasta yksilöllisyydestään, ainutlaatuisuudestaan ja minuudestaan. Hän oppii säätelemään mielialojaan ja käytöstään ja olemaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tässä kehitysprosessissa lapsi tarvitsee sensitiivisiä ja lapselle tärkeitä hoitajia vuorovaikutukseen kanssaan. Nämä lapsen ensimmäiset vuodet ovat herkkyyksiaikaa, jolloin muun muassa lapsen aivot ovat vasta muovautumassa. Varhaisten vuosien hoiva-kokemukset vaikuttavat lapsen aivojen kehitykseen pysyvästi. (Keltikangas-Järvinen 2012, 21, 23.)

Lapsen hyvälle kehitykselle on välttämätöntä saada muodostaa läheinen suhde, kiintymyssuhde, häntä ensisijaisesti hoitaviin henkilöihin. Yksi näistä suhteista (useimmiten suhde äitiin) on muita vahvempi. Vauva oppii erottamaan häntä ensisijaisesti hoitavan henkilön muista puolen vuoden ikään mennessä. Puolivuotiaina lapsen on nimittäin havaittu osoittavan kiintymyskäyttäytymistä ensisijaiseen hoivaajaan esimerkiksi takertumalla häneen tai yrittämällä seurata häntä. (Rusanen 2011, 57.)

Kiintymyssuhdeteorian kehitti John Bowlby 1970-luvulla. Teorian mukaan erityinen tunneside muodostuu lapsen ja hänen turvallisimmaksi kokevansa henkilön välille. Lapsi turvautuu tähän aikuiseen erityisesti tuntiessaan pelkoa ja uhkaa. Suuri pelon ja uhan aiheuttaja on eroon joutuminen tästä läheisestä aikuisesta. Eroon joutumisen kokemus voi tulla esimerkiksi nukkumaanmenotilanteessa tai vanhemman poistuessa kotoa. Tällaisissa tilanteissa lapsi yrittää saada vanhemman jäämään luokseen esimerkiksi itkemällä. Kiintymyskäyttäytyminen on voimakkainta alle 3-vuotiailla lapsilla. Turvallisuuden tunne on

kuitenkin herkkä muutoksille viidenteen ikävuoteen saakka. Leikki-ässä saatu hoiva siis vaikuttaa merkittävästi lapsen turvallisuuden tunteeseen sitä lisäten tai heikentäen. Lapsi kykenee vasta 3-vuotiaana hyväksymään vieraan ihmisen hoitajakseen ja luottamaan siihen, että vanhempi palaa hänen luokseen. (Rusanen 2011, 27-28 [Bowlby 1991a, Bowlby 1991b].)

Kiintymyssuhde voi kehittyä turvalliseksi tai turvattomaksi riippuen siitä, vastaavatko lapsen lähimmät ihmiset lapsen aloitteisiin riittävän hyvin. Hyvä kiintymyssuhde varhaislapsuudessa vaikuttaa myönteisesti lapsen sosiaaliseen, emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Turvallisesti kiintyneillä lapsilla on myös esimerkiksi parempi itsetunto kuin turvattomasti kiintyneillä. (Rusanen 2011, 57-58.) Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapselle kehittyy hyvä itsetunto, ja hän kokee olevansa arvokas. Luottamuksen luominen aikuisiin on helpompaa. Turvallinen kiintymyssuhde auttaa lasta monissa vaikeissa tilanteissa, kuten selviytymään vastoinkäymisistä, ystävyysuhteissa, tunteiden säätelyssä sekä koulumenestyksessä. Tällainen lapsi on positiivinen tulevan suhteen ja tulee hyvin toimeen muiden kanssa. (Välivaara 2010.)

Mikäli lapsen kiintymyssuhde on turvaton, vaikuttaa se haitallisesti lapsen kehitykseen. Turvattomasti kiintyneet jaotellaan välttelevästi, ristiriitaisesti, jäsentymättömästi, kontrolloivasti tai muulla tavoin turvattomasti kiintyneisiin (Rusanen 2011, 62-63). **Välttelevästi kiintynyt** lapsi toimii miellyttämällä muita. Hän unohtaa omat tarpeensa ja tunteensa, joita hän häpeää. Hänelle avun pyytäminen on hyvin vaikeaa ja hän on usein hyvin kiltti. Välttelevästi kiintyneelle lapselle tyypillistä on kaavamainen, pakonomainen käyttäytyminen. Negatiivisia tunteita voi olla hankalaa näyttää, ja ne purkautuvat usein rajusti. **Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa** lapsi usein liioittelee tunneilmaisuaan. Lapsi voi olla vihainen ja ahdistunut ja käytös vaihtelee paljon. Lapsi kokee olevansa arvoton, ja isompina näillä lapsilla voi olla monenlaista oireilua kuten käytöshäiriöitä, uhmakkuutta sekä sosiaalisia ja sopeutumisoongelmia. **Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa** kiintymisen puuttuu. Tällainen lapsi kokee elämänsä kaoottisena. Käytös voi olla hyvin impulsiivista. Lapsen on vaikeaa kiinnittyä aikuiseen. Lapsi kokee olevansa arvoton ja huono, ja hän tarvitsee paljon apua saavuttaakseen korjaavia kokemuksia. (Välivaara 2010.) **Kontrolloivassa kiintymyssuhteessa** lapsen ja vanhemman roolit ovat muuttuneet päinvastaisiksi: lapsi pyrkii vihamielisellä, rankaisevalla tai huomion hakuksella käytöksellä kontrolloimaan vanhempiaan. **Muulla tavoin turvattomassa kiintymyssuhteessa** lapsen käytös on sekoitus edellä mainittuja malleja tai se ilmenee jollakin muulla tavalla. (Rusanen 2011, 69.)

4 TEMPERAMENTTI

Jokainen ihminen on yksilöllinen, oma persoonansa. Syntyessään ihmisellä on temperamentti, joka on osittain perinnöllinen. Temperamentti on ihmiselle ominainen tapa reagoida. Tämä reagoititapa on erilainen kuin muilla ja se tekee meistä yksilöitä. Kasvatus ja kokemukset muokkaavat ihmistä ja hänen temperamenttiaan. Vähitellen temperamentin pohjalle rakentuu ihmisen persoonallisuus. Persoonallisuuteen kuuluu sellaisia ominaisuuksia kuin minäkuva, itsetunto ja minuus sekä arvot, tavoitteet, sosiaaliset taidot ja eettiset normit. Synnynnäinen temperamentti luo ihmiselle taipumuksen käyttäytyä tietynlaisella hänelle ominaisella tavalla. Persoonallisuus sen sijaan ratkaisee sen, miten ihminen käyttäytyy. (Keltikangas-Järvinen 2009, 29-30; Keltikangas-Järvinen 2006, 28, 42.) Temperamentin ja persoonallisuuden erosta antaa käsityksen myös tämä tutkimuksellinen jaottelu. Temperamenttitutkimuksessa tutkitaan nimittäin ihmisten yksilöllisiä piirteitä ja keskinäisiä eroavaisuuksia. Persoonallisuustutkimuksessa (kehityspsykologisessa tutkimuksessa) tutkitaan sen sijaan ensisijaisesti jokaisen lapsen kehitykseen kuuluvia vaiheita. (Keltikangas-Järvinen 2006, 43-44.)

4.1 Mitä on temperamentti

Monet meistä ovat huomanneet käytännössä, että omat lapset ovat kovin erilaisia keskenään. Tämän huomasi myös psykologi ja temperamenttineuvoja Jan Kristal saatuaan toisen lapsensa. Tästä hän kertoo kirjassaan *The Temperament perspective*. Tällöin, 1970-luvulla, korostettiin ympäristön ja varhaisten kokemusten vaikutusta lapsen käytökseen. Kristal opiskeli lapsipsykologiaa ja koki olevansa valmis äitiyden haasteisiin opiskelujensa myötä. Hänen sai ensimmäisen lapsensa, joka oli hiljainen ja helppo kasvattaa. Kristal koki itsensä hyväksi äidiksi ja arveli sen johtuvan psykologisesta tietämyksestään ja hyvästä kasvu ympäristöstä. Sitten hän kuitenkin sai toisen lapsen, joka oli äänekkäs ja voimakastahtoinen. Mikään, mikä oli toiminut ensimmäisen lapsen kanssa, ei toiminut nuoremman kanssa. Valtataiste-luita käytiin usein. Kristal ei voinut käsittää, miten hänen lapsensa olivat niin erilaisia, vaikka ympäristö ja hoiva olivat samanlaista. Hän ymmärsi vasta paljon myöhemmin, että hänen lapsensa olivat syntyneet hyvin erilaisilla temperamenteilla varustettuina. (Kristal 2005.)

Temperamentti on käyttäytymistyyli, joka on jokaisella yksilöllinen. Se on joukko erilaisia piirteitä, synnynnäisiä taipumuksia toimia tietyllä tavalla. Temperamentti kuvaa sitä, kuinka ihminen reagoi eri ti-

lanteissa. Temperamentti ilmenee muun muassa siinä, kuinka aktiivinen ihminen on, kuinka voimakkaasti hän ilmaisee tunteensa ja kuinka sinnikäs hän on. Temperamenttipiirteet näkyvät ulospäin ja näillä erotumme toisistamme. (Keltikangas-Järvinen 2015, 36-37.) Temperamentti on ihmisen ominainen tyyli reagoida ulkoisiin ärsykkeisiin sekä omiin oloiloihinsa kuten nälkään, väsymykseen, kipuun tai erilaisiin tunnetiloihin. Se selittää, miten ihminen tekee asioita, ei sitä, mitä hän tekee tai miksi hän toimii niin kuin toimii. (Keltikangas-Järvinen 2009, 50.)

Temperamentti selittää, miksi ihmiset toimivat eri tavalla eri tilanteissa. Toiselle sama tilanne voi aiheuttaa ahdistusta, kun taas toiselle tilanne voi olla kiinnostava haaste. Joku toimii nopeasti ja äänekkäästi, toinen hiljaisesti ja rauhallisesti. Kuitenkaan temperamentti ei kerro mitä ihminen tekee, vaan se kertoo vain tyylin, jolla tehdään. Temperamentti selittää, miksi jonkun sietokyky on valtava ja toinen tulee helposti kärsimättömäksi. Temperamentti ei kuitenkaan selitä sitä, miten ihminen tuntemuksensa osoittaa. (Keltikangas-Järvinen 2006, 24.) Temperamentti vaikuttaa siihen, mitkä ympäristön asiat saavat mielenkiintomme heräämään, ja miten reagoimme asioihin ja millä voimakkuudella. (Keltikangas-Järvinen 2010, 30).

Temperamentilla on biologinen pohja eli se on seurausta aivorakenteissa ja aivojen toiminnassa olevista eroista. Tutkimuksissa on löydetty selkeitä eroja ihmisen aivojen välittäjäaineiden, kuten serotoniinin ja dopamiinin määrässä ja aktiivisuudessa. Nämä erot aiheuttavat eroavaisuudet temperamenteissa. Temperamentti on näin ollen myös synnynnäinen ja ainakin osittain perinnöllinen. Perinnöllinen piirre peritään vanhemmilta, ja synnynnäinen piirre voi olla kehittynyt myös raskauden aikana. Esimerkiksi äidin raskaudenaikainen stressi vaikuttaa lapsen temperamenttiin. Koska on vaikea selvittää, onko piirre peritty vai kehittynyt raskauden aikana, käytetään yleensä sanaa synnynnäinen temperamentti. Lisäksi aivot kehittyvät vielä pitkään syntymän jälkeen, jolloin myös biologinen temperamentti kehittyy edelleen. Kasvatuksella voidaan vaikuttaa siis myös aivojen biologiaan. Näin ollen sekä kasvatus että pienen lapsen aivojen kehitys muovaavat temperamenttia vielä syntymän jälkeenkin. (Keltikangas-Järvinen 2006, 33-35.)

Piirrettä voidaan sanoa temperamentiksi, jos piirre pysyy samana eri kehitysvaiheiden yli ja se näkyy samanlaisena eri tilanteissa. Vaikka tämä pohjana oleva temperamentti pysyy samana, tapa, jolla sitä ilmaistaan, muuttuu. Lapsi oppii kasvaessaan hallitsemaan temperamenttiaan, minkä myötä hän ilmaisee temperamenttia eri lailla kuin aiemmin. Ympäristö ja kulttuuri vaikuttavat siihen, miten piirteitä saa ilmaista. Mikäli piirre on sopusoinnussa ympäristön kanssa, sitä ei pyritä muuttamaan ja se pysyy sa-

mankaltaisena. Jos piirre sen sijaan on vastoin ympäristön odotuksia ja ristiriidassa sen kanssa, sitä pyritään muokkaamaan voimakkaasti ja piirteen ilmeneminen voi muuttua paljonkin. (Keltikangas-Järvinen 2009, 51.)

Yksittäisistä temperamenttipiirteistä muodostuu temperamenttiprofiili. Yksittäinen piirre ei vielä kerro ihmisestä paljoakaan, sillä piirteet vaikuttavat toisiinsa. Mikäli helposti ärtyvällä lapsella on matala intensiivisyys (tunteiden ilmaisemisen voimakkuus on matala), hän kärsii siitä lähinnä itse ja hänen ärtymyksensä jäävät ehkä huomaamatta hänen ympäristöltään. Sen sijaan, jos ärtyvä lapsi on lisäksi korkeasti intensiivinen (ilmaisee voimakkaasti tunteensa), lapsen ärtymyksen kuulevat kyllä kaikki hänen lähellään olevat. Tämä voi vaikeuttaa lapsen sosiaalisia suhteita. Ihminen voi myös esimerkiksi olla hyvin aktiivinen ja lähestyvä eli ympäristöä uteliaasti tutkiva tai hän voi olla aktiivinen, mutta hyvin sensitiivinen eli herkkä ympäristön ärsykeille, jolloin ympäristö ei herätäkään lapsessa uteliasta tutkijaa, vaan aiheuttaakin ylistimulaatiota ja levottomuutta. Meillä kaikilla on jokaista temperamenttipiirrettä. Useat piirteemme sijoittuvat lähelle keskiarvoa. Ääripiirteitä löytyy harvemmin, mutta juuri nämä piirteet erottavat meidät keskiarvosta, eli muista ihmisistä. Yksittäinen piirre kertoo ihmisestä vain vähän, sillä piirteet vaikuttavat toisiinsa. Kun tiedetään kaikki piirteet ja niiden suhde toisiinsa, nähdään ihmisen koko temperamentti. (Keltikangas-Järvinen 2006, 25-26.)

Merkittävä tekijä on myös lapsen temperamentin ja ympäristön yhteensopivuus. Tässä yhteydessä käytetään termiä hyvä yhteensopivuus eli ”Goodness of fit”, mikäli temperamentti ja ympäristö sopivat hyvin yhteen. Mikäli temperamentti ja ympäristön vaatimukset ovat ristiriidassa, käytetään termiä huono yhteensopivuus eli ”Poorness of fit”. Tällöin lapselta odotetaan jatkuvasti asioita, jotka ovat ristiriidassa hänen temperamenttinsa kanssa. Esimerkiksi lasta, joka luontaisesti toimisi hyvin maltillisesti, hoputetaan toimimaan nopeasti. Tällöin lapsen ja ympäristön välillä on ristiriita, lapsella voi sen tähden olla stressi, ja hän voi huonosti. (Keltikangas-Järvinen 2006, 38.)

4.2 Temperamenttitutkimus

4.2.1 Historia

Temperamenttia on tutkittu jo 100-luvulla. Tuolloin Rooman keisarin henkilölääkäri Galen kehitti temperamenttiluokituksen, jonka mukaan ihmiset ovat joko koleerisia, melankolisia, flegmaattisia tai sangvii-nisia. Temperamentti liittyi Galenin mukaan ruumiinnesteiden keskinäiseen suhteeseen ihmisen ke-hossa. Vaikka Galenin fysiologiset perusteet temperamenttipiirteille ovat nykytietämyksen valossa vailla pohjaa, hän on kuitenkin ymmärtänyt ihmisen biologisen erilaisuuden. Myös Galenin tempera-menttipiirteiden kuvaukset osuvat yllättävän hyvin yksin nykyisten piirteiden kanssa, vaikka termit ovatkin toiset ja ruumiinnesteiden sijaan puhumme nykyään aivojen välittäjäaineista. (Keltikangas-Jär-vinen 2015, 15-16.)

Keskiajalta asti lasta pidettiin pienenä aikuisena, joka itsestään kehittyy aikuiseksi, eikä tähän kehityk-seen voi juurikaan vaikuttaa. 1600- ja 1700-luvuilla alettiin pohtia lapsen psyykkistä kehitystä ja koros-tettiin ympäristön merkitystä lapsen kehityksessä. Tuolloin ajateltiin, että lapsi on persoonana tyhjä ja ympäristö muovaa hänet ihmiseksi. Myös 1900-luvun alkupuolella ympäristön merkitys nähtiin hyvin korostettuna. Ainoastaan ulkoiset fyysiset piirteet nähtiin perinnöllisinä, kun taas psyykkinen toiminta johtui ympäristöstä. Tästä seurasi ajatus, että kaikki lapsen vaikeudet johtuvat huonosta hoivasta ja ovat pääosin äidin aiheuttamia. (Keltikangas-Järvinen 2015, 17-18.) Tähän tilanteeseen syntyi temperamen-ttitutkimus 1930-luvulla, joka löysi vauvoissa eroja jo syntymästä lähtien. Temperamenttitutkimus va-kiintui osaksi persoonallisuuspsykologiaa kuitenkin vasta paljon myöhemmin. Nykymuodossaan tem-peramentin tutkiminen alkoi 1950-luvulla, jolloin Alexander Thomass ja Stella Chess ryhtyivät tutki-maan aihetta. Temperamenttietous löysi tiensä yleisiin psykologian oppikirjoihin kuitenkin vasta 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla. (Keltikangas-Järvinen 2015, 18-19.)

Alexander Thomas ja Stella Chess olivat siis ensimmäisiä ja merkittävimpiä temperamenttitutkijoita. He tutkivat New Yorkissa lapsia yli 30 vuoden ajan 1950-luvulta 1980-luvulle. Tutkimukset osoittivat lap-sen synnynnäisen temperamentin vaikutuksen lapsen kehitykseen. He huomasivat lapsen temperamentin ja ympäristön vaikuttavan toisiinsa jatkuvasti. Lapsen käytös vaikutti kasvattajaan ja kasvattajan käytös lapseen. Thomass ja Chess kuvaavat temperamentin tyyliksi käyttäytyä. He jakavat temperamentin yh-deksään temperamenttipiirteeseen, jotka kuvaamme seuraavassa luvussa. (Keltikangas-Järvinen 2015, 47-48.) Thomas ja Chess ovat jakaneet nämä yhdeksän piirrettä kolmeen eri luokkaan, koska jotkin piir-teet esiintyvät usein yhdessä. Näitä ovat helppo, hitaasti lämpenevä sekä vaikea temperamentti. Tämä

jaottelu perustuu siihen, miten haastavaksi lapsen kasvatus koetaan. Suurin osa lapsista sijoittuu joihinkin näistä ryhmistä, mutta osa näiden välille. (Keltikangas-Järvinen 2015, 62-67.)

Thomaksen ja Chessin lisäksi myös muun muassa Buss ja Plomin alkoivat tutkia temperamenttia. Heidän temperamenttiteoriansa mukaan temperamenttipiirteitä on vain kolme: emotionaalisuus, aktiivisuus ja sosiaalisuus. **Emotionaalisuus** tarkoittaa heidän teoriassaan negatiivista emotionaalisuutta, johon kuuluvat stressiherkkyys, taipumus kiihtyä helposti ja kokea voimakkaasti epämiellyttävää oloa. Kiihtymisen voi aiheuttaa lapsella pelko tai viha. **Aktiivisuus** tarkoittaa temperamenttipiirteinä voimakkuutta ja tempoa, jolla ihminen toimii. Se tulee esiin kaikessa hänen toiminnassaan. Aktiivinen ihminen tekee asiat nopeasti ja voimakkaasti. **Sosiaalisuus** tarkoittaa temperamenttipiirteinä toisten seurasta nauttimista. Sosiaalinen ihminen hakeutuu toisten seuraan ja on mieluummin yhdessä kuin yksin. Teorian mukaan sosiaalinen kanssakäyminen tuo mielihyvää ihmiselle. Ihminen on hyvin sosiaalinen tai vähemmän sosiaalinen riippuen siitä, kuinka tärkeää sosiaalinen kanssakäyminen hänelle on ja kuinka paljon se tuo hänelle mielihyvää. (Keltikangas-Järvinen 2015, 73-74, 78, 82-83.)

Teorioita lapsen temperamentista ovat laatineet edellisten lisäksi myös muut tutkijat mm. Kagan, Rothbart & Derryberry ja Goldsmith. Jokaisessa teoriassa on omat painotuksensa ja hieman erilainen käsitys muun muassa siitä, mitkä piirteet luetaan kuuluviksi temperamenttipiirteisiin. Teorioissa on kuitenkin yhteistä se, että temperamentti kuvaillaan niissä jokaisen yksilölliseksi käyttäytymistyyliksi. Teorioissa on myös yhteinen piirre, jonka kaikki lukevat kuuluvan temperamenttiin: taipumus lähestyä tai välttää uusia tilanteita (Keltikangas-Järvinen 2015, 36-27, 46, 92).

Tässä tutkimuksessa valittiin käytettäväksi Thomasin ja Chessin teoriaa, sillä professori Liisa Keltikangas-Järvinen käyttää paljon tätä teoriaa. Teoksessaan *Temperamentti ja koulumenestys* hän kuvaa temperamenttipiirteitä osuvasti juuri tähän teoriaan nojaten. Lisäksi varhaiskasvatuksen teoksissa, joissa temperamentista kerrotaan, viitataan juuri tähän Thomasin ja Chessin laatimaan teoriaan mm. *Tunne minut* (Kanninen & Sigfrids 2012) ja *Havainnoijan käsikirja* (Koivunen & Lehtinen 2015). Tässä tutkimuksessa haluttiin jatkaa tätä linjaa yhdenmukaisesti.

4.2.2 Viimeaikaisia tutkimuksia ja kirjallisuutta aiheesta

Tässä on lyhyesti esiteltynä joitakin suomalaisia tutkimuksia sekä kirjallisuutta temperamenttiin liittyen 2000-luvulta. Turun Yliopistossa alkoi vuonna 2010 laaja Finnbrain-tutkimus, jossa tutkitaan lasta ja hänen kehitystään sekä vanhemman ja lapsen suhdetta. Tutkimuksessa seurataan lapsia raskausajasta aikuisuuteen saakka. Tutkimuksessa on monta osatutkimusta, joissa tutkitaan muun muassa lapsen stressinsäätelyä, infektioalttiutta ja kehitysneuropsykologiaa. Kehitysneuropsykologisessa tutkimuksen osassa tutkitaan myös muun ohella lapsen temperamenttia. (Turun yliopisto.) Tuloksia tästä tutkimuksesta ei ole vielä saatu.

Liisa Keltikangas-Järvinen on kirjoittanut lapsen temperamentista useita teoksia ja artikkeleita. Muu suomenkielinen kirjallisuus lapsen temperamentista on vähäistä. Opinnäytetöitä alle kouluikäisten lasten temperamentista on tehty jonkin verran. Opinnäytetyönä on muun muassa laadittu Hollolassa opas temperamentista lasten vanhemmille ja neuvolan henkilökunnalle (Istermaa & Huttunen 2015). Opinnäytetyönä on laadittu myös kirjallisuuskatsaus temperamentista ja lapsihavainnoinnista sekä havainnointirunko temperamentin havainnoimiseen käytettäväksi varhaiskasvatuksessa (Karhunen, Pitkänen, Tikka & Tuuliainen 2016). Eräs opinnäytetyö puolestaan käsitteli sitä, miten lasten temperamentit näkyvät varhaiskasvatuksessa ja miten eri temperamenteilla varustettuja lapsia tulisi tukea. Tässä työssä havainnoitiin lasten temperamenteja ja haastateltiin lastentarhanopettajia. (Pirnes & Lappeteläinen 2014.)

Niemi, Räsänen & Sokka (2009) ovat tehneet opinnäytetyönä tutkimuksen, joka käsitteli temperamentin huomioimista varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöntekijät osallistuivat päiväkodin kehittämistehtävään, jonka tarkoituksena oli huomioida yksilöllisesti lasten temperamentti- ja piirteet. Tässä päiväkodissa oli käytössä temperamentinkartoituslomake. Tässä tutkimuksessa selvitettiin päiväkodissa käytössä olevan kartoituslomakkeen toimivuutta sekä sitä, miten temperamentti- ja piirteet otetaan huomioon toiminnassa. Tutkimuksen kohdejoukkona oli päiväkodin esikouluryhmän pienryhmä ja ryhmän lastentarhanopettaja. (Niemi, Räsänen & Sokka 2009, 21.)

5 TEMPERAMENTTIPIIRTEET THOMASIN JA CHESSIN MUKAAN

Tässä kuvaamme Alexander Thomasin ja Stella Chessin laatimat yhdeksän temperamenttipiirrettä, joihin tässä tutkimuksessa tehty temperamentin kartoittamistyö perustuu. Nämä kuvaukset kertovat siitä, miten piirteet ilmenevät niiden ääripäissä. Seuraavassa kuvattuja esimerkkejä temperamenttipiirteiden ääripäistä ei välttämättä esiinny arjessa sellaisenaan, mutta mitä enemmän kuvaus täsmää, sitä voimakkaampana kyseinen piirre ihmisellä on (Keltikangas-Järvinen 2006, 66). On vielä tärkeä korostaa, että yksittäinen piirre kertoo ihmisestä vain vähän, ratkaisevaa on piirteiden muodostama kokonaisuus ja niiden vaikutus toisiinsa (Keltikangas-Järvinen 2006, 25.)

5.1 Aktiivisuus

Aktiivisuuden tasosta kertoo se, kuinka suuren energiamäärän lapsi käyttää tekemiseen ja kuinka paljon lapsi on liikkeessä ja kuinka nopeasti hän tekee asiat. Korkea aktiivisuus näkyy lapsessa suurena energiamääränä, voimana ja nopeutena. Korkeasti aktiivinen lapsi on jatkuvasti liikkeessä ja innostuessaan tai väsyessään hän vain lisää vauhtia. Istuessaan hän on usein pienessä liikkeessä. Lapsi nousee ylös sängystä ennen kuin saa silmänsä kunnolla auki, hän syö ja puhuu nopeasti, elehtii voimakkaasti ja on äänekäs. Aktiivinen lapsi hakeutuu fyysiseen ja aktiiviseen leikkiin. Automaatkalla lapsi on levoton ja matka täytyy keskeyttää usein ja julkisessa tilaisuudessa aktiivinen lapsi ei pysty olemaan paikallaan. Aktiivinen lapsi oppii (karkea) motoriset taidot nopeammin kuin vähemmän aktiivinen lapsi. Hän myös usein irtautuu vanhemmistaan aiemmin. Aktiivinen lapsi ei muutu rauhalliseksi ja hiljaiseksi harjoittelemalla tai pakottamalla. Tällaiselle lapselle tulee antaa mahdollisuuksia käyttää energiaansa myönteisellä tavalla. (Keltikangas-Järvinen 2006, 76-77; Keltikangas-Järvinen 2015, 48-49, 78.)

Matalan aktiivisuustason lapsen kaikki toiminnot ovat hitaita. Pukemiseen ja syömiseen menee paljon aikaa, samoin nukahtamiseen. Hän keskittyy pitkään johonkin tehtävään ja hän pitää usein rauhallisista ja tarkkuutta vaativista tehtävistä. Hänen hienomotoriikkansa on kehittynyttä verrattuna aktiiviseen, karkeamotorisesti kehittyneeseen lapseen. Karkeamotoriikka puolestaan kehittyy hitaammin. Lapsi on fyysisesti varovainen eikä voimakas fyysinen tekeminen häntä usein edes kiinnosta (esim. jääkiekon pelaaminen). Matalasti aktiivinen lapsi on yleensä pidempään riippuvainen vanhemmistaan kuin korkeasti aktiivinen lapsi. Lapsi on siis verkkainen ja asiat etenevät hitaasti. Hoputtaminen ei auta tällaista lasta ollenkaan, vaan hänelle täytyy antaa oma aikansa. Matala aktiivisuus ei tarkoita sitä, etteikö lapsella olisi

älykkyyttä, energiaa ja fyysisiä taitoja esimerkiksi urheiluun. Hän vain etenee omaan tahtiinsa ja omalla tavallaan. (Keltikangas-Järvinen 2006, 78-80.)

5.2 Rytmisyys

Rytmisyydellä tarkoitetaan fysiologisten toimintojen säännöllisyyttä. Näitä fysiologisia toimintoja ovat muun muassa uni, nukahtamis- ja heräämisaika, nälän ilmaukset ja wc-toimintojen säännöllisyys. Korkea rytmisyys kuvaa sitä, että nämä toiminnot toistuvat aina lähes samaan aikaan. Lapsi nukahtaa ja herää aina samaan aikaan, ja päivä- ja yöunen pituus on sama joka päivä. Ruoka-aikojen pitää olla säännölliset, muuten lapsi tulee ärtyisäksi. Suoli- ja rakko toimivat samoihin aikoihin päivästä ja sen myötä lapsen on helppo oppia kuivaksi. Lapsi kaipaa samoina toistuvia päivärutiineja ja tuttua järjestystä. Korkeasti rytmisen lapsen on vaikea sopeutua muutoksiin päiväjärjestyksessä ja esimerkiksi iltavalvomien saa aikaan sen, että lapsi voi olla jopa monta päivää ärtyisä. Tällainen lapsi kaipaa järjestystä ja säännöllisen päiväjärjestyksen. Ne antavat lapselle tunteen turvallisuudesta ja elämän hallinnasta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 104-106.)

Matala rytmisyys tarkoittaa sitä, että lapsen nukkumisaikoja, nälkää ja vessahätää on mahdoton ennustaa. Nukahtamis- ja heräämisaika vaihtelee. Yöunen tai päiväunen pituutta ei voi tietää, toisinaan lapsi nukkuu pitkään ja toisinaan vain vähän aikaa. Nälkä voi olla milloin vain, mutta välttämättä ruoka ei maistu ruoka-aikaan. Matalasti rytmistä lasta on vaikea totuttaa säännöllisiin nukkuma- ja ruoka-aikoihin. Tällaisen lapsen on helppo sopeutua arjen aikataulun muutoksiin ja esimerkiksi satunnaiseen valvomiseen myöhään. Matalasti rytmisellä lapsella suoli- ja rakko toimivat joka päivä eri aikoihin ja näin ollen lasta on vaikea opettaa kuivaksi. Tällaista lasta on ehkä turha istuttaa potalla aina ruoan jälkeen, koska ei voi tietää milloin lapsella on hätä. Matalasti rytmisellä lapsella on taipumus tehdä esim. aamu-toimet milloin missäkin järjestyksessä. Hänellä on myös taipumusta epäjärjestykseen niin, että tavarat ovat milloin missäkin. (Keltikangas-Järvinen 2006, 106-107.)

5.3 Sensitiivisyys

Sensitiivisyys kuvaa sitä, miten voimakkaasti lapsi reagoi erilaisiin ärsykkeisiin. Näitä ärsykejä voivat olla esimerkiksi äänet, hajut, maut tai valo. Jos lapsella on korkea sensitiivisyys, hän on kuin antenni, joka vastaanottaa kaikkea koko ajan. Sensitiivinen lapsi havaitsee koko ajan kaikkea, mitä ympärillä

tapahtuu. Hän huomaa ensimmäisenä esimerkiksi aikuisen muuttuneen ulkonäön. Lapsi voi olla hyvin hajuerkkinen ja tunnistaa paikkoja niiden hajun perusteella. Korkean sensitiivisyyden omaava ei pidä voimakkaista hajuista tai mauista. Hän ei voi nukkua, jos on liian kylmä tai kuuma. Voimakas valo tai esimerkiksi auringonpaiste häiritsee lasta. Lapsi saattaa myös pelästyä kovia ääniä. Häntä saattavat kovasti häiritä karkeat tekstiilit tai vaatteissa olevat laput. Korkeasti sensitiivinen lapsi on hyvin empaattinen ja sosiaalisesti taitava. Hän osaa tulkita muiden tunteita ja on itsekin hyvin herkkä. Sensitiivisyyttä on vaikea selvittää kovin pieneltä lapselta, ja se tulee ilmi vain, jos on kyse äärimmäisen matalasta tai korkeasta sensitiivisyydestä (Keltikangas-Järvinen 2015, 5; Keltikangas-Järvinen 2006, 66-69.)

Matalan sensitiivisyyden omaava taas päinvastoin ei huomaa juuri mitään ympärillä tapahtuvia muutoksia. Häntä ei liioin häiritse hiki tai talvella palelevat sormet. Tällainen lapsi ei välitä, vaikka vaatteet olisivat nurinpäin päällä. Matalasti sensitiivinen ei ole kipuerkkinen, eikä siis valita kivusta. Häntä ei haittaa, vaikka toiset tulevat lähelle, toisin kuin korkeasti sensitiivistä, jolla täytyy olla omaa tilaa. He eivät ole yleensä kovin sosiaalisesti taitavia, eivätkä välttämättä ymmärrä kiertoilmauksia vaan tarvitsevat selkeää puhetta, koska heidän on vaikeaa tulkita toista. Toisaalta he eivät itsekään loukkaannu kovin helposti. (Keltikangas-Järvinen 2006, 69-71.)

5.4 Sopeutuvuus

Sopeutuvuudella kuvataan sitä, miten nopeasti lapsi sopeutuu uuteen tilanteeseen. Sopeutumista voivat vaatia kaikki uudet ihmiset, maut, hajut, paikat tai vaikka kylpyyn meno. Korkean sopeutuvuuden omaava tottuu pian uusiin asioihin. Hänelle uudet tilanteet eivät ole hankalia. Lasta ei haittaa, vaikka aikataulut tai suunnitelmat muuttuvat nopeasti. Hän ikään kuin hyppää mukaan ja menee mukana. Tällaiselle lapselle erilaiset kehitysvaiheetkin, kuten murrosikä, ovat helppoja, eivätkä aikuiset niitä kunnon edes huomaakaan. Korkeasti sopeutuva lapsi on ihanteellista matkaseuraa, hän ei niinkään ikävöi kotiin ja kaikki ruoat kelpaavat. Negatiivinen puoli tälle piirteelle on esimerkiksi se, että varhaiskasvatuksessa lapsi jää helposti huomaamatta. Koska hänelle sopii kaikki, ei hänen mielipiteitään kuunnella tai kysyä yhtä paljon kuin lapsen, joka vastustaa kaikkea. (Keltikangas-Järvinen 2006, 84-86.)

Lapsi, jolla on matala sopeutuvuus, protestoi muutosta, ei itse asiaa. Tällainen lapsi pitää kaikesta tuesta, säännöllisistä rutiineista ja säännöistä. Pienetkin muutokset päivärytmissä voivat saada lapsen päivän sekaisin. Isommat muutokset aiheuttavat hänessä stressiä, kuten muutto, henkilökunnan muutokset hoidossa tai ihan vaikka istumapaikan vaihdos. Hän leikkii mielellään aina samoja leikkejä, kuuntelee

saman iltasadun ja käyttää samoja astioita. Tällainen lapsi vaatii oman persoonallisen tilan, eikä pidä siitä, että hänen lähelleen tullaan tai esimerkiksi kynsiä leikataan. Lapsi vastustaa ulos lähtöä eikä ymmärrä, miksi heti täytyy lähteä sisälle, kun hän juuri oli alkanut tottua olemaan ulkona ja tämä saa aikaan uuden kiukun. Matalasti sopeutuvan lapsen kanssa lähtötilanteet ovat usein vaikeita, jos niille ei ole varattu tarpeeksi aikaa. Lapsi yrittää keksiä asioita, millä viivästyttää lähtöä, vaikka määränpää olisi kuinka mukava, jotta pystyisi hallitsemaan tilannetta ja saisi aikaa sopeutua. Lapsen käytös nähdään usein tottelemattomana, koska hän vastustaa kaikkea. Hän haluaa juoda samasta tutusta mukista ja aikuinen yrittää kitkeä valikoivuuden pois lapsesta, mutta tämä ei lisää lapsen joustavuutta vaan aiheuttaa jatkuvia valtataisteluita vanhemman ja lapsen välille. Pakon edessä lapsi ei opi, vaan alistuu. Sopeutuvuutta opitaan iän ja kokemuksen myötä. (Keltikangas-Järvinen 2015, 54-55; Keltikangas-Järvinen 2006, 86-91.)

5.5 Sinnikkyys

Sinnikkyys kuvastaa sitä, miten kauan jaksamme jatkaa jotain toimintaa vaikeuksista huolimatta vai luovutamme pian. Sinnikkyydestä kertoo esimerkiksi se, jaksako lapsi paneutua yhteen asiaan kauan, vai vaihtaako hän pian tekemistä. Tässä täytyy kuitenkin huomioida lapsen ikä ja siihen liittyvät tekijät. Ihan pieniltä lapsilta on vaikea arvioida sinnikkyyttä. Sinnikkyyttä ei myöskään pidä sekoittaa siihen, mikä on lapsen ensimmäinen reaktio asiaan. Sinnikkyys kuvastaa sitä, kuinka kauan lapsi jaksaa keskittyä tekemiseensä. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi erilaiset pelit ja palapelit tai jonkin uuden taidon oppiminen. (Keltikangas-Järvinen 2015, 60-61.)

Korkeasti sinnikäs lapsi tekee asiat loppuun asti, eikä haluaa keskeyttää tekemistään ennen kuin on omasta mielestään valmis. Hän jaksaa sinnikkäästi, turhautumatta, harjoitella asiaa, kunnes osaa sen. Korkeasti sinnikäs lapsi pitää kiinni omista mielipiteistään, jopa jäärpäisyyteen asti. Uuden taidon harjoittelemisessa piirre on hyvin toivottu, mutta saattaa käydä kasvattajan hermoille silloin, kun lapsi pyytää vanhemmilta jotain samalla sinnikkyydellä. Matalasti sinnikäs lapsi on lyhytjännitteinen ja luovuttaa helposti. Mikäli tehtävä on liian vaikea tai se ei ole tarpeeksi mielenkiintoinen, lapsi jättää sen kesken. Matalasti sinnikäs lapsi kyllästyy ja pitkästyä helposti johonkin leikkiin, harrastukseen tai muuhun tekemiseen. Kaikenlaiset viivytykset turhauttavat tällaista lasta ja hän kaipaa aikuisen apua tällaisissa tilanteissa. Tämä saattaa hidastaa lapsen itsenäistymistä vanhemmista. Matala sinnikkyys tekee lapsesta

joustavan, ja hän pystyy helposti siirtymään asiasta toiseen ja toimimaan tilanteen mukaan. Hän on joustava myös mielipiteissään ja voi myöntyä helposti toisten mielipiteeseen. (Keltikangas-Järvinen 2006, 95-97.)

5.6 Häirittävyys

Häirittävyys kuvaa sitä, kuinka hyvin tai huonosti lapsi pystyy keskittymään tehtävään riippumatta ympäristön häiriötekijöistä. Se kuvaa myös havaintojen nopeutta ja tarkkuutta. Korkea häirittävyys tarkoittaa huonoa keskittymiskykyä, sitä, että lapsi keskeyttää helposti tehtävän, jota on tekemässä. Mikä tahansa ulkoinen ärsyke kiinnittää hänen huomionsa, sillä hän kokee kaikki ärsykkeet samanarvoisina. Lapsi saattaa leikkiessään seurata toisen leikkiä, keskeyttää oman leikkinsä ja alkaa leikkiä samaa leikkiä kuin tuo toinen lapsi. Tällainen lapsi unohtelee asioita ja tekeminen jää helposti kesken. Lapsi, jolla on korkea häirittävyys, tekee tarkkoja ja nopeita havaintoja. Hän esimerkiksi huomaa, kun pesukoneen ohjelma vaihtuu tai kun katuvalot syttyvät. Lapsen taipumuksesta tehdä nopeasti ja tarkkaavaisesti havaintoja monesta asiasta yhtä aikaa on hyötyä myöhemmin tietyissä ammateissa. (Keltikangas-Järvinen 2006, 99-101.)

Mikäli lapsen häirittävyys on matala, hän keskittyy omaan tekemiseensä välittämättä lainkaan siitä, mitä ympärillä tapahtuu. Hän ei silloin havaitse muita asioita. Keskittyessään tekemiseen, esimerkiksi kirjan lukemiseen, häntä eivät isotkaan äänet ympärillä häiritse ja hänen huomiotaan on vaikea saada siirrettyä muualle. Häneltä menee ohi korvien muiden keskustelut eikä hän kuule, vaikka hänelle puhutaan. Tekemisen keskeytymisestä lapsi ärtyy helposti. Hyvästä keskittymiskyvystä on luonnollisesti hyötyä esimerkiksi koulussa ja opiskellessa. (Keltikangas-Järvinen 2006, 101-102.)

5.7 Intensiivisyys

Intensiivisyys kuvaa sitä, kuinka voimakkaasti lapsi kokee ja ilmaisee tunteitaan. Mikäli lapsella on korkea intensiivisyys, hän ilmaisee tunteensa hyvin voimakkaasti muihin verrattuna ja hänen tunteensa näkyvät selvästi ulospäin. Näin ollen lapsen tunnetila on helppo tunnistaa. Tällainen lapsi ilmaisee paljon äärimmäisiä tunteita ja tunteensa hän ilmaisee äänekkäästi. Lapsi vaikuttaa ehkä ylireagoivan ollessaan niin iloinen kuin surullinenkin. Lapsi myös nauraa ja itkee usein. Mieluisan ihmisen kohdatessaan lapsi kiljuu riemusta ja surullisena tai suuttuessaan hän raivoaa. Myös vastalauseet ovat voimakkaita. Vastenmielisen ruoan lapsi saattaa sylkeä suustaan huudon kanssa. Hän saattaa vastustaa esimerkiksi

kynsien leikkaamista niin voimakkaasti, että häntä täytyy pitää paikoillaan väkisin. Silloin kun korkeasti intensiivinen lapsi on järkyttynyt, hän voi tulla aggressiiviseksi ja osoittaa sen myös fyysisesti esimerkiksi heitellen tavaroita. On tärkeä huomata, että intensiivisyys ei tarkoita samaa kuin voimakastahtoisuus, vaan lapsi vain ilmaisee tunteensa äänekkäästi ja muutenkin voimakkaasti. (Keltikangas-Järvinen 2015, 57-58; Keltikangas-Järvinen 2006, 119-120.)

Lapsi, jonka intensiivisyys on matala, ilmaisee tunteitaan hillitysti ja rauhallisesti. Lapsen tunnetila ei näy helposti päällepäin. Näлкänsä lapsi osoittaa ehkä vain pienellä levottomuudella ja olemalla tyytymättömän näköinen. Epämieluisaa ruokaa saatuaan, lapsi kääntää päänsä pois. Surunsa lapsi voi ilmaista alakulona ja hänellä on taipumus surra yksin. Mieluisan ihmisen kohdatessaan lapsi ehkä vain hymyilee. Matalasti intensiivinen lapsi kokee äärimmäisiä tunteita vain harvoin. Matalasti intensiivinen lapsi vaikuttaa helpolta kasvatettavalta ja tällaista rauhallista käytöstä pidetään arvossa. Lapsella voi kuitenkin olla vaikeuksia tunteenilmaisussa ja hänen tunteensa voivat jäädä kokonaan huomiotta. (Keltikangas-Järvinen 2006, 122; Keltikangas-järvinen 2015, 57-58.)

5.8 Lähestyminen/vetäytyminen

Lähestyminen ja vetäytyminen kuvaavat lapsen ensimmäistä reaktiota uudessa, yllättävässä tilanteessa, jossa hän tapaa vieraan ihmisen, joutuu uuteen sosiaaliseen tilanteeseen tai kohtaa jotain muuta uutta ja vierasta esimerkiksi uuden, oudon lelun. Piirre ilmenee sekä mielialana että käytöksenä. Alle 3-vuotiailla vetäytyminen on luontainen reaktio, mutta jos piirre pysyy vielä yli kolme vuotiaanakin, on kyse temperamenttipiirteestä. Temperamenttiltaan lähestyvä lapsi suhtautuu uuteen ja vieraaseen uteliaasti ja kiinnostuneesti. Hän haluaa kokeilla, katsoa ja tutustua kaikkeen uuteen. Hän on heti valmis uuteen seikkailuun. Tällainen lapsi on ulospäinsuuntautunut ja sosiaalinen. Hän haluaa tehdä tuttavuutta vieraisiin ihmisiin ja juttelee heille. Uutta ruokaa lapsi maistelee mielellään. (Keltikangas-Järvinen 2015, 51; Keltikangas-Järvinen 2008, 50.)

Vetäytyvä lapsi on varautunut kaikissa uusissa ja yllättävissä tilanteissa. Hän tarvitsee aikaa sopeutuakseen uuteen. Uudessa, vieraassa tilanteessa hän ehkä säikähtää ja haluaa katsella rauhassa ympärilleen tai paeta tilanteesta. Tällainen lapsi on varovainen. Hän pitää tutusta ja turvallisesta hyläten ensin kaiken uuden. Esimerkiksi uusien ruokien suhteen lapsi on epäluuloinen. Lapsen kohdatessa vieraan, uuden hoitajan, hän ehkä hätäntyy, eikä halua jäädä tämän seuraan. Uusiin ihmisiin tutustuminen kestää

kauan. Kuitenkin totuttuaan tilanteisiin ja tutustuttuaan ihmisiin, hän voi olla hyvin ulospäinsuuntautunut, puhelias ja rohkea. Vetäytymistä sosiaalisissa tilanteissa kutsutaan ujoudeksi. (Keltikangas-Järvinen 2015, 51-52; Keltikangas-Järvinen 2006, 111, 113.)

5.9 Perusmieliala

Perusmieliala kuvaa sitä, onko lapsi enimmäkseen huonotuulinen vai hyväntuulinen. Mieliala on ikään kuin lapsen perusasenne elämään ilman, että tapahtuu mitään erityisesti mielipahaa tai iloa aiheuttavaa tilannetta. Lapsi, jolla on positiivinen perusmieliala, on yleensä iloinen ja onnellinen ja hän nauraa ja hymyilee paljon. Hän näkee asioissa hyvät puolet ja on huoleton. Perusmielialtaan negatiivinen lapsi on usein vakava, hän ilmaisee usein mielipahaansa ja on usein onneton ja huonolla tuulella. Tällainen lapsi myös huolestuu ja hermostuu helposti. (Keltikangas-Järvinen 2015, 58.) Perusmielialaan temperamenttipiirteinä voi kuitenkin suhtautua pienellä varauksella. Tutkijoiden keskuudessa on erimielisyyttä siitä, onko perusmieliala erillinen ja itsenäinen temperamenttipiirre. Mieliala voi olla seurausta muiden piirteiden vaikutuksesta siihen, esimerkiksi sensitiivinen ja perusmielialtaan negatiivinen lapsi kokee ja tuo esiin kaikki kärsimyksensä valittamalla niistä helpommin kuin perusmielialtaan positiivinen. Myös ympäristön odotusten ja temperamentin yhteensopivuus vaikuttaa lapsen mielialaan. Jos ympäristö antaa jatkuvasti negatiivista palautetta esimerkiksi lapsen hyvin vilkkaasta käytöksestä, vaikuttaa se varmasti negatiivisesti myös lapsen mielialaan. Näin ollen negatiivinen perusmieliala olisi lähinnä seurausta lapsen temperamentin ja ympäristön huonosta yhteensopivuudesta. (Keltikangas Järvinen 2006, 124-126.)

6 MITEN TEMPERAMENTTI VAIKUTTA LAPSEN ELÄMÄÄN?

Temperamentti vaikuttaa laaja-alaisesti ihmiseen ja hänen käytökseensä: omiin kokemuksiin, vuorovaikutukseen, kiintymyssuhteen syntyyn, minäkuvaan, oppimiseen, stressinsietokykyyn jne. Keltikangas-Järvisen mukaan temperamentti on kuitenkin vain yksi selittävä tekijä muiden joukossa, sillä moni asia vaikuttaa ihmisen piirteisiin ja hänen käytökseensä. Temperamentti selittää ihmisen käytöksestä muutamman prosentin tai korkeintaan muutamana kymmenen prosenttia. Merkittävää on kuitenkin se, että tähän muutama prosenttiin vaikuttamalla voidaan lapsen vaikeuksia vähentää ehkä merkittävästikin. Esimerkiksi lapsen oppimisvaikeudet voivat johtua 5 % verran temperamentista, mutta vaikuttamalla temperamentin tuomiin ongelmiin saatetaan vähentää oppimisen vaikeuksia huomattavasti, esimerkiksi 60%. (Keltikangas-Järvinen 2006, 267-268.)

Temperamentti vaikuttaa siihen, miten koemme ympäristön, jossa elämme, ja kuinka reagoimme siihen. Saman perheen lapsillakin on jokaisella omanlaisensa temperamentti ja he reagoivat ympäristöön kukin omalla tavallaan. Lapset voivat kokea esimerkiksi perheen säännöt hyvin eri lailla, toinen tarvitsee ehkä tiukkaakin palautetta, kun taas toinen lempeää ohjausta. Temperamentti vaikuttaa siihen, miten koemme saamamme kasvatuksen ja toisaalta taas temperamenttimme vaikuttaa siihen, millä tavalla meitä kasvatetaan. Esimerkiksi jos lapsi on hyvin vilkas, vaikuttaa se vanhempien ja ympäristön suhtautumiseen häntä kohtaan. Vilkaista lasta kasvatetaan eri tavalla kuin rauhallisempaa lasta. Vilkas lapsi kuulee koko ajan kieltämistä, kun taas toinen saa kehuja koko ajan esimerkiksi siitä, kuinka iloinen ja positiivinen hän on. Tämä vaikuttaa taas persoonamme kehitykseen. Ärtymyksiä ja jatkuvasti ennakoimattomasti käyttäytyvä lapsi saa herkästi vanhemmassa epävarmuuden tunteita omista kasvattamistaidoistaan. Vanhempi voi luulla, ettei osaa tai selviä kasvatustehtävästään, ellei hän saa tietoa mistä tämä johtuu. Tämä voi myöhemmin aiheuttaa ongelmia vuorovaikutuksessa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 31-32; Keltikangas-Järvinen 2015, 117-119.)

Ympäristö ja temperamentti vaikuttavat toisiinsa monin tavoin. Mikäli lapsella ja vanhemmilla on samanlainen perinnöllinen temperamentti, vanhemmat yleensä luovat kasvu-ympäristön, joka sopii hyvin lapsen temperamentille. Ympäristö tukee häntä ja hänen temperamenttiaan. Esimerkiksi aktiiviset vanhemmat luovat ympäristön, jossa on paljon tekemistä ja se sopii hyvin heidän aktiiviselle lapselleen. Ympäristö tukee luontevasti lapsen kasvua. Lasta tai ympäristöä ei muokata, vaan se luonnostaan sopii hyvin lapselle. (Keltikangas-Järvinen 2015, 123-124.) Lapsen temperamentti voi myös herättää ympäristössä tietoisien tai tiedostamattomien tarpeiden pyrkiä vahvistamaan tai heikentämään sitä. Esimerkiksi

lapsi saa positiivisesta emotionaalisuudesta myönteistä palautetta, mikä vahvistaa hänen piirrettään. Sen sijaan, jos lapsi on esimerkiksi herkästi stressaantuva ja mieliala on negatiivinen, lapsen vuorovaikutus äidin kanssa vähenee. Tämä ei kuitenkaan vähennä lapsen stressialttiutta tai kohota mielialaa, vaan pikemminkin päinvastoin. (Keltikangas-Järvinen 2015, 124-125.)

Ei ole olemassa hyvää tai huonoa temperamenttia. Temperamenttipiirteet saavat merkityksen vasta jonkin muun asian yhteydessä, kuten siinä, miten ne sopivat yhteen ympäristön vaatimusten kanssa. Sama piirre voi yhdessä tilanteessa olla huono ja toisessa taas hyvä. Esimerkiksi sinnikkyys on hyvä piirre, kun lapsi jaksaa saattaa tehtävät loppuun asti. Sama piirre muuttuu sävyiltään negatiiviseksi, kun hän vaatii vanhemmiltaan jotakin yhtä sinnikkäästi. Piirre voi sopia hyvin johonkin ympäristöön, mutta toisessa se tuottaa ongelmia. Mikäli hyvin aktiivinen lapsi elää maalla, jossa on paljon tilaa liikkua, hänen suuri tarpeensa liikkua ei häiritse ympäristöä. Jos taas tämä samainen lapsi asuu kaupungin kerrostalon pienessä asunnossa monilapsisen perheen kanssa, on tilanne aivan toinen, koska tilaa ja mahdollisuuksia liikkumiseen ei ole yhtä paljon. (Keltikangas-Järvinen 2015, 129; Keltikangas-Järvinen 2006, 37-38,41.)

Temperamentin vaikutus myös helposti kertautuu ja ruokkii itseään. Esimerkiksi vetäytyvä lapsi jää helposti syrjään ja hän ehkä kokee sosiaaliset tilanteet epämiellyttävinä. Tämän jälkeen hän vetäytyy entisestään. Lähestyvä lapsi sen sijaan saa todennäköisesti myönteisen kokemuksen yhteydestä ja saa vahvistusta omalle lähestyvälle käytökselleen. Kaikki ympäristön palaute vaikuttaa lapsen kehittyvään minäkuvaan, käsitykseen itsestään. (Keltikangas-järvinen 2006, 153-155.)

Ympäristön vaatimukset voivat siis olla ristiriidassa temperamentin kanssa. Esimerkiksi yhteisö, kulttuuri ja yhteiskunnan arvot vaikuttavat siihen, mitä meiltä odotetaan. Jos ympäristö vaatii lapselta enemmän kuin mihin hän pystyy, saa se aikaan stressiä. Oli lapsella millainen temperamentti tahansa, täytyy hänen mukautua erilaisiin sääntöihin, esimerkiksi sosiaalisiin tai yhteiskunnan sääntöihin. Temperamenttia ei pidä yrittää muuttaa ympäristön ja yhteiskunnan mukaan, vaan pitäisi pyrkiä järjestämään ympäristö sopivammaksi temperamentille. Toisaalta jokaista lasta täytyisi kasvattaa hänen temperamenttinsa vaatimalla tavallaan. Kasvatuskeinot valitaan lapsen temperamentin mukaan, jotta lapsi ei koe sääntöjen oppimista liian raskaana. (Keltikangas-Järvinen 2006, 38-39; Keltikangas-Järvinen 2015, 233.)

6.1 Temperamentti ja kulttuuri

Kaikki temperamenttipiirteet ovat siis samanarvoisia, eikä mikään niistä ei ole huono tai hyvä. Merkittävää on, miten hyvin piirre sopii yhteen ympäristön kanssa. Eri kulttuureissa voi olla suuriakin eroja siinä, mitä piirteitä arvostetaan. Keltikangas-Järvinen kertoo tutkimuksesta, jossa oli tutkittu amerikkalaisia ja kiinalaisia lapsia. Amerikkalaisessa kulttuurissa ihannoidaan sosiaalisesti rohkeaa, aktiivista ja estotonta lasta, joka tuo itseään esiin. Kiinalaisessa yhteiskunnassa tällainen on huonoa käytöstä ja osoittaa sopeutumattomuutta. Kiinassa sen sijaan arvostetaan ujoa ja syrjäänvetäytyvää lasta, joka vetäytymisellään antaa tilaa toisillekin. Amerikassa ujoutta taas ei katsota myönteisesti. Tutkimuksessa seurattiin lapsia pidempään ja se osoitti, että lapsi, jolla on piirre, jota ympäröivä kulttuuri ei hyväksy, joutuu helposti vaikeuksiin myöhemmin. Amerikassa ujo lapsi voi helposti syrjäytyä. Kiinassa taas itseään esille tuovalla ja rohkealla lapsella lisääntyy riski sosiaaliseen sopeutumattomuuteen, jopa nuorisoriikollisuuteen. Mikäli lapsen temperamentti sopii huonosti yhteen ympäröivän yhteiskunnan kanssa, myös vanhempien voi olla vaikea hyväksyä lastaan, ja jos lapsi ei saa kokea itseään hyväksytyksi, hänelle kehittyy huono itsetunto. Tämä lisää riskiä syrjäytymiseen ja muihin ikäviin seurauksiin. (Keltikangas-Järvinen 2015, 238-240.)

Kulttuurin arvostukset näkyvät myös muun muassa koulussa. Vaikka tämä tutkimus ei käsittele kouluikäisiä lapsia, haluamme kuitenkin tuoda esiin joitakin kiinnostavia seikkoja temperamentin vaikutuksesta lapsen koulunkäyntiin, koska temperamentin merkitys näkyy kaikkein selkeimmin koulussa. Tutkimusten mukaan koulussa arvioidaan lapsen temperamenttia hänen oppimisensa sijaan. Tätä on selvitetty kysymällä opettajilta, millaiset oppilaat menestyvät koulussa ja millaiset eivät. Ominaisuudet, joita opettajat tuovat esiin, ovat temperamenttipiirteitä, eivätkä ne kuvaa motivaatiota, muistia, innokkuutta tai lahjakkuutta, jotka voisivat merkittävämmiin vaikuttaa koulumenestykseen. Esimerkkinä kouluun huonosti sopivasta temperamentista on lapsi, jolla on matala tehtäväorientaatio eli korkea aktiivisuus, korkea häirittevyys ja matala sinnikkyys. Tämä aiheuttaa alisuoriutumista kykyihin nähden. Yleensä 10-20%:lla oppilaista on nämä piirteet. Yleensä tällaisen lapsen käytös ilmenee niin sanottuina tarkkaavuusongelmina. Kouluun hyvin sopivia temperamenttipiirteitä ovat tutkimusten mukaan sinnikkyys, joustavuus, matala intensiivisyys, matala häirittevyys, ennakoitavuus ja positiivinen mieliala. Tutkimusten mukaan temperamentti ei kuitenkaan vaikuta älykkyyteen tai motivaatioon. Näin ollen lapsen temperamentti ei saisi vaikuttaa lapsen koulumenestykseen, vaan koulussa tulisi olla mahdollisuus menestyä temperamentista riippumatta omien taitojen, lahjakkuuden ja motivaation mukaan. (Keltikangas-Järvinen 2006, 55-57, 60-61, 133-135, 144.)

Myös lapsen sukupuoli voi vaikuttaa siihen, mitä temperamenttipiirteitä pidetään sopivina lapselle. Tutkimusten mukaan temperamenttipiirteiden esiintymisessä ei kuitenkaan ole eroja tyttöjen ja poikien välillä. Jonkinlainen ero on löydetty vain motorisessa aktiivisuudessa. Se on yleisempää pojilla kuin tytöillä. Kaikkia temperamenttipiirteitä siis esiintyy yhtä lailla tytöillä kuin pojillakin. Mielenkiintoista on se, että yhteiskunta odottaa silti erilaista käytöstä tytöiltä ja pojilta. Tietyt piirteet koetaan hyväksytyiksi pojilla, mutta ei tytöillä tai päinvastoin. Esimerkiksi länsimaisessa yhteiskunnassa ujous hyväksytään paremmin tytöillä kuin pojilla. Pojan ujo käytös ärsyttää enemmän, kun taas ujoa tyttöä ymmärretään ja tuetaan paremmin. Tutkimusten mukaan pojan ujous muuttuu vaikeammaksi hyväksyä iän myötä. Aktiivisuus sen sijaan nähdään luontevasti rohkean pojan piirteeksi. Lapsia kasvatetaan näiden odotusten mukaisesti, vaikka odotukset ja arvostukset eivät perustuisi mihinkään järjelliseen selitykseen. Tosiasia kuitenkin on, että mikäli lapsen piirteet ovat yhteiskunnan ja kulttuurin odotusten mukaisia, hänen on helpompi kasvaa omana itsenään. (Keltikangas-Järvinen 2015, 203-204, 247-249.)

6.2 Temperamentti ja kiintymyssuhde

Perinteisesti on ajateltu, että vanhempien hoivan laatu yksin ratkaisee millainen lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteesta muodostuu. Uudemmat tutkimukset kuitenkin osoittavat, että lapsen temperamentti vaikuttaa lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen ja sen myötä kiintymyssuhteen syntymiseen. Lapsen temperamentti vaikuttaa huoltajan reaktioihin ja hänen antamansa hoivan laatuun sekä siihen, miten lapsi kokee sen ja miten hän reagoi saamaansa hoivaan. Synnynnäisen temperamentin takia lapsilla on eroja turvallisuuden tarpeessa; toiset vauvat ovat paljon turvallisuushakuisempia kuin toiset. Lasten välillä on myös kiintymyssuhdetyylien eroja, jotka tulevat esiin jo muutaman kuukauden ikäisillä vauvoilla. (Keltikangas-Järvinen 2015, 187, 194.)

Merkittävin temperamenttipiirre, joka vaikuttaa kiintymyssuhteen muodostumiseen, on negatiivinen emotionaalisuus. Jos lapsi on ärtyisä ja huonotuulinen ja suhtautuu ympäristöön negatiivisesti, se voi vaikeuttaa huoltajaa suhtautumasta lapseen huolehtivasti ja voi estää turvallisen kiintymyssuhteen muodostumista. Varsinkin aiemmin on ajateltu, että mikäli lapsen kiintymyssuhde on kunnossa, hän suhtautuu uusiin ihmisiin luottavaisesti eikä vierasta heitä. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että lapsi voi olla temperamentiltaan ujo ja varautunut, jolloin hän suhtautuu varautuneesti vieraisiin ihmisiin. Vaikka vanhemmat olisivat kuinka sensitiivisiä ja taitavia hyvänsä, he eivät voi muuttaa tätä lapsen ominaisuutta. Kuitenkin tutkimusten mukaan sensitiiviset ja vauvan tarpeisiin reagoivat vanhemmat voivat luoda hy-

vän, turvallisen kiintymyssuhteen lapsensa kanssa, vaikka lapsella olisikin haastava temperamentti. Joidenkin lasten kanssa kiintymyssuhde vain muodostuu helpommin kuin toisten lasten kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2015, 194-195.)

6.3 Temperamentti ja stressi

Temperamentti on merkittävä tekijä, joka vaikuttaa ihmisen stressinsietokykyyn. Temperamentti vaikuttaa aivojen toimintaan ja sen myötä mm. sairastumisherkkyyteen stressissä. Temperamentti selittää myös sitä, miksi ihmiset stressaantuvat niin eri lailla ja erilaisista asioista. Stressinsietokyky kuitenkin muoutuu kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. Tällöin syntyy pohja ihmisen stressinsietokyvyille tai syntyy herkkyyttä stressaantua. (Keltikangas-Järvinen 2006, 36.) Mutta mitä stressi on? Ihmisen joutuessa johonkin yllättävään, odottamattomaan tilanteeseen ja hänen kohdatessaan voimakkaan ja äkillisen ärsyksen, ihmisessä aktivoituu valpastumisreaktio eli stressireaktio. Lapsella tulee päivän aikana vastaan paljon tilanteita, joissa omat taidot eivät riitä, ja tällöin hänen stressijärjestelmänsä aktivoituu. Toinen ihminen voi läsnä olemalla ja sopivasti tukemalla auttaa lasta löytämään uusia tapoja toimia tilanteessa. Näin lapsi voi saada oppimisesta myönteisiä kokemuksia. Mitä enemmän lapsella on tällaisia myönteisiä oppimiskokemuksia, sitä paremmin lapsi selviää haasteista tulevaisuudessa. (Sajaniemi, Suhonen, Nislin & Mäkelä 2015, 29-30, 40-41.)

Liisa Keltikangas-Järvinen kuvaa stressin syntyvän silloin, kun ympäristön vaatimukset ovat suuremmat kuin kyky selviytyä niistä. Pelkät ympäristön vaatimukset eivät aiheuta stressiä. Stressi kuitenkin syntyy, kun ihmisellä on halu ja motivaatio vastata ympäristön odotuksiin ja vaatimuksiin, mutta hän ei kykene siihen. Vastaava tilanne syntyy myös, mikäli lapsen temperamentti ja ympäristön vaatimukset eivät ole sopusoinnussa (poorness of fit). Tällöin lapsella on stressi. Mikä tahansa temperamenttipiirre voi aiheuttaa stressiä, mikäli ympäristö vaatii häneltä liikaa. Tällöin lapsi elää jatkuvassa stressitilassa, mikä saattaa ilmetä käytöshäiriöinä. (Keltikangas-Järvinen 2008, 171, 197.)

Stressiä voi siis olla lapsella, jopa vauvalla. Stressi voi johtua esimerkiksi sikiöllä hapen puutteesta, vauvalla nälästä, johon ei vastata tai yksin jäämisestä vieraiden seuraan. Pienen lapsen stressiä voi kuitenkin olla vaikea havaita, sillä lapsi ei ilmaise sitä ulospäin selkeästi. (Keltikangas-Järvinen 2012, 77-78.) Mikäli lapsi kokee hylkäämisen, hänen serotoniinin tasoissaan voi tulla muutoksia, mikä taas säätelee mielialaa sekä lisää stressiherkkyyttä. (Keltikangas-Järvinen 2010, 29.)

Vaikka minkä tahansa temperamenttipiirteen kanssa voi syntyä stressiä, mikäli lapsen temperamentin ja ympäristön yhteensopivuus on huono, on kuitenkin temperamenttipiirteitä, jotka erityisesti altistavat stressiherkkyydelle. Osa meistä siis on synnynnäisesti toisia herkempiä kokemaan stressiä. Stressiherkkyyteen vaikuttavat muun muassa negatiivinen emotionaalisuus ja reaktioiden voimakkuus. Se, kuinka voimakkaat nämä piirteet ovat ja kuinka sopivaa hoivaa lapsi saa, vaikuttavat siihen, kuinka stressiherkkä hänestä tulee eli miten helposti hän kokee stressiä. Muut temperamenttipiirteet vaikuttavat siihen, mitkä asiat ovat kullekin stressin aiheita eli missä tilanteissa stressi syntyy. Esimerkiksi hitaalle sopeutujalle nopeat muutokset voivat olla stressin aiheuttajia ja mitä korkeampi stressiherkkyys hänellä on, sitä todennäköisempää on, että nopeat muutokset aiheuttavat hänelle stressiä. (Keltikangas-Järvinen 2008, 196-197.)

Jotta lapsen on hyvä kasvaa, ympäristön tulisi olla mahdollisimman stressitön. Stressittömässä ympäristössä on rauhallista yhdessäoloa, ei ole kiire, lähimmät ihmiset pysyvät samoina ja lapselle annetaan rauha kehittyä omaa tahtiaan. Lapsi ei myöskään tarvitse suuria määriä virikkeitä tai isoa ryhmää. Melu aiheuttaa kaikille lapsille stressiä, riippumatta temperamentista. Sensitiiviselle lapselle se on vielä suurempi stressin aiheuttaja. (Keltikangas-Järvinen 2008, 213, 216-217.) Tästä huolimatta uudessa varhaiskasvatuslaissa on päivähoitoryhmien lasten lukumäärää nostettu seitsemästä kahdeksaan lapseen yhtä kasvattajaa kohti (Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta 23.8.2018/753, 1§), mikä taas osaltaan nostaa melutasoa. Nykyaikana tällaista stressitöntä ympäristöä on vaikea luoda.

Tutkimuksissa on havaittu, että vanhemman hoiva ei vähennä lapsen fysiologista stressireaktiota silloin, kun lapsella on stressi. Kun lapsi on stressitilanteessa, lapsen lohduttaminen ei nopeuta stressitason laskua, vaan se laskee omaa tahtiaan. Sen sijaan tärkeää on stressin ennalta ehkäisy. Mikäli lapsella ja vanhemmalla on paljon hyvää vuorovaikutusta ja yhdessäoloa, se luo lapselle pohjaa stressiä vastaan. Vauvoja ja pieniä lapsia ei pidä altistaa stressille, jotta syntyisi hyvä stressinsietokyky. Lasta pitäisi suojella stressitilanteilta. Kun lapsella on vain vähän stressiä aiheuttavia tilanteita, niin stressitilanteen tullessa lapsen stressitaso on matalampi. Samoin mitä vähemmän stressiä lapsella on, sitä matalampi stressitaso hänellä on aikuisena. (Keltikangas-Järvinen 2008, 205-206.)

Tutkimuksissa on havaittu, että stressihormonitason nousu päivähoitossa oli voimakkainta lapsilla, jotka olivat temperamentiltaan ujoja eivätkä viihtyneet ryhmäleikeissä. Kaikkien kortisolitaso kuitenkin nousi, mutta ujoilla enemmän. Eräs tutkimus osoitti, että hoitovuoden alussa ujoilla lapsilla kortisolitaso nousi voimakkaasti päivän aikana. Aktiivisilla ja lähestyvillä lapsilla kortisolitaso nousi vain vähän. Tilanne muuttui hoitovuoden edetessä niin, että ujojen lasten kortisolitaso laski heidän totuttuaan ympäristöön.

Hoitovuoden lopussa aktiivisten lasten kortisolitaso puolestaan nousi korkeammalle kuin ujoilla. (Keltikangas-Järvinen 2012, 77-83.)

6.4 Temperamentti - erityispiirre vai häiriö?

Temperamenttipiirteet ovat ihmisen normaaleja, luonnollisia piirteitä. Eri temperamenttipiirteitä esiintyy ihmisillä niin, että ääripäitä esiintyy vähemmän ja keskiarvoa enemmän. Nämä normaalit temperamenttien äärimuodot ja todelliset häiriöt on tärkeä erottaa toisistaan. Kirjassaan Temperamentti ja koulumenestys Keltikangas-Järvinen väittää, että normaaleja temperamenttipiirteitä määritellään häiriöiksi ja hoidetaan sellaisina, mikäli ympäröivä yhteiskunta ei niitä hyväksy. Tästä esimerkkinä on ADHD-syndrooma. (Keltikangas-Järvinen 2006, 25, 44-46.) Temperamentin ja jonkinlaisen erityispiirteen rajaamastossa liikutaan, kun pohditaan erityisherkkyyden ja äärimmäisen sensitiivisyyden luonnetta.

Temperamentti voi muun muassa aiheuttaa tarkkaavuuden häiriöitä ja siten haitata oppimista. Riittävän voimakkaana esiintyessään nämä temperamenttipiirteiden tuomat vaikeudet ovat lähellä ADHD-syndroomaa. Keltikangas-Järvinen nostaa esiin kysymyksen, missä kulkee ADHD-syndrooman ja äärimmäisen temperamentin raja. ADHD:n piirteisiin kuuluvat ylivilkkaus, keskittymiskyvyttömyys ja matala impulssikontrolli. Nämä siis voivat olla myös äärimmäisen temperamentin piirteitä, mutta ADHD-syndroomaisen lapsen ollessa kyseessä nämä piirteet ovat vielä paljon huomattavampia ja vaikeampia kuin äärimmäiset temperamenttipiirteet. (Keltikangas-Järvinen 2006, 171, 173.)

Keltikangas-Järvinen tuo esiin, että useat tutkijat ovat huolissaan ADHD:n yli-diagnoosinnista. Joissakin tapauksissa ADHD:n sijaan kyseessä voi olla äärimmäinen temperamentti. Sitä ei vain ole tunnistettu eikä ympäristö ole osannut suhtautua siihen oikein ja ohjata lasta sopivalla tavalla. Näin ollen voi olla, että joillekin lapsille on turhaan diagnosoitu ADHD. Diagnostisoinnissa tulisikin aina ensin arvioida lapsen temperamentti. Äärimmäisten temperamenttipiirteiden haitallisia vaikutuksia voidaan poistaa mukauttamalla ympäristöä sopivammaksi niin, että toteutuu hyvä ympäristön ja temperamentin yhteensopivuus. ADHD sen sijaan ei häviä ympäristöä muokkaamalla. (Keltikangas-Järvinen 2015, 81; Keltikangas-Järvinen 2006, 175, 177.) Tämä on mielenkiintoinen asia, joka on myös varhaiskasvatushenkilöstön hyvä tiedostaa.

Äärimmäinen sensitiivisyys, erityisherkkyyys, on ollut viime vuosina paljon esillä. Herää kysymyksiä: miten erityisherkkyyys ja hyvin sensitiivinen temperamentti eroavat toisistaan, vai onko erityisherkkyyys

sama asia kuin äärimmäisen sensitiivinen temperamentti? Termin erityisherkkä ihminen, on kehittänyt psykologi Elaine N. Aron, jonka mukaan erittäin herkillä ihmisillä on havaittu olevan geneettinen poikkeavuus, mikä aiheuttaa alhaista serotoniinitasoa. He kokevat stressiä aiheuttavat olosuhteet voimakkaammin kuin muut. Jos lapsi on hyvin herkkä aisti- ja tunne-elämältään, tämä temperamenttipiirre on yleensä hyvin näkyvä ja erottuu selkeästi muista. Erityisherkkä ihminen käsittelee tietoa valtavan määrän. Hän huomaa paljon asioita, joita muut eivät näe ja hän reagoi asioihin emotionaalisesti muita herkemmin. (Aron 2014, 12, 16-19, 36.) Livingston tuo esiin, että temperamenttiteoria kuvaa erityisherkkyyttä tietynlaisten äärimmäisten piireiden yhdistelmänä. (Livingston). Emme tiedä varmuudella, onko erityisherkkyyttä olemassa, mutta toisaalta onko sillä merkitystä? Tärkeintä on tunnistaa lapsessa korkea sensitiivisyys ja tukea häntä sen piirteen kanssa.

7 TEMPERAMENTIN HUOMIOIMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuksessa tulee opetella tuntemaan lapsi ja hänen temperamenttinsa. Jo ennen varhaiskasvatuksen aloittamista on hyvä kotikäynnin yhteydessä havainnoimalla ja vanhempia haastatteleamalla tutustua lapseen ja tämän temperamenttiin. (Kanninen & Sigfrids 2012, 42). Samoin kliininen psykologi ja professori, Carolyn Webster-Stratton toteaa teoksessaan *Ihmeelliset vuodet*, että kasvattajan on merkittävä ymmärtää ja tuntea jokaisen lapsen yksilöllinen temperamentti ja kehitys sekä myös hyväksyä ja arvostaa sitä (Webster-Stratton 2010,19).

Jokainen lapsi on siis omanlaisensa yksilö, jota tulisi myös kohdella yksilöllisesti. Liisa Keltikangas-Järvinen painottaa, että jokaista lasta tulisi kohdella hänen temperamenttinsa mukaan. Lapsia siis tulee kohdella eri lailla, riippuen siitä, mikä sopii kenenkin temperamentille. Se ei ole eriarvoisuutta vaan yksilöllisyyttä. Keltikangas-Järvinen nostaa esimerkiksi aktiivisen lapsen, joka voi tarvita enemmän liikettä kuin toiset. Tällaiselle lapselle pitäisi antaa mahdollisuus liikkua muita enemmän. Toisille lapsille asian voi selittää todeten esimerkiksi, että toiset lapset tarvitsevat enemmän liikettä. Vetäytyvän lapsen saa puolestaan antaa rauhassa ensin katsella, mitä toiset tekevät, eikä vaatia häntä heti omalla vuorollaan tarttumaan aktiivisesti toimeen. (Keltikangas-Järvinen 2006, 179-181.)

Helsingin yliopisto julkaisemassa videossa *Mitä pieneltä lapselta voi vaatia?* haastateltiin professori Liisa Keltikangas-Järvistä, varhaiskasvatuksen yliopistolehtori Nina Sajaniemeä ja varhaiskasvatuksen

opettaja Elna Veilahtea. Puheenvuoroissa käsiteltiin temperamenttia ja sen huomioimista. Varhaiskasvatuksen opettaja Elna Veilahti kertoi käytännön esimerkkejä siitä, kuinka eri temperamentteilla varustettuja lapsia voi huomioida varhaiskasvatuksessa. Liikuntatuokiolla voi ujon lapsen antaa rauhassa katsella ensin, mitä muut tekevät. Ujolle on tärkeä antaa aikaa, sitten kasvattaja voi vähitellen rohkaista häntä mukaan toimintaan. Vilkkait lapset voi puolestaan huomioida esimerkiksi musiikkituokiolla suunnitteleamalla tuokion niin, ettei vain istuta ja lauleta. Tuokiolla voidaan antaa mahdollisuuksia myös lauleluleikkeihin, soittamiseen ja tanssimiseen. Näin vilkas lapsi ei turhaudu. (Mitä pieneltä lapselta voi vaatia? 2014.)

Lapsilla on hyvin monenlaisia temperamentteja, joista osa koetaan haastavampina kuin toiset. Webster-Stratton kertoo, että 10-20%:lla normaalisti kehittyneistä lapsista on hyvin haastava temperamentti. Näillä lapsilla on huono keskittymiskyky, he ovat aktiivisia ja impulsiivisia. Tällaisten lasten kohdalla on hyvä muistaa, etteivät lapset toimi tahallaan ”vaikeasti”, vaan se on heidän ominaispiirteensä. Heitä voi opettaa hallitsemaan käytöstään ja suuntaamaan energiaansa positiivisesti, mutta heitä ei kuitenkaan voi eikä tarvitse muuttaa. Tässä aikuisella on tärkeä tehtävä olla kärsivällinen ja ymmärtäväinen lapsen temperamentin suhteen, jotta nämäkin lapset voisivat kukoistaa. (Webster-Stratton 2010, 19.)

Joidenkin tutkimusten mukaan lapset, joilla on vaativa temperamentti, kärsivät monista tekijöistä varhaiskasvatuksessa. Tässä yhteydessä vaativien lasten piirteiksi on määritelty seuraavat piirteet: he ovat aktiivisia ja reaktioherkkiä, he eivät ole kovin sosiaalisia, heidän on vaikea rauhoittua ja jaksaa ponnistella. Varhaiskasvatuksessa nämä lapset saavat paljon kielteistä huomiota, heille asetetaan paljon rajoja ja heillä on mm. sopeutumisvaikeuksia. Varhaiskasvatusta olisikin syytä muovata heidän tarpeitansa vastaamaan. Heille olisi tärkeää selkeä, ennustettavissa oleva päivärytmi, joka on kuvallisesti ilmaistu, pysyvyys lasten ja hoitajien suhteen sekä pienryhmätyöskentely. Fyysisessä ympäristössä olisi tärkeää muuttumattomuus, rauhalliset värit ja vähäinen melu. (Kanninen & Sigfrids 2012, 40-42.) Tällainen ympäristö on varmasti hyväksi muillekin lapsille.

Kasvaessaan lapsi oppii erilaisia keinoja hallita temperamenttiansa. Kasvatuksella voimme vaikuttaa siihen, mitä lapsi ajattelee siitä, kuinka temperamenttia on sopivaa näyttää. Toisaalta temperamentin vuoksi jokaisesta lapsesta ei kasva samanlaisia persoonia, koska lapset reagoivat kasvatukseen eri tavalla. Jos lapsi saa paljon negatiivista palautetta temperamenttinsa takia, hän kokee, että hän on vääränlainen, mikä vaikuttaa taas itsetuntoon. Iloinen ja aurinkoinen lapsi saa herkemmin positiivista palautetta ja tätä kautta myös positiivisemmän kuvan itsestään. (Keltikangas-Järvinen. 2010, 30-31)

Tutkimuksissa on tullut esiin, että noin 20% vaaleaihoisista ihmisistä ovat ujoja ja varautuneita uusien tilanteiden tullessa eteen. Aluksi siis kaikki uusi on epämukavaa, kunnes se muuttuu tutuksi. Jos tällaiselle lapselle annetaan tarpeeksi aikaa sopeutumiselle, voi sen seurauksena muodostua lapselle jopa stressinsuoja. (Keltikangas-Järvinen, Puttonen, Räikkönen, 2001.) Keltikangas-Järvisen mukaan ujous huomioidaan hyvin varhaiskasvatuksessa, mutta ei koulussa. Niina Sajaniemi tuo esiin sen, että varautuneiden lasten aloitteet ovat vähäeleisiä ja pieniä, joten niitä voi olla vaikea huomata. Aikuisen täytyy havainnoida tilanteita tarkasti, jotta hän huomaa nämä aloitteet. Tilanteessa, jossa ujous ottaa vallan, aikuinen voi auttaa lasta pääsemään ujoudesta yli. Merkittävä tekijä on lapsen ujouden hyväksyminen. Sajaniemi toteaa, että kun lapsi kokee kuuluvansa porukkaan, hän uskaltaa olla ujo. (Mitä pieneltä lapselta voi vaatia? 2014.)

Eri tavoin haastavat lapset kehoitetaan huomioimaan varhaiskasvatuksessa. Entä ne sopeutuvat ja joustavat lapset, jotka eivät vaadi ja pidä ääntä itsestään? Erittäin sopeutuvalle lapselle sopii nimittäin kaikki. Se on toki hyvä ominaisuus ja helpottaa kasvattajan työtä ja lasta itseäänkin. On kuitenkin vaarana, että sopeutuva lapsi jää vaille yksilöllistä huomiota ja hänen näkemyksensä jäävät syrjään. Tämä korostuu suurissa ryhmissä, joissa haastavat lapset vievät kasvattajien huomion. (Keltikangas-Järvinen 2006, 85-86.)

Tämä kaikki vahvistaa käsitystä siitä, että lapsen temperamenttia olisi hyvä kartoittaa. Kanninen & Sigfrids (2012) ehdottavat, että varhaiskasvattajat lukisivat Liisa Keltikangas-Järvisen kirjan Temperamentti ja koulumenestys (2006), jota voidaan soveltaa hyvin myös varhaiskasvatukseen. Kirjaa lukiesaan tai sen luettuaan voi sen perusteella laatia lapsista tai omahoitaja omista lapsistaan temperamentti-profiilin, jota voidaan täydentää vanhempien kanssa varhaiskasvatuskeskustelussa. He kannustavat varhaiskasvattajia temperamenttiprofiilin laatimiseen myös itsestään. (Kanninen & Sigfrids 2012, 46.)

Keltikangas-Järvinen tuo esiin, että amerikkalaiset temperamenttitutkijat ovat harmissaan siitä, että koulupsykologit eivät arvioi lasten temperamenttia tehdessään psykologisia tutkimuksia. Temperamenttitutkijoiden mukaan ainakin silloin lapsen temperamentti tulisi selvittää, jos lapsella on vaikeuksia esikoulussa tai ensimmäisillä luokilla. Keltikangas-Järvinen toteaa, että Suomessakin olisi aihetta huomioida tämä. Hän tosin väittää, että temperamentin testaamisessa on myös ongelmansa. Temperamenttiteorioita on hyvin monenlaisia ja testitkin painottavat kukin hieman eri asioita ja eri piirteitä. Mikä siis olisi näistä oikea testi mittamaan temperamenttia? Toinen vaikeus on keskittyminen tutkimuksissa lapsen ominaisuuksiin, vaikka ratkaisevaa olisi huomioida lapsen temperamentin ja ympäristön vuorovaikutus. Testaaminen voi Keltikangas-Järvisen mukaan myös leimata lapsen. (Keltikangas-Järvinen 2015, 306-307.)

Tästä herää kysymys, onkohan Keltikangas-Järvinen sitä mieltä, että myöskään varhaiskasvatuksessa lapsen temperamenttia ei pitäisi arvioida. Me olemme kuitenkin sitä mieltä, että lapsen temperamentin arvioiminen varhaiskasvatuksessa voi myös helpottaa varhaiskasvattajaa ja auttaa lasta saamaan tarvitsemansa huomion. Tämä korostuu lapsen aloittaessa päivähoitoa, jolloin lapsi on varhaiskasvattajalle vieras. Sitä paitsi temperamentin tunnistaminen, ainakin tässä tutkimuksessa, on epävirallista lapsen yksilöllisten piirteiden löytämistä, ei psykologin testi. Kun piirteet huomataan ja tunnistetaan, lasta on helppompaa tukea ja voi saada enemmän ymmärrystä lasta kohtaan.

7.1 Lapsen ja varhaiskasvattajan suhde

Varhaiskasvattajan on hyvä tunnistaa oma temperamenttinsa ja tiedostaa sen vaikutus lapsiin ja lasten kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Mikäli kasvattajalla ja lapsella on samantapainen temperamentti, kasvattajan voi olla helppo ymmärtää lasta. Toisaalta samanlaisuus voi myös ärsyttää. Myös päinvastainen temperamentti voi ärsyttää. Keltikangas-Järvisen ja Sajaniemen mukaan aikuisen tulee mukauttaa omaa käytöstään niin, että hyvä yhteys lapseen syntyy. (Mitä pieneltä lapselta voi vaatia? 2014.)

Varhaiskasvatuksessa oleva lapsi voi aiheuttaa vaikeita tunteita varhaiskasvattajille. Vuonna 2012 toteutettu Väestöliiton kysely varhaiskasvatuksen työntekijöille osoitti, että merkittävimmät vaikeiden tunteiden aiheuttajat olivat (tässä järjestyksessä) haastaviksi koetut lapset, resurssipula, työpaikan ilmapääpiiri ja haastaviksi koetut vanhemmat/huoltajat. Noin puolet (49%) vastaajista koki, että vaikeita tunteita aiheuttivat lapset, joilla oli erilaisia haasteelliseksi koettuja käytöstyylejä. Lapsen vaikeaksi koettu käytös voi johtua monesta tekijästä, joista yksi on temperamentti. Tarkasteltaessa vastauksia temperamentin näkökulmasta löysimme joitakin temperamenttipiirteitä, jotka koetaan vaikeita tunteita aiheuttaviksi. Tällaisia olivat puheliaat ja ulospäinsuuntautuneet lapset, voimakkaan intensiiviset lapset, jotka osoittavat myös aggressiivisuutta, sekä ujut ja syrjään vetäytyvät lapset. (Oulasmaa & Riihonen 2013, 8, 14, 24-35.)

7.2 Ryhmiin jakaminen temperamentin mukaan

Tätä tutkimustamme suunniteltaessa pohdimme mahdollisuutta jakaa varhaiskasvatuksessa lapsia ryhmiin temperamentin mukaan. Keltikangas-Järvisen mukaan tällaista temperamenttiin perustuvaa ryhmäjakoja on tehtykin muun muassa eräässä Helsingin koulussa ja päiväkodissa. Sekä Liisa Keltikangas-Järvinen että Niina Sajaniemi kuitenkin pitävät temperamenttiin perustuvaa ryhmäjakoja huonona vaihtoehtona ja temperamentin väärinymmärtämisenä. Lapsia ei tule jakaa ryhmiin niin, että pyritään saamaan temperamentiltaan samankaltaiset samaan ryhmään. Koska temperamenttipiirteitä on paljon, joudutaan ryhmäjako tekemään yksittäisen piirteen mukaan, mutta mikä on se piirre, jonka perusteella tällainen ryhmäjako voitaisiin tehdä. Esimerkiksi koulussa yhdessä luokassa ei ole kuin muutama, jolla on samoja temperamenttipiirteitä. Sitä paitsi ihmisen on tarkoitus oppia tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. (Mitä pieneltä lapselta voi vaatia? 2014.) Onko myöskään järkevää, että esimerkiksi kaikki ujut ja hiljaiset olisivat samassa ryhmässä?

Kirjassaan *Temperamentti ja koulumenestys* Keltikangas-Järvinen toteaa samaa, että temperamenttipiirteet eivät muodosta väestössä tarpeeksi johdonmukaisia yhdistelmiä. Hän ei siis jakaisi temperamentteja tiettyihin tyyppeihin tai luokkiin, vaan puhuu mieluummin piirteistä tai yksilöllisistä profiileista. Ihmisten temperamenttipiirteistä voidaan kyllä muodostaa keskiarvoja tutkimuksellisista syistä, mutta ne eivät kerro juuri mitään yksittäisestä ihmisestä ja hänen temperamentistaan. Hän myös pohtii, pitäisikö niin sanotusti kaikille sopivat pedagogiset menetelmät kyseenalaistaa. (Keltikangas-Järvinen 2006, 27.) Thomas ja Chess käyttivät temperamenttien jaottelua kolmeen eri luokkaan: vaikea, helppo ja hitaasti lämpenevä (Keltikangas-Järvinen 2015, 62-65). Tässä tutkimuksessa emme jaottele lapsia näihin luokkiin, koska kaikki lapset eivät edes sijoitu mihinkään näistä luokista. Toisekseen Keltikangas-Järvinen ei kannata lasten jakamista eri temperamenttiluokkiin.

Erilaisiakin toimintamalleja on. Steinerkouluissa on alusta (perustamisesta vuodesta 1919) lähtien huomioitu lasten temperamenttien erilaisuus. Temperamenttitietoisuutta on opetettu opettajankoulutuksessa oleville, jotta he pystyvät huomioimaan lasten temperamentit. Steinerpedagogiikassa temperamentit perustuvat vanhaan antiikin ajalta peräisin olevaan temperamenttijakoon, jossa ihmiset jaetaan flegmaattisiin, melankolisiin, sangviinikkoihin ja koleerisiin. Steinerpedagogiikassa tärkeänä pidetään jokaisen temperamentin samanarvoisuutta ja ymmärrystä siitä, että lapsen temperamenttia ei voi eikä tarvitse muuttaa. Oppilaiden temperamentin tunnistamiseen käytetään aikaa ja sen tekevät yhdessä opettaja ja lääkäri ja siitä keskustellaan myös vanhempien kanssa. Luokan istumajärjestyksessä ja opetuksessa oppilaat jaetaan temperamenttityyppiensä mukaisin ryhmiin, jossa samantyylliset lapset istuvat lähekkäin

ja toimivat yhdessä. Samantyylisten on steinerpedagogiikan mukaan helpompi toimia ja oppia yhdessä. (Dahlström & Teräsvirta 2014, 19-24.)

Tässä tutkimuksessa päätettiin pitää sama linja kuin Keltikangas-Järvisellä. Temperamentin mukaan ryhmiin jakaminen ei vaikuta perustellulta. Sitä paitsi temperamentin kartoittaminen itsessäänkään ei ole kovin helppoa, joten lapsien luokittelu saman tyyppisiin ryhmiin voisi viedä jaottelut hyvinkin harhaan. Tässä tutkimuksessa huomattiin, että käytännössä olisi vaikea päättää, minkä piirteen perusteella ryhmiin jakaminen tapahtuisi, yhden vai viiden saman piirteen. Tässä tutkimuksessa tosin oli mukana vain neljä lasta, joten näin pienestä joukosta ei samanlaisuutta olisi ollut edes mahdollista löytää.

7.3 Resurssit varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa jokaista lasta tulisi kohdella yksilöllisesti, myös lapsen temperamentti huomioiden, mutta onko siihen mahdollisuutta? Väestöliiton kyselyn mukaan noin joka toinen varhaiskasvattaja (46%) kokee resurssipulan vaikeiden tunteiden aiheuttajana. Resurssipulaan olivat syynä monet tekijät, muun muassa se, että henkilöstössä on paljon sijaisia ja epäpäteviä henkilöitä, aikuisia on liian vähän tai yksikössä on liikaa lapsia. Erityistä tukea tarvitsevat lapset eivät aina saa tarvitsemaansa tukea, jolloin tällaisen lapsen huomioiminen vie paljon aikaa. Osa vastaajista kuitenkin koki selviävänsä resurssipulan keskellä. (Oulasmaa & Riihonen 2013, 14, 64, 75-76.) Näistä vastauksista huokui myönteinen asenne ja luottavaisuus. Ehkä voimme väittää, että tässäkin asiassa asenne vaikuttaa paljon. Se ei poista ongelmaa, mutta helpottaa omaa oloa ja työn tekemistä. Se myös vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. Varhaiskasvattajasta huokuvat kielteiset tai vastaavasti myös myönteiset tunteet heijastuvat varmasti myös lapsiin.

Liisa Keltikangas-Järvinen kertoo kirjassaan esimerkin temperamenttisesta Gloriasta, jonka temperamentti ei sopinut yhteen ympäristön kanssa. Tyttö oli tullut asiakkaaksi Alexander Thomasin ja Stella Chessin klinikalle. Gloria oli käytökseltään hyvin vaativa eivätkä vanhemmat enää tieneet mitä tehdä. Hänellä oli epäsäännöllinen rytmi, hän oli hyvin joustamaton ja muutokset olivat vaikeita. Vanhempia neuvottiin muuttamaan suhtautumistaan sekä lisäämään ymmärrystään Gloria kohtaan. Lopulta kun Glorian temperamentti tunnistettiin ja häntä alettiin kasvattaa sen mukaisesti, tuli Glorian kanssa yhteiselosta huomattavasti helpompaa ja välttyttiin siltä, että Glorian vaikea käytös olisi jäänyt pysyväksi. Liisa Keltikangas-Järvinen pohtii tässä yhteydessä sitä, onko esimerkiksi suurissa ryhmissä mahdollisuutta joustaa näin yksilön tarpeiden mukaisesti. Oikeanlainen, temperamenttia tukeva kasvatusta vaatii temperamentin tunnistamisen ja mahdollisuuden ottaa se huomioon. (Keltikangas-Järvinen 2015, 130-134.)

7.4 Varhaiskasvatuspaikan valinta temperamentti huomioiden

Jo varhaiskasvatuspaikkaa valitessa voidaan ottaa huomioon lapsen temperamentti. Psykologi ja temperamenttineuvoja Jan Kristal pitää tärkeänä, että vanhemmat huomioisivat lapsen temperamentin valitessaan lapselle varhaiskasvatuspaikkaa, jotta syntyisi lapsen temperamentin ja ympäristön hyvä yhteensopivuus. Varhaiskasvatuksessa erityisesti huomiota vaativat tietynlaiset temperamenttipiirteet: korkea aktiivisuus, korkea sensitiivisyys, korkea intensiivisyys, matala sopeutuvuus, matala rytmisyys ja matala sinnikkyys. Kun lapselle on löydetty parhaiten sopiva varhaiskasvatuspaikka, vanhempien olisi hyvä auttaa henkilökuntaa lapsen temperamentin ymmärtämisessä. (Kristal 2005, 242.)

Yhdysvalloissa on käytössä valtakunnallinen palvelu ja internetsivusto Child Care Aware of America, joka antaa paljon tietoa lapsen varhaiskasvatuspaikan valintaa varten. Sivustolta löytyy myös esite, jonka avulla voi arvioida 0-3 –vuotiaan lapsen temperamentin ja hoitopaikan yhteensopivuutta. Esitteessä on kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja muun muassa lapsen aktiivisuudesta, sosiaalisuudesta ja muutoksiin sopeutumisesta. Vastausvaihtojen perusteella annetaan suosituksia siitä, millainen varhaiskasvatus lapselle voisi sopia. Esite perustuu Zero to Three -julkaisuihin. (Matching Your Infant's or Toddler's Style to the Right Child Care Setting.) Esitteessä ei puhuta temperamentista, mutta kylläkin lapsen tyylistä. Ja temperamenttihan on nimenomaan lapsen tyyli reagoida.

Mari Alanko on Pro Gradu-tutkimuksessaan tutkinut päivähoitomuodon ja temperamentin välistä yhteyttä. Tutkimuksen mukaan lapset, jotka olivat päiväkodissa hoidossa, olivat temperamentiltaan aktiivisempia, lujatahtoisempia, seurallisempia, vähemmän pelokkaita ja vähemmän pidättyväisiä kuin vanhempiensa hoidossa olevat lapset. Kotona hoidettavilla lapsilla oli puolestaan enemmän niin sanottuja haastavia ja kielteisiä piirteitä. Tutkimuksessa mitattiin myös päivähoidossa viihtymistä. Päiväkodissa viihtyivät parhaiten lapset, jotka olivat seurallisia, positiivisesti emotionaalisia, älykkäitä, vähemmän pidättyviä ja vähemmän pelokkaita. Tutkimuksen mukaan lapset kuitenkin viihtyivät hiukan paremmin perhepäivähoidossa kuin päiväkodissa, riippumatta lapsen temperamentista. Tutkimuksen perusteella todetaan olevan mahdollista, että vanhemmat valitsevat hoitomuodon osittain lapsen temperamentin ja ympäristön yhteensopivuuden näkökulmasta. (Alanko 2018, 85-88.)

7.5 Erityistä huomiota vaativat temperamenttipiirteet

Jan Kristal kuvaa kirjassaan *The Temperament Perspective*, temperamenttipiirteitä, joiden tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota päivähoitopaikkaa valittaessa. Näitä ovat sensitiivinen, aktiivinen, intensiivinen, matalasti rytmisen, hitaasti sopeutuva, matalasti sinnikäs ja hyvin sinnikäs sekä helposti häiritävä lapsi. (Kristal 2005, 231, 235-239.) Piirteet ovat yhtenevät Thomasin ja Chessin temperamenttipiirteiden kanssa.

Sensitiivinen lapsi kärsii melusta, aktiivisesta toiminnasta, suuresta lapsimäärästä ja ympäristön häiriötekijöistä. Jopa suuri määrä taidetta seinällä voi tehdä lapsen ylivirittyneeksi. Herkkä lapsi helposti vetäytyy tällaisessa ympäristössä. Nopeasti vaihtuvissa sosiaalisissa tilanteissa hän selviää, jos hänellä on toinen lapsi auttamassa niiden keskellä. Sensitiivinen lapsi tarvitsisi varhaiskasvatusympäristön, jossa on vähän lapsia, hoitajat ovat hiljaisia ja rauhallisia eikä ole liikaa valoja, väriä ja ääniä. Tutussa paikassa, kuten omassa kotonaan tai sukulaisen luona tapahtuva hoito on tällaiselle lapselle paras. (Kristal 2005, 235-236.) **Aktiivinen** lapsi tarvitsee varhaiskasvatusympäristön, jossa on järjestetty mahdollisuus sekä aktiiviselle tekemiselle että rauhalliselle toiminnalle. Nämä toiminnot vuorottelevat päiväohjelmassa. Aktiivinen lapsi tarvitsee tilaa toimintaan, jossa saa liikkua ja käyttää energiaansa. Myös rauhallista, hiljaista tekemistä tarvitaan, jotta lapsi rauhoittuu välillä. Aktiivinen lapsi hyötyy keskisuuresta lapsiryhmästä. Mitä suuremmassa lapsiryhmässä lapsi on, sitä suurempi on riski, että lapsen aktiivisuustaso nousee liian korkeaksi. Tästä voi seurata muun muassa kontrolloimatonta käytöstä. Henkilökunnan on tärkeä arvostaa lapsen aktiivista käytöstä ja osata kanavoida sitä sopivaan tekemiseen. (Kristal 2005, 236.)

Intensiivinen lapsi tarvitsee ymmärtävän henkilökunnan, joka huomaa tilanteet, jotka pahentavat intensiivistä käytöstä. Henkilökunnan on kärsivällisesti ja rauhallisesti kohdattava lapsi, joka tuo voimakkaasti esiin tunteensa ja ohjattava häntä rauhoittumaan ja mahdollisesti ohjattava toiseen tekemiseen. Henkilökunta voi auttaa lasta huomaamaan, mitkä tekijät laukaisevat intensiivisen reaktion ja auttaa nimeämään tunteita. Intensiivinen lapsi hyötyy pienemmästä lapsiryhmästä. (Kristal 2005, 237.) **Matalasti rytmisen** lapsen on puolestaan vaikea sopeutua varhaiskasvatukseen, jossa on tarkat ruoka- ja nukkuma-ajat. Tällainen lapsi tarvitsee joustavuutta, paljon aikaa vapaaseen leikkiin ja mahdollisuuden syödä välipalan silloin, kun hänellä on nälkä. Porrastettu välipala-aika ja lepoetki päiväunien sijaan olisivat hänelle parasta. Pienissä yksiköissä tämä voidaan huomioida paremmin. (Kristal 2005, 237.)

Hitaasti (matalasti) sopeutuva lapsi tarvitsee pienen lapsiryhmän, jossa on selkeä päiväjärjestys ja rutiinit. Iso ryhmä, jossa on paljon vapaata leikkiä, ei sovi hänelle. Se tuo liikaa yllättäviä muutoksia. (Kristal 2005, 237.) **Hyvin sinnikäs** lapsi tarvitsee päinvastaisesti päivähoitoa, jossa on paljon aikaa

vapaalle leikille. Näin lapsi voi keskittyä rauhassa tekemiseensä. Kun on aika siirtyä toiseen tehtävään, lasta valmistetaan asiaan etukäteen ja häntä autetaan saattamaan leikkinsä loppuun. Tällainen lapsi tarvitsee selkeät rajat. (Kristal 2005, 238.) **Matalasti sinnikäs** lapsi puolestaan tarvitsee päivähoitossa mahdollisuuden lyhytkestoisiin toimintoihin. Näin lapsen on mahdollista siirtyä johonkin toiseen tekemiseen turhautumisen tullessa. Aikuinen auttaa lasta turhautumisen tullessa ja pyrkii nostamaan lapsen turhautumiskynnystä. Matalasti sinnikäs hyötyy ryhmästä, jossa on vähän lapsia. (Kristal 2005, 238.)

Helposti häiritävä lapsi tarvitsee ympäristön, jossa ei ole liikaa melua, leluja ja taidetta esillä. Tällaisten lasten on vaikea valita tekemisensä, jos vaihtoehtoja on paljon. Pienempi määrä vaihtoehtoja riittää, jolloin lapsen on helpompi keskittyä. Keskittymiseen auttaa myös jäsennelty toiminta. Varhaiskasvattajien tulee ohjata lapsia takaisin oman tekemisen pariin, kun heidän keskittymisensä herpaantuu. (Kristal 2005, 239.)

Keltikangas-Järvisen mukaan sosiaalisissa taidoissa kasvatukseen haasteensa tuovat varsinkin temperamentiltaan aktiiviset, varautuneet ja matalasti sosiaaliset lapset. Aktiiviselle pienelle lapselle voi päivän aikana tulla liikaa sosiaalista vuorovaikutusta. Aikuisen tehtävä on nähdä, kuinka paljon vuorovaikutustilanteita lapsi sietää. Aktiivinen lapsi ei osaa itse vetäytyä rauhoittumaan, vaan väsyessään hänen vauhtinsa kiihtyy. Tällainen lapsi tarvitsee aikuista rauhoittamaan hänet. Aktiivisen lapsen sosiaalisissa tilanteissa tulee paljon kieltämistä, mikä aiheuttaa lapsessa turhautumista. Se synnyttää helposti aggressiivisuutta. Olisikin tärkeä ennakoida lapsen sosiaalisen vuorovaikutuksen sietokyky, jotta näitä turhautumista ja aggressiivisuutta synnyttäviä tilanteita tulisi mahdollisimman vähän. (Keltikangas-Järvinen 2012, 59-60.)

Ujon ja varautuneen lapsen ei ole helppoa mennä toisten seuraan yhtä nopeasti kuin muut. Hän saattaa haluta mennä, mutta ei osaa. Tässä aikuisen täytyy auttaa häntä. Ujoa lasta ei saa jättää yksin leikkimään, vaikka hän tuntuu viihtyvän yksin. Hänellekin on tärkeää tuottaa kokemuksia siitä, että muiden seurassa on hauska olla. Häntä ei pakoteta uuteen nopeasti, mutta pyritään ohjaamaan toisten seuraan. Aikuinen pysyy lapsen turvana niin kauan kunnes lapsi itse on valmis jäämään yksin tilanteeseen. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta löytämään keinot, joiden avulla hän itse osaa mennä joukkoon mukaan. (Keltikangas-Järvinen 2012, 61; Mitä pieneltä lapselta voi vaatia? 2014.) Hieman samankaltaista käytöstä on lapsilla, joilla on matala sosiaalisuus. Tällaiset lapset jäävät helposti leikkimään yksin, mutta heillä on taito viihtyä yksinkin. Jos lapsi leikkii paljon yksin, hänen sosiaaliset taitonsa eivät välttämättä kehity riittävästi.

Tällainen lapsi tarvitsee myönteisiä kokemuksia yhdessä olosta toisten kanssa. Aikuisen tehtävä on järjestää lapselle leikki-tilanteita, jotta sosiaaliset taidot karttuvat ja lapsi voi saada myönteistä palautetta sosiaalisissa tilanteissa. (Keltikangas-Järvinen 2012, 61.)

8 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Olimme huomanneet työssämme lasten parissa ja opintojemme myötä, että lapset ovat hyvin erilaisia ja vaativat kukin yksilöllistä ohjausta. Halusimme perehtyä tarkemmin siihen, miten lapset eroavat toisistaan persoonaltaan ja miten erilaisia lapsia voitaisiin huomioida varhaiskasvatuksessa. Ensimmäisiä mieleen tulleita kiinnostavia aiheita, joita halusimme tutkia, olivat hiljaiset lapset, jotka voivat jäädä varhaiskasvatuksessa vähemmälle huomiolle. Halusimme löytää keinoja tukea näitä lapsia, jotka ovat hyvin sopeutuvia ja joustavia ja jotka ovat vaarassa jäädä syrjään äänekkäiden ja vilkkaiden lasten viedessä varhaiskasvattajan huomion. Lukiessamme aiheeseen liittyvää kirjallisuutta löysimme tietoa temperamentista. Temperamenttia ymmärtämällä voisimme löytää keinoja tukea sekä näitä sopeutuvia ja joustavia lapsia että äänekkäitä ja vilkkaita lapsia.

Aihe oli hyvin kiinnostava ja vei pian mennessään. Halusimme tietää lisää temperamentista ja siitä, miten se näkyy ja vaikuttaa arjessa ja miten voisimme ottaa sen huomioon tulevassa työssämme varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen aihetta pohtiessamme huomasimme myös yhteisen kiinnostuksen psykologian puoleen ja lapsen psyykkiseen kehitykseen. Myös siksi tämä aihevalinta tuntui luonnolliselta. Emme olleet kumpikaan aiemmin tutustunut temperamenttiin tarkemmin. Olimme kuulleet jotain temperamentista ja käytännössä huomanneet lasten erilaisuuden, mutta tämän tutkimustyön myötä ymmärsimme, mitä temperamentti oikeasti tarkoittaa, mitä kaikkea se pitää sisällään ja miten suuri vaikutus sillä on lapsen elämässä.

Työssä varhaiskasvatuksen opettajana on tärkeä ymmärtää näin oleellinen lapsen käytökseen vaikuttava tekijä. Halusimme saada itsellemme ammatillista pääomaa, tietoa temperamentista ja sen huomioimisesta. Opinnäytetyön myötä saisimme myös kokemusta temperamentin havainnoinnista ja kartoittamisesta. Varhaiskasvattajana voisimme olla jakamassa tietoa temperamentista ja mahdollisesti kartoittamassa lasten temperamentteja. Vaikka tulevassa työssä lasten temperamenttia ei nähtäisikään hyväksi kartoittaa, kokemus olisi silti merkittävä. Opinnäytetyön myötä saatua tietoa voisimme hyödyntää joka

tapauksessa käytännössä. Jo tieto temperamentista auttaa ymmärtämään lasta ja ohjaamaan häntä hänen temperamentilleen sopivalla tavalla.

Alun perin halusimme havainnoida yhden varhaiskasvatusryhmän lasten temperamenteja ja sitä, kuinka erilaisilla temperamenteilla varustetut lapset toimivat ryhmässä. Tietopohjamme karttuessa muutimme kuitenkin vähän tutkimuksen suuntaa. Päätimme keskittyä temperamentin tunnistamiseen ja jätimme ryhmätoiminnan tutkimisen. Lopulta tutkimuksemme tavoitteena oli luoda neljälle lapselle temperamenttiprofiilit yhdessä vanhempien ja varhaiskasvattajien kanssa. Halusimme kokeilla, miten temperamentin kartoittaminen käytännössä onnistuu ja onko sitä vaikea toteuttaa. Halusimme myös tietää, millaisena se koetaan ja kuinka paljon se vie aikaa. Halusimme myös herättää keskustelua aiheesta, jotta lasten temperamenttipiirteet tulisivat aikaisempaa paremmin otettua huomioon lasten kasvatuksessa. Toiveenamme oli tämän tutkimuksen lisäävään mielenkiintoa temperamentin huomioimiseen ja tunnistamiseen. Halusimme myös nähdä, miten hyvin piirteet lopulta erottuvat ja tulevat esille. Pohdimme myös voisiko kartoittamista ottaa käyttöön varhaiskasvatuksessa, ja tätä päätimme myös kysellä ja selvittää tutkimuksen avulla.

Saimme yhteistyökumppaniksi erään Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevan päiväkodin, jonka kanssa suunnittelimme tutkimustamme. Alustavan suunnittelupalaverin pidimme päiväkodilla toukokuussa ja aloituspalaverin syyskuussa 2018. Keskustelujen ja pohdintojen myötä päätimme kartoittaa neljän lapsen temperamenttia. Jokaista lasta havainnoivat lapsen vanhempi, varhaiskasvattaja ja me tutkimuksen tekijät. Kartoitukseen valitsimme kaksivuotiaita lapsia, koska temperamentti näkyy parhaiten pienillä lapsilla (Livingston). Olisi ollut mielenkiintoista tutkia useampaa lasta ja vertailla temperamenteja enemmänkin, mutta siihen meillä ei olisi riittänyt aika. Pirnes & Lappeteläinen olivat opinnäytetyössään havainnoineet lasten temperamenttia ja kokeneet temperamenttien tunnistamisen vaikeana, vaikka he olivat havainnoineet lapsia lähes yhdeksän viikon aikana (Pirnes & Lappeteläinen 2014). Koska epäilimme, että omat havaintomme temperamentista voisivat jäädä puutteellisiksi, halusimme myös vanhempien ja varhaiskasvattajien tekemän kartoitusta lapsen temperamentista, jotta saisimme luotettavampia tuloksia.

9 TUTKIMUSMENETELMÄT TÄSSÄ OPINNÄYTETYÖSSÄ

Tässä tutkimuksessa oli kaksi osaa: ensin havainnoitiin ja kartoitettiin lasten temperamenteja ja sen jälkeen selvitettiin kokemuksia tästä havainnointi- ja kartoitustehtävästä. Aineistonkeruumenetelminä olivat ensimmäisessä vaiheessa osallistuva havainnointi ja temperamentiprofiilinkartoituslomake sekä toisessa osassa strukturoitu haastattelu.

Tässä tutkimuksessa pyrittiin noudattamaan hyvää tutkimuskäytäntöä, johon kuuluvat muun muassa rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimusta tehdessä. Tutkimus oli laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullinen tutkimus kuvaa kohdetta kokonaisvaltaisesti ja aineistoa kootaan luonnollisissa tilanteissa pyrkien löytämään tosiasioita. Tiedon hankinnan välineinä ovat havainnot ja keskustelut sekä tarvittaessa lomakkeet ja testit. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksena, ja tutkimussuunnitelma muuttuu tutkimuksen edetessä. Tutkimuksen tulokset ovat ainutlaatuisia ja niitä tarkastellaan sellaisina. Ne ovat myös tiettyyn aikaan ja paikkaan rajattuja. Laadullista tutkimusta voi tehdä lukuisin eri tavoin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 24, 161-162, 164.)

Tämä tutkimus tehtiin luonnollisessa ympäristössä, keskellä päiväkodin arkea. Tutkimus koskee vain yhtä päiväkotia ja sen neljää lasta, heidän vanhempiaan ja neljää varhaiskasvattajaa. Tutkimus rajattiin koskemaan tätä pientä ryhmää, eikä siitä ole tarkoituskaan tehdä yleistyksiä. Kohdejoukko valittiin tarkoituksenmukaisesti. Koska havainnointikohteena olivat 2-vuotiaat lapset, valittiin päiväkodista lapsiryhmä, jossa on sen ikäisiä lapsia. Havainnoitavat lapset valittiin yhteistyössä ryhmien varhaiskasvatuksen opettajien kanssa. Käytännön seikatkin otettiin huomioon valiten havainnoitaviksi sellaiset lapset, jotka olisivat hoidossa riittävän paljon. Tämän jälkeen varhaiskasvatuksen opettajat tiedustelivat sopivassa tilanteessa vanhemmilta halukkuutta osallistua tällaiseen tutkimukseen. Kaikki vanhemmat lupautuivat.

Tässä tutkimuksessa on käytetty triangulaatiota sekä kokeilumielessä että luotettavan vastauksen saamiseksi. Triangulaatiolla tarkoitetaan sitä, että eri tutkimusmenetelmiä, tutkimusaineistoja tai teorioita käyttäen pyritään saamaan vastaus tutkimusongelmaan. Esimerkiksi menetelmätriangulaatiossa samaa tutkimusongelmaa voidaan tutkia sekä kyselylomakkeilla, havainnoimalla että haastatteleamalla. Voidaan käyttää myös tutkijatriangulaatiota, mikä puolestaan tarkoittaa sitä, että useampi tutkija kerää tutkimuksen aineistoa ja analysoi ja tulkitsee sitä yhdessä. Triangulaatiolla pyritään saamaan kattavampi ja luotettavampi kuva tutkittavasta kohteesta. (Eskola & Suoranta 2005, 68-70 [Denzin 1978].) Nykyään

termin triangulaatio sijaan puhutaan myös esimerkiksi metodien yhdistämisestä tai monimetodisuudesta. Tässä tutkimuksessa tietoa kunkin lapsen temperamentista keräsivät kolme eri henkilöä. Näin ollen voimme puhua tutkijatriangulaatiosta. Käytössämme oli myös menetelmätriangulaatio, koska käytimme useita menetelmiä tutkimuksessamme: kyselylomaketta, havainnointia sekä haastattelua (Hirsjärvi ym. 2010, 233). Tosin, tutkimuksen aineiston analysointiin ja tulkintaan osallistuivat tutkimusaineiston kerääjistä vanhemmat ja varhaiskasvatuksen työntekijät vain jonkin verran.

9.1 Havainnointi

Me teemme jatkuvasti havaintoja ympäristöstämme. Teemme havaintoja katsoen, kuunnellen, haistaen, maistaen ja tuntien. Tutkimuksessa havaintoja tehdään tietoisesti käyttäen tapaa, joka parhaiten antaa vastauksia tutkimuskysymyksiin. (Vilka 2006, 8-9.) Tässä tutkimuksessa käytimme osallistuvan havainnoinnin menetelmää kartoittaessamme lapsen temperamenttia. Osallistuva havainnointi tarkoittaa tutkimustapaa, jossa tutkija osallistuu tutkittavan yhteisön elämään. Vuorovaikutus havainnoitavien kanssa tapahtuu heidän ehdoillaan. Tutkija itse vaikuttaa havainnoitavaan kohteeseen ja sen toimintaan läsnä olemalla ja toimintaan osallistumalla. Tutkijan pitäisi kuitenkin vaikuttaa mahdollisimman vähän tutkimuskohteensa toimintaansa. (Eskola 2005, 98, 100, 102.) Me osallistuimme päiväkodin arkeen ja olimme mukana touhussa lasten kanssa: leikimme, luimme ja autoimme perushoitotilanteissa. Näin ollen vaikutimme osaltamme toimintaan ja olimme luonnollinen osa ryhmää. Pyrimme kuitenkin vetäytymään syrjemmälle tarkkailijan rooliin silloin, kun se oli mahdollista. Huomasimme käytännössä, että vieraan ihmisen läsnäolo vaikuttaa lapsen käytökseen ja se todennäköisesti jonkin verran muutti saatuja temperamenttiprofiilihavaintoja.

Tutkijan on hyvä tiedostaa, että osallistuvassa havainnoinnissa monet tekijät vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin. Tietoisuus tutkittavana olemisesta voi vääristää tutkittavan henkilön/henkilöiden toimintaa, jolloin tutkimuksen tulos voi vääristyä. Havainnointi on tutkimusmenetelmänä myös hyvin subjektiivinen, sillä kukin havaitsee asioita omista lähtökohdistaan käsin. Kaikkea ei voi havaita ja merkityksellisiäkin seikkoja voi jäädä huomaamatta. Myös tutkijan tausta ja mm. mieliala ja vireystila vaikuttavat havaintoihin. (Eskola 2005, 101-102.) Tässä tutkimuksessa tehdyissä temperamenttiprofiilien kartoituksissa on eroja, vaikka ne on tehty samasta lapsesta. Osa tästä voi selittyä havaintojen subjektiivisuudella, sillä kukin on tehnyt havaintoja lapsesta omasta näkökulmastaan käsin.

Havainnointi on yksi tapa kerätä tutkimusaineistoa. Se on myös yksi varhaiskasvattajan työmenetelmä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että havainnointi on yksi keino, jolla saadaan tietoa lapsesta muun muassa hänen kehityksestään ja tarpeistaan. Tätä tietoa käytetään suunnittelun pohjana. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 37.) Tästä syystä koimme tärkeäksi itsekkin osallistua kartoitukseen ja kehittää sen myötä omia havainnointitaitojamme.

9.2 Haastattelu

Tutkimuksessamme haastattelimme varhaiskasvattajia ja lasten vanhempia. Haastattelu on tapa selvittää henkilön ajatuksia ja mielipiteitä keskustelun omaisesti. Haastattelu on ennalta suunniteltu ja sitä ohjaa tutkija, joka kysyy kysymyksiä haastateltavalta. Haastattelu on kuitenkin vuorovaikutusta, jossa sekä tutkija että haastateltava vaikuttavat toisiinsa. On olemassa erilaisia haastattelutyyppisiä, joista me käytimme strukturoitua haastattelua eli lomakehaastattelua. Kysymykset on tällöin muotoiltu etukäteen ja ne ovat kaikille samat. Tällaisessa haastattelussa vastausvaihtoehdot ovat valmiina. Meidän tutkimuksemme haastattelulomakkeessa oli valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi mahdollisuus selittää vastauksiaan tarkemmin. Näin ollen käyttämämme haastattelutapa on osittain yhtenevä puolistrukturoidun haastattelun kanssa, jossa on kaikille yhteiset kysymykset, mutta ei valmiita vastausvaihtoehtoja (Eskola 2005, 85-86.)

Haastattelu voidaan valita menetelmäksi esimerkiksi siksi, että halutaan tarkentaa vastauksia. Haastattelun etuja on myös se, että siinä voidaan pyytää perusteluja mielipiteille ja esittää lisäkysymyksiä. Näistä syistä valitsimme haastattelun kyselylomakkeen sijasta, jotta saisimme tarkempia ja laajempia vastauksia kysymyksiimme. Haastattelun vastauksia on myös helpompi tarkentaa tarvittaessa myöhemmin. Haastattelun haittapuoli on se, että tilanteessa saatetaan herkästi antaa vastauksia, jolla pyritään antamaan itsestä todellisuutta myönteisempi kuva. (Hirsjärvi ym. 2010, 205-206.)

10 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi tutkimusraportissa kuvataan tarkasti, miten tutkimus on toteutettu ja tehdään koko toiminta näkyväksi. Tutkimustilanne, aineistonkeruupaikka ja -ajankohta kuvataan sekä todetaan häiriötekijät ja virhetulkintojen mahdollisuudet. Myös oma arviointi tutkimuksesta tuodaan esiin. Tulkintoja tehdään perustellen ja haastattelulomakkeista käytetään suoria lainauksia. (Hirsjärvi ym. 2010, 232-233.) Tässä luvussa kuvataan koko opinnäytetyöprosessi.

Opinnäytetyöprosessimme alkoi keväällä 2018, kun löysimme sopivan aiheen. Kesän aikana tutustuimme teoriaan temperamentista. Tutustuimme kirjallisuuteen ja etsimme artikkeleita. Keväällä meillä oli vielä hyvin erilaiset suunnitelmat siitä, mitä tutkimme opinnäytetyössämme verrattuna siihen, mihin tulokseen syksyllä tulimme. Alussa ajatuksena oli kartoittaa yhden ryhmän kaikkien lasten temperamenttiprofiilit. Pohdimme siinä vaiheessa, voisiko lapsia jakaa temperamenttien mukaan ryhmiin ja keilla niiden toimivuutta. Kun olimme tutustuneet aiheeseen paremmin, ymmärsimme, ettei tämä suunnitelma olisi ollut mahdollinen eikä myöskään järkevä. Sen käytännön toteuttaminen olisi ollut ajallisesti mahdotonta. Tulimme myös tulokseen, ettei temperamenttien mukaan jakaminen olisi välttämättä hyvä ajatus. Pohdintojen myötä päätimme havainnoida vain neljän lapsen temperamenttia yhdessä vanhempien ja varhaiskasvattajien kanssa selvittääksemme, millainen temperamentti heillä on. Syksyllä pääsimme aloittamaan käytännön osuuden. Aloituseminaarin pidimme syyskuussa. Lokakuussa kävimme kyseisen päiväkodin koulutuspäivänä esittelemässä opinnäytetyöme aiheen ja tutkimussuunnitelmamme. Halusimme kertoa työstämme, jotta työntekijät tietäisivät, mistä on kyse, mitä teemme päiväkodilla ja saisimme kaikkia innostettua aiheeseen.

Temperamentin kartoitusta varten laadimme yhdessä lomakkeen, jossa oli väittämiä helpottamassa piirteiden tunnistamista (LIITE 1). Lomake muovautui Kanninen & Sigfridsin (2012, 263) laatiman lomakkeen pohjalta. Lomakkeeseen tuli erilaisia arjen tilanteisiin liittyviä väittämiä, jotta niitä olisi helpompi pohtia. Esimerkiksi aktiivisuutta arvioitaessa pohdittiin sitä, jääkö lapsi sänkyyn rauhassa vai ei. Väittämät keräsimme Liisa Keltikangas-Järvisen kirjoista (Keltikangas-Järvinen 2015; Keltikangas-Järvinen 2006). Väittämiä laatiessa huomasimme, että niitä oli vaikea kirjoittaa omin sanoin kadottamatta alkuperäistä ajatusta. Päädyimme siihen, että on tärkeämpi säilyttää asiasisältö oikeana kuin väkisin muotoilla kaikki sanamuodot uusiksi. Lomakkeen kokoaminen oli aika haastavaa. Lomakkeessa sijoitimme kaikki yhdeksän temperamenttipiirrettä kunkin omalle sivulleen ja kirjoitimme taulukkoon väittämät, joiden avulla lapsen temperamenttia saattoi pohtia ja havainnoida. Kartoituksen tekijän tehtävä oli lukea

kunkin rivin väittämät ja merkitä rasti kohtaan, joka kuvasi lasta parhaiten. Jokaisen piirrekuvaksen alle tuli jana, johon merkittiin kunkin piirteen osalta lopputulos. Kartoituslomakkeen muokkasimme valmiiksi lokakuun aikana. Kiinnitimme huomiota houkuttelevan ja selkeän ulkoasun luomiseen.

Laadimme temperamentinkartoituslomakkeen oheen saatekirjeen (LIITE 2), jossa kerroimme tutkimuksestamme. Saatekirjeen laadimme kiinnittäen huomiota seuraaviin seikkoihin. Saatekirjeen tehtävä on motivoida osallistumaan tutkimukseen. Nykyaikana sen visuaalinen ulkoasu on tärkeä tekijä, joka voi vaikuttaa suuresti vastaajan kiinnostumiseen aiheesta. Saatekirjeen sisällöstä tulee käydä ilmi, mitä tutkitaan ja ketkä tutkivat, mihin tarkoitukseen tutkimus tehdään ja kuka tuloksia käyttää. Siinä on kerrottava, milloin ja missä valmis tutkimus on luettavissa. Vastaajien tietosuojasta ja kerätyn aineiston hävittämisestä tai mahdollisesta säilyttämisestä on tehtävä myös lyhyt selvitys. Lisäksi on kerrottava lomakkeen palautuspäivä ja -paikka. Loppuun lisätään tutkijoiden ja tutkimuksesta vastaavan organisaation yhteystiedot sekä henkilö, jolta voi kysyä lisätietoja. (Vilka 2005, 152-154.) Saatekirjeeseen liitimme myös piirroksia ja pyrimme asettelemaan sen niin, että se näyttää visuaalisesti houkuttelevalta, persoonalliselta ja tasapainoiselta. Sisältöön tiivistimme olennaiset asiat edellä mainittujen ohjeiden mukaan. Organisaation eli tässä tapauksessa päiväkodin yhteystietoja emme liittäneet siihen, koska ne olivat vanhemmilla jo tiedossa.

Saatekirjeessä kerroimme temperamentista vain muutamalla lauseella. Tieto siitä, mitä temperamentti tarkoittaa, oli kuitenkin erittäin tärkeää tämän tutkimuksen kannalta. Näin ollen liitimme mukaan myös Mikä on temperamentti –tietopaketin, jossa kerrottiin hieman tarkemmin mitä temperamentilla tarkoitetaan ja kerrottiin kartoituslomakkeen väittämistä (LIITE 3). Tässä tietopaketissa kuvasimme temperamentin keskeiset faktat sekä toimme esiin joitakin esimerkkejä, jotta asiaan pääsisi paremmin sisälle. Pyrimme kirjoittamaan innostavasti ja houkuttelevasti ja lisäsimme mukaan lapsen piirroksen ja vinkkejä kirjoista, joista saa lisätietoa aiheesta. Pyrimme myös siihen, ettei tekstistä tule liian pitkään, jotta sen jaksaisi lukea. Materiaalin valmistuttua jaoimme lomakkeet vanhemmille ja varhaiskasvattajille. Osan jaoimme henkilökohtaisesti. Kahdelle vanhemmalle lastentarhanopettajat toimittivat lomakkeet.

Temperamenttikartoituksia tehtiin kahdessa lapsiryhmässä. Kaksi eri ryhmää otimme mukaan siksi, jotta emme kuormita yhtä ryhmää liian paljon. Mikäli kaksi vierasta ihmistä olisi yhtä aikaa havainnoimassa, se saattaisi häiritä enemmän ryhmän toimintaa, kuin vain yhden havainnoijan läsnä ollessa. Sitä paitsi yhdestä ryhmästä ei olisi löytynyt neljää eri kasvattajaa tekemään temperamentin kartoittamista ja osallistumaan haastatteluun.

Kartoitukset tehtiin marraskuun aikana. Itse kävimme havainnoimassa lapsia päiväkodilla kahdessa eri ryhmässä viikon ajan. Halusimme kokeilla havainnointia ryhmässä, jossa emme ennestään tunne lapsia, jotta voimme verrata kokemuksiamme keskenään sekä siksi, että näemme lapsen luonnollisen reaktion uutta ihmistä kohtaan. Molemmilla oli havainnoitavana kaksi lasta, sillä enempään meillä ei olisi riittänyt aika, vaikka olisimme halunneetkin. Osallistuimme arjen tavallisiin toimintoihin, ja käytimme osallistuvaa havainnointia. Lapsen temperamenttia kartoittivat myös lastentarhanopettaja tai lastenhoitaja päiväkotiympäristössä sekä lasten vanhemmat kotiympäristössä. Vastausaikaa oli kaksi viikkoa. Ajattelimme, että aika ei saa olla liian pitkä, mutta sellainen, että ehtii myös pohtia asiaa.

Teimme haastattelulomakkeet (LIITE 4) vanhemmille ja kasvattajille selvittääksemme ajatuksia liittyen kartoittamiseen. Vastausvaihtoehdot olivat tässä strukturoidussa haastattelussa pääasiassa valmiina. Tilaa oli kuitenkin myös vapaille kommenteille, ja ajatuksille. Valitsimme menetelmäksi haastattelun, koska ajattelimme, että saisimme suullisesti laajempia vastauksia kysymyksiin kuin kyselylomakkeella ja saisimme varmemmin vastauksen jokaiseen kysymykseen. Haastattelussa kysyimme muun muassa sitä, oliko temperamenttiprofiilin kartoittaminen koettu helpoksi vai vaikeaksi ja auttoiko temperamentin tunnistaminen ymmärtämään lasta entistä paremmin. Kysyimme myös mielipiteitä temperamenttiprofiilin käyttöönottamisesta varhaiskasvatuksessa. Pyysimme myös arviota lomakkeesta ja saatekirjeestä.

Haastattelutilanteessa esitimme kysymykset lomakkeen mukaisessa järjestyksessä ja kirjoitimme vastaukset lomakkeeseen. Lisäksi kävimme läpi lapsesta tehdyt temperamenttikartoitukset ja pohdimme, mistä erot havainnoissa voisivat johtua. Seitsemää henkilöä haastattelimme yksitellen päiväkodin tiloissa joulukuun aikana. Haastattelut tehtiin rauhallisessa erillisessä tilassa, kahden kesken haastateltavan kanssa. Haastattelut kestivät kukin noin 30 minuuttia. Yksi vastaajista ei päässyt haastatteluun ja hän täytti haastattelulomakkeen itsenäisesti ja palautti sen päiväkodille. Tämä on voinut vaikuttaa tuloksiin.

Keväällä 2019 kävimme läpi lasten temperamenttikartoitukset, verraten kunkin lapsen kohdalla vanhempien ja varhaiskasvattajien vastauksia keskenään. Näiden vastausten perusteella kokosimme kunkin lapsen temperamenttiprofiilin, kuten se tämän tutkimuksen mukaan ilmenee. Huomasimme, ettei profiilien tekeminen ollutkaan niin helppoa, jos vanhemman ja varhaiskasvattajan vastaukset erosivat toisistaan tai vastauksissa oli paljon hajanaisuutta. Vaikka jätimme omat arviomme pois profiilien kokoamisista, pohdimme myös omia havaintojamme peilaten niitä vanhempien ja varhaiskasvattajien vastauksiin, esi-

merkiksi oliko oma havaintomme yhtenevä muiden kartoittajien kanssa. Haastatteluvastaukset kokosimme yhteen eritellen jokaisen kysymyksen vastaukset. Koska vastaajia oli vain kahdeksan, olemme voineet tuoda haastatteluvastaukset esiin yksityiskohtaisesti.

Kirjoittamistyötä olemme tehneet syksystä 2018 alkaen sekä yhdessä että erikseen. Omat haasteensa opinnäytetyön tekemiseen ovat tuoneet muut samanaikaiset opinnot ja oma työ. Yhteistyö on kuitenkin sujunut hyvin ja joustavasti, ja olemme hyvin saaneet sovittua yhteisiä tapaamisia. Huomasimme, että kirjoittamisen alkuun pääseminen vei ensin paljon aikaa. Koemme, että yhdessä tekemällä saimme työhön paljon enemmän näkökulmia kuin olisimme yksin saaneet. Aiheen pohtiminen yhdessä oli antoisaa.

11 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksessa kokeiltiin temperamenttien kartoittamista käytännössä ja selvitettiin, millaisena tällainen kartoitustehtävä koetaan. Tutkimuksen tutkimuskysymykset olivat:

- Millaiset temperamenttiprofiilit havainnoitavilla lapsilla on?
- Millaisena temperamenttiprofiilin kartoittaminen koetaan?

Tässä tutkimuksessa laadittiin neljälle lapselle heidän temperamenttiprofiilinsa, heidän vanhemman tai vanhempien ja varhaiskasvattajan näkökulmasta. Vanhempien ja varhaiskasvattajien laatimissa profiileissa lapsesta oli jonkin verran eroja. Tutkimuksen tekijät kävivät havainnoimassa lapsia viikon ajan päiväkodilla, mutta koska kartoituksen tekeminen koettiin näin lyhyessä ajassa haastavaksi, sitä osuutta emme ottaneet lopullisiin arvioihin mukaan. Havainnointia tehdessämme huomasimme, että kartoituksen tekeminen vaatii pitkäaikaisempaa lapsen tutustumista. Joitakin lapsen temperamenttipiirteitä kuitenkin tunnistettiin. Tutkimuksen pääpaino siirtyi näin ollen varhaiskasvattajan ja lasten vanhempien tekemiin havaintoihin. Temperamenttiprofiilin kartoituksen lisäksi varhaiskasvattajia sekä lasten vanhempia haastateltiin selvittääksemme kokemuksia kartoitukseen liittyen. Tässä emme erittele varhaiskasvatuksenopettajien ja lastenhoitajien vastauksia tunnistettavuuden takia, koska vastaajajoukko oli niin pieni.

11.1 Lasten temperamenttiprofiilien esittely

Tässä kuvaamme pääpiirteet lasten temperamenttiprofiileista. Vertailimme vanhempien ja varhaiskasvattajien löytämiä temperamenttipiirteitä lapsista ja kokosimme niistä jokaiselle lapselle oman temperamenttiprofiilin. Piirteistä tuodaan esiin ne piirteet, jotka esiintyvät lapsessa voimakkaimpana, ääripäässä tai lähellä jompaakumpaa ääripäätä, matalaa tai korkeaa. Profiileissa on piirteitä, joista molemmat, sekä vanhemmat että varhaiskasvattajat ovat olleet samaa mieltä, ja myös niitä, joissa vain toinen havainnoijista on nähnyt selkeän piirteen. Näillä piirrekuvauksilla haluamme tuoda esiin lapsen yksilöllisyyttä. Olemme kirjanneet piirteet, jotka selkeimmin erottuvat keskiarvosta. Lapsia ei luokitella tässä temperamentin perusteella, koska temperamentti kuvaa nimenomaan lapsen yksilöllisyyttä eikä luotettavia ja kattavia temperamenttiluokkia ole mahdollista tehdä (kts. luku 7.2.). Sen lisäksi samankaltaisia profiileja ei näin pienestä joukosta kannata etsiä.

Pyrimme kuvaamaan tässä lapsen piirteitä mahdollisimman konkreettisesti, jotta näitä olisi helpompi hahmottaa. Tässä on käytetty apuna kartoituslomakkeen väittämiä. Yhden lapsen (Ninnin) temperamenttiprofiilin kuvaamme lisäksi yksityiskohtaisemmin lomakkeella (LIITE5), jotta lukija saa kuvan siitä, miten temperamenttipiirteet voivat jakautua. Liitteessä näkyvät kaikki yhdeksän piirrettä ja miten ne sijoittuvat. Käytimme tässä temperamenttiprofiilin kuvauksessa lomaketta, jonka Kanninen & Sigfrids (2012, 263) ovat laatineet temperamenttiprofiilin kartoittamista varten. Lomaketta on muokannut lehtori Kirsi Herranen-Somero. Lapset, joiden temperamenttia kartoitettiin, olivat kaikki iältään noin kaksi ja puolivuotiaita kartoitusta tehtäessä. Heidän nimensä on muutettu tähän.

Vanhempien arvion mukaan Ninni on korkeasti **rytmisen**, sillä hän vaatii säännölliset arkirutiinit esimerkiksi ruoka-ajat ja nukkumaanmenoajat. Lapsi pitää samana toistuvista aikatauluista ja päiväjärjestyksestä, ja muutokset niissä ovat vaikeita. Kuivaksi opettelu on lapselle helppoa, koska rakon ja suolen toiminta on säännöllistä. Varhaiskasvattaja on samaa mieltä Ninnin rytmisyydestä. Korkea **intensiivisyys** on toinen piirre, joka erottuu keskiarvosta. Ninni ilmaisee tunteitaan äänekkäästi ja ne ovat helposti tunnistettavissa. Surunsa lapsi ilmaisee voimakkaasti esimerkiksi itkemällä ja huutamalla. Varhaiskasvattaja arvioi lapsen intensiivisyyden vielä korkeammaksi kuin vanhemmat. Hänen mukaansa lapsi myös osoittaa tunteitaan fyysisesti ja esittää vastalauseensa voimakkaasti. Vanhemmat arvioivat lapsen **sinnikkääksi**, sinnikkäämmäksi kuin varhaiskasvattaja. Molemmat ovat sitä mieltä, että lapsi pitää tiukasti kiinni omista mielipiteistään ja tavoitteistaan. Lapsen on myös vaikea siirtyä tekemisestä toiseen, mikäli edellinen on vielä kesken. Vanhemprien arvion mukaan lapsi myös muun muassa keskittyy pitkään tekemisiinsä. Varhaiskasvattaja arvioi lapsen erittäin korkeasti **aktiiviseksi**, vanhemprien mukaan lapsen aktiivisuustaso on keskimääräinen.

Jaakko on korkeasti **aktiivinen**. Hän on jatkuvasti liikkeessä, esimerkiksi sänkyyn jääminen rauhassa on hankalaa. Jaakko liikkuu mieluummin juosten kuin kävellen, karkeamotoriikka on kehittyntä ja liikuminen on yleisesti rohkeaa. Paikalla oleminen on vaikeaa. Jaakko on melko matalasti **rytmisen**, joten selkeän päivärhythmin luominen voi olla haastavaa. Lapsella voi olla nälkä, milloin sattuu ja unen pituus vaihtelee. Aikataulun muutoksia hän kestää hyvin. Jaakolla on korkea **lähestyminen** uusissa yllättävissä tilanteissa. Häntä kiinnostavat uudet asiat, ja hän tutkii ympäristöä uteliaasti. Hän lähestyy uusia ihmisiä ennakkoluulottomasti. Vanhemmat ja varhaiskasvattajat olivat edellä olevien piirteiden ilmenemisestä samaa mieltä. Vanhemprien mukaan Jaakko on lisäksi melko **intensiivinen**. Hän ilmaisee tunteensa ja

itseään äänekkäästi. Hermostuessaan Jaakko saattaa esimerkiksi heitellä tavaroita. Varhaiskasvattaja arvioi Jaakossa myös korkeaa **häiritävyyttä**. Ulkoiset ärsykkeet voivat saavat hänessä aikaan toimintojen keskeytymisen. Muut piirteet olivat lähempänä keskiarvoa.

Sofian kohdalla vanhempien ja varhaiskasvattajien vastaukset erosivat toisistaan aika paljon. Vanhempien mielestä Sofia on hyvin **intensiivinen** lapsi. Hän ilmaisee tunteensa äänekkäästi, ja hänen vastalaukseensa ovat voimakkaita. Suuttuessaan hän voi osoittaa tunteitaan myös fyysisesti. Varhaiskasvattaja arvioi lapsen intensiivisyyden keskinkertaiseksi. Vanhempien mukaan Sofia on **perusmielialaltaan** positiivinen, hän on usein iloinen ja nauravainen. Varhaiskasvattaja puolestaan näki lapsen mielialan selkeästi negatiivisempana. Vanhempien mukaan **lähestyminen** uusissa tilanteissa on melko korkealla, kun taas varhaiskasvattajan mielestä matalahko. Vanhempien mukaan Sofia on uusissa tilanteissa avoin ja utelias. Hän on kiinnostunut vieraista ihmisistä ja kaikesta uudesta. Muut piirteet ovat lähempänä keskiarvoa. **Sinnikkyys** oli varhaiskasvattajan mielestä matala, sillä lapsi luovuttaa helposti ja lannistuu epäonnistumisesta. Sofia tarvitsee tukea tehdäkseen asiat loppuun asti. Vanhempien mielestä lapsen sinnikkyys oli korkeahko, sillä hän esimerkiksi harjoittelee pukemista lannistumatta. Heidän mukaansa Sofia keskittyy leikkeihin ikätasonsa mukaisesti ja lapsi pitää kiinni omista mielipiteistään. Kummankin arvion mukaan lapsen **sopeutuvuus** oli melko korkea. Lapsi on asioissa melko joustava, ja hän sopeutuu helposti eri tilanteisiin.

Anni on **vetäytyvä**, hän on ennakkoluuloinen ja varovainen. Hän vetäytyy uusissa tilanteissa, mutta tutussa ympäristössä voi olla rohkea. Lapsi pitää tutusta ja turvallisesta. Varhaiskasvattajan arvion mukaan lapsi on **perusmielialaltaan positiivinen**, mutta vanhempien arviossa tämä piirre ei korostu. Vanhempien arvion mukaan lapsen **sensitiivisyys** on kohtalaisen matala. Annia eivät häiritse ympäristön ärsykkeet, kuten voimakkaat äänet, kirkas valo tai lämpötilaerot. Varhaiskasvattajan arvion mukaan Annin sensitiivisyys on vain hieman matalahko. Varhaiskasvattajan arvion mukaan Anni on **matalasti intensiivinen** eli hän ei ilmaise tunteitaan voimakkaasti. Hän käyttäytyy hillitysti ja rauhallisesti. Vanhempien mielestä Anni on intensiivisempi eli muun muassa ilmaisee tunteitaan äänekkäästi ja saattaa suuttuessaan heittää tavaroita. Muut piirteet olivat hyvin lähellä keskiarvoa.

11.2 Kokemukset temperamenttiprofiilin kartoittamisesta

Haastattelujen perusteella temperamenttiprofiilin kartoittamiseen suhtauduttiin myönteisesti ja asiasta oltiin kiinnostuneita. Kartoitus koettiin pääasiassa helppona, eikä se vienyt liikaa aikaa. Poikkeuksena

oli yksi vastaaja, joka koki, että kartoittaminen vaati enemmän työtä kuin hän oli ajatellut. Vastaajia oli yhteensä kahdeksan, neljä vastausta vanhemmilta ja neljä varhaiskasvattajilta.

Ensimmäinen kysymys oli, millaisena lapsen temperamentin kartoittaminen koettiin. Tähän sai vastata halutessaan useammalla adjektiivilla, joita oli vastausvaihtoehdoissa valmiina helpottamassa kuvailua. Seitsemän vastaajista piti kartoittamista mielenkiintoisena, kolme keskustelua herättävänä, kaksi hyödyllisenä ja yksi vaikeana. Osa vastaajista oli vastannut useammalla adjektiivilla. Kysyimme seuraavaksi, oliko lapsen temperamenttipiirteiden tunnistaminen ollut helppoa vai vaikeaa, sekä perusteluja valitulle vastaukselle. Kartoittaminen koettiin pääasiassa helppona. Neljä vastaajista oli sitä mieltä, että kartoittaminen oli helppoa. Esimerkiksi yksi vastaajista perusteli tätä sillä, että oman lapsen tuntee niin hyvin. Kolme koki tehtävän toisaalta helpoksi, toisaalta vaikeaksi. Osa vastaajista oli kokenut jotkin piirteet vaikeammiksi tunnistaa, ja oli ollut vaikeaa päättää, mihin kohtaan rastin laittaa kartoituslomakkeessa. Rytmisyys oli yhdessä vastauksessa nimetty hankalaksi arvioida päivähoitossa. Yksi äiti vastasi, että piirteiden arviointi oli vaikeaa, koska samaan aikaan lapsella on myös uhmaikä. Kysyttäessä veikö kartoitus aikaa sopivasti vai liian kauan, kaikki vastaajat olivat kokeneet, että kartoitus vei sopivasti aikaa.

Haastattelussa kysyimme, auttoiko temperamentin tunnistaminen ymmärtämään lasta paremmin. Kahden lapsen vanhemmat kokivat, ettei temperamentin tunnistaminen auttanut ymmärtämään lapsen käytöstä entistä paremmin. Molemmat vanhemmista perustelivat tätä sillä, että tunsivat lapsensa jo niin hyvin ennen kartoituksen tekemistäkin, että mitään uutta ei tullut esiin. Loput kuusi kokivat, että tehtävä auttoi ymmärtämään lasta paremmin. Vanhemmat vastasivat näin:

Pohdin omaa toimintaani.

Ahaa-elämyksiä.

Varhaiskasvattajat kokivat, että tunnistaminen auttoi ymmärtämään lapsen käytöstä entistä paremmin ja pohtimaan asiaa syvemmin:

Selkeämmin käsittää asioita lapsesta.

Vahvasti aikaisempaa näkemystä, ei varsinaisesti uutta. Havahdutti miettimään, että se on lapsen ominaisuus.

Kysyimme, minkälaisena vastaajat kokivat tehtävän ohjeistuksen. Kaksi vanhemmista oli kokenut kotiin annettavan kartoituksen ohjeet selkeänä ja kaksi riittävänä. Varhaiskasvattajista kaikki kokivat ohjeet selkeänä ja yksi lisäksi riittävänä.

Kysyimme, oliko vastaaja tutustunut aiemmin temperamenttiin. Kahdelle varhaiskasvattajalle temperamentti oli ennestään tuttu ja he olivat joskus lukeneet Liisa Keltikangas-Järvisen kirjan. Kahdelle temperamentti ei ollut tuttu. Kaikille vanhemmille temperamentti oli jollakin tavalla ennestään tuttu. Yksi vanhemmista kertoi tutustuneensa opinnoissaan asiaan ja olleensa vasta koulutuksessa, jossa oli ollut puhetta temperamenteista. Yhden lapsen vanhemmat kertoivat käytännössä huomanneensa lasten erilaisuuden, mutta teoriassa eivät olleet tutustuneet aiheeseen. Kolmas oli lukenut aiheesta jostain aiemmasta tutkimuksesta. Neljäs ei kommentoinut tarkemmin asiaa.

Kysyimme vanhemmilta ja varhaiskasvatuksen henkilöiltä, olisiko hyvä, että tällainen temperamentin kartoitus otettaisiin käyttöön varhaiskasvatuksessa. Yksi vanhemmista koki, ettei välttämättä olisi tarvetta, mutta muiden mielestä voisi olla hyvä kartoittaa temperamenttia. Yksi vanhemmista vastasi:

Vois olla hyvä, osa vois saada siitä uutta tietoa lapsesta, hoksata asioita. Osais suhtautua armollisemmin. Ehkä osaksi vasukeskustelua

Varhaiskasvattajista kaikki olivat sitä mieltä, että kartoitus voisi olla jossain muodossa käytössä. Kaksi vastaajista epäili tässä yhteydessä, riittäisikö aika kartoituksen tekemiseen. Kaksi varhaiskasvattajista oli kokenut asian näin:

Ei varmaan huono ois. Tarvetta varmaan olis, mutta mistä se aika otetaan. Monen kohdalla hoksauttaisi, että tää lapsi ei ole esimerkiksi tahallaan ilkeä

Ei ehkä tässä muodossa. Tiiviimpi lomake, vähemmän kysymyksiä, puhtaasti kotitilanteessa nähtävät asiat, joita ei tarvi havainnoida. Vanhempi täyttäis ja antais päiväkodille luettavaksi. Asiasta keskusteltais vanhempien kanssa.

Yhden kysymyksen suuntasimme vain varhaiskasvattajille. Kysyimme, miten lapsen temperamentti piirteet otetaan huomioon toiminnassa. Kaksi vastaajista mainitsi ennakoinnin ja toiminnan suunnittelun:

Ajatustyötä toimintaa suunnitellessa. Pyrkinyt ennakoimaan siirtymiä ja tulevia tilanteita.

Temperamenttia oli huomioitu myös kohtaamalla lapsia yksilöllisesti ja vaikuttamalla ryhmäkokoihin. Yksi vastaajista ei osannut kommentoida. Yksi vastaajista toisaalta sanoi, ettei temperamenttia tule ajateltua ja aika huonosti tulee otettua toiminnassa huomioon. Hän toi esille myös kulttuurierot tässä yhteydessä. Viimeisenä oli avoin kysymys, johon vastaajat voivat kirjata muita ajatuksiaan liittyen temperamentin kartoittamiseen. Tässä osiossa toivottiin koulutusta temperamenttien huomioimisesta. Toinen saatu kommentti oli, että koska asia ja kaavake olivat uusia, ne vaativat oman perehtymisensä ja asiaan sisälle pääsemisen.

12 JOHTOPÄÄTÖKSET

Jokaiselle lapselle saatiin luotua kartoituksen myötä temperamenttiprofiili. Vanhempien ja työntekijöiden arvioissa lapsen temperamenttiprofiilista oli kuitenkin eroja. Emme näin ollen voi sanoa varmuutta lasten temperamenttiprofiileista. Osa eroista voi selittyä sillä, että lapsi ilmeisesti käyttäytyy eri tavalla varhaiskasvatuksessa kuin kotona. Toisaalta vanhempi tuntee yleensä lapsensa parhaiten, joten hänen arvionsa lapsen temperamentista on todennäköisesti luotettavin. Huomasimme käytännössä itse lapsia havainnoidessa, että se oli haastavaa, koska emme tunteneet lapsia ennestään. Myös sillä on merkitystä, miten hyvin tuntee asian ja aiheen. Jos temperamentti ei ole ennestään tuttua, voi olla vaikeaa miettiä piirteitä kokonaisuutena. Yksi vanhemmista kertoi, että hänellä ja hänen miehellään oli ollut erimielisyyksiä kartoitusta tehdessä siitä, mihin kohtaan rasti laitetaan.

Vertailimme vanhempien ja varhaiskasvattajien temperamenttikartoituksen tuloksia yhdessä. Jaakolla erottui selkeästi muutama temperamenttipiirre, joista sekä vanhemmat että varhaiskasvattaja olivat suurin piirtein samaa mieltä. Ninnillä erottui kaksi piirrettä, joista molemmat arvioijat olivat lähes samaa mieltä. Sofian kohdalla varhaiskasvattajan ja vanhemman arviot poikkesivat toisistaan paljon. Annilla nousi esiin yksi piirre, josta molemmat olivat samaa mieltä. Näiden lisäksi oli piirteitä, jotka toinen kartoittajista oli arvioinut voimakkaaksi. Pohdimme samalla, olimmeko itse huomanneet samoja piirteitä lapsilla.

Olimme pyytäneet vastaajia laittamaan rastit kunkin piirteen (aktiivisuus, rytmisyys jne.) väittämien kohdalle. Joidenkin piirteiden kohdalla lomakkeen rastit eivät sijoittuneet selkeästi jompaankumpaan päähän, vaan osa rasteista oli korkean, osa matalan vaihtoehdon kohdalla. Silloin piirre sijoittui lähelle keskiarvoa. Olimme pyytäneet heitä myös tarkastelemaan rasteja kokonaisuutena ja asettamaan oman arvion myös janalle, joka kuvasi piirteen voimakkuutta. Kaikki eivät olleet merkinneet rastia janalle. Ehkä vastaajat eivät olleet huomanneet miettiä vastauksia kokonaisuutena, vaan keskittyivät yksittäisiin piirteiden väittämiin. Tähän on voinut vaikuttaa muun muassa riittämätön ohjeistus. Mikäli vastaajat eivät olleet laittaneet rastia janalle, lisäsimme itse rastin janalle.

Koska joissakin temperamenttiarvioissa oli paljon eroja ja osalle vastaajista piirteiden tunnistaminen oli vaikeaa, pohdimme, onkohan heidän kohdallaan lapsesta saatu profiili todenmukainen. Toisaalta on

hyvä muistaa, että tämä ei ollut temperamenttisesti vaan havainnointia ja lapsen temperamentin etsimistä. Tarkoituksena oli ennen kaikkea herättää pohtimaan lapsen temperamenttia ja ylipäättään miettimään temperamentin vaikutusta lapsen toimintaan, ei löytää täyttä varmuutta lapsen temperamentista.

Varhaiskasvattajille ja vanhemmille toteutettu haastattelu antoi pääasiassa myönteisiä tuloksia temperamentin suhteen. Temperamenttiprofiilin kartoittaminen koettiin mielenkiintoisena, hyödyllisenä ja keskustelua herättävänä. Yksi vastaajista koki sen vaikeana. Tämä vahvistaa näkemystämme siitä, että tästä aiheesta olisi hyvä keskustella enemmän ja pitää sitä esillä päiväkodissa. Voimme myös päätellä, että yksi tavoitteistamme tuli tässä myös saavutettua, kun saimme osallistujien mielenkiinnon heräämään aihetta kohtaan.

Temperamenttipiirteiden tunnistamisen puolelta vastaajista koki helpoksi, osa osittain helpoksi ja osittain vaikeaksi. Yksi koki piirteiden arvioimisen vaikeana. Suurimmalle osalle tehtävä on näin ollen ollut melko helppo. Kartoitus vei osallistujien mielestä myös sopivasti aikaa. Tehtävä ei näin ollen ollut liian laaja tai pitkä, vaikka kartoituskysymyksiä olikin monta sivua. Tehtävän ohjeistus koettiin riittävänä ja selkeänä. Näin ollen voidaan todeta, että ohjeistuksen laatimiseen panostettiin ja siinä oli onnistuttu. Vaikka ohjeet koettiin selkeinä, se ei kuitenkaan kerro itse lomakkeen pätevydestä, eli siitä, tuoko lomake esiin lapsen todellisen temperamentin.

Yli puolet vastaajista koki, että temperamentin arvioiminen lisäsi ymmärrystä lasta kohtaan. Kaksi vanhempaa sen sijaan koki, ettei arviointi lisännyt ymmärrystä, koska he tunsivat omat lapsensa niin hyvin. Mikäli lapsensa siis tuntee oikein hyvin, temperamentin kartoittaminen ei välttämättä tuo lapsesta esiin mitään uutta. Kuitenkin puolet vanhemmista saivat kartoituksen myötä lisää ymmärrystä lastaan kohtaan. Kokemus on siis hyvin yksilöllinen. Ehkä tähän vaikuttaa se, onko lapsi ensimmäinen vai onko perheessä jo monta lasta, jolloin on oppinut huomaamaan lasten erilaisuuden paremmin. Varhaiskasvattajille tämä on varmasti erittäin hyödyllinen menetelmä saada lisää ymmärrystä lasta kohtaan ja ottaa se huomioon toiminnassa, varsinkin jos on kyse vaikeasta temperamentista. Tämä puoltaa lapsen temperamenttikartoituksen käyttöönottoa varhaiskasvatuksessa ainakin jossain muodossa.

Vastausten perusteella temperamenttien kartoittamiseen olisi kiinnostusta ja tarvetta. Aihe on tärkeä, ja olemme itsekkin huomanneet, että sen huomioimisella on käytännössä merkitystä. Vastaajat pohtivat, olisiko sen tekemiseen tarpeeksi aikaa. Ymmärrettävää on, että varhaiskasvattajien aika on rajallista, joten ylimääräisen lomakkeen täyttäminen voi tuntua tässä kohtaa hankalalta. Toisaalta kaikki vastaajat

olivat sitä mieltä, että lomakkeen täyttäminen vei sopivasti aikaa. Näin ollen kartoittamisen ei pitäisi olla mahdoton toteuttaa. Ideaa pitäisi kehittää ja testata enemmän.

Vastausten perusteella temperamentti saattoi käsitteenä olla tuttu, mutta ainakaan kaikki vastaajat eivät tienneet sen syvempää merkitystä, mikä voi myös vaikuttaa lomakkeen täyttämiseen. Varhaiskasvattajista puolet oli huomionnut lasten temperamentteja toimintaa suunnitellessaan. Temperamenttipiirteitä näin ollen huomioidaan, mutta kaikki varhaiskasvattajat eivät huomioi. Temperamenttien huomiointi on siis ilmeisesti hyvin ryhmäkohtaista ja työntekijäkohtaista. Tämä voisi johtua esimerkiksi vähäisestä temperamentin tuntemuksesta.

Muita ajatuksia temperamenttiprofiilin kartoittamisesta saimme kaksi. Yksi vastaaja koki, että henkilökunnalle suunnattu temperamenttikoulutus olisi hyvä. Tätä ajatusta tukee se, että vastaajat olivat kokeneet temperamenttiprofiilin kartoittamisen mielenkiintoisena ja keskustelua herättävänä. Henkilökunnan keskuudessa voisi olla kiinnostusta ja intoa perehtyä aiheeseen tarkemmin. Toinen vastaaja koki, että oli vaikea päästä sisälle vieraaseen aiheeseen ja kaavakkeeseen. Tämäkin puoltaa koulutuksen järjestämistä. Kun aiheeseen on perehtynyt, temperamentin arvioiminen on helpompaa. Tämän huomasimme myös itse. Kokeillessamme kartoituslomaketta ensimmäisen kerran se oli paljon vaikeampaa kuin nyt, aiheeseen syvemmin perehdyttyämme. Toinen meistä nimittäin arvioi lomakkeen avulla uudelleen omaa lastaan helmikuussa 2019, jolloin tehtävä oli paljon helpompi kuin marraskuussa 2018.

Jatkotutkimuksena olisi hyvä selvittää tarkemmin ja laajemmin, minkä verran temperamentista tiedetään paikkakunnalla tai miten sitä tuetaan varhaiskasvatuksessa ja mm. neuvolassa sekä miten paljon siitä kerrotaan vanhemmille/huoltajille ja keskustellaan heidän kanssaan. Toisena jatkotutkimus aiheena voisi olla tietopaketin laatiminen neuvolaan ja varhaiskasvatukseen erilaisista temperamenteista ja niiden tukemisesta.

13 POHDINTA

Tutkimus oli hyvin mielenkiintoinen ja antoi meille paljon. Opimme ja kasvoimme tämän matkan aikana varhaiskasvattajina. Huomasimme, että yhdessä tekeminen oli hyvin antoisaa, koska saimme keskustella aiheesta. Pohtiessamme asiaa, meillä tuli eriäviäkin näkökulmia välillä, mikä auttoi katsomaan asioita taas laajemmin. Vahvuutemme oli ehdottomasti molempien suuri kiinnostus aiheeseen. Myös omat lapset sekä työkokemus toivat opinnäytetyöhön vanhemman ja työntekijän näkökulmaa. Huomasimme välillä pohtivamme todella kriittisesti temperamenttiin liittyviä asioita. Oma kokemuksemme asiasta on myös se, että temperamentin teoriaan täytyy olla hyvin perehtynyt ja asian sisäistänyt, että sen voi ymmärtää hyvin. Luulimme itsekkin tietävämmme ennen tätä opinnäytetyöprosessia, mitä temperamentti on, mutta vasta nyt ymmärrämme, mistä temperamentissa on kyse, mitä se on ja osaamme toivon mukaan ottaa sen huomioon myös käytännössä.

Olimme oppineet jo ennen tätä opinnäytetyöprosessia, että lapset ovat erilaisia ja huomanneet käytännössä, ettei kaikkia lapsia voi kohdella samalla tavalla. Perehtyminen temperamenttiin antoi kuitenkin valtavasti uutta tietoa ja saimme asialle teoreettisen pohjan ja oikeat termit. Tieto temperamentista antaa hyvää pohjaa ymmärtää lapsen käytöstä eri näkökulmasta ja tarvittaessa havainnoida sitä ja laatia lapsesta temperamenttiprofiili. Opimme myös, että yksittäinen piirre ei välttämättä kerro paljoa lapsesta, koska merkittävää on minkä piirteiden kanssa ne esiintyvät yhdessä. Ymmärsimme myös lapsen temperamentin ja hänen kasvuympäristönsä yhteensopivuuden merkityksen. Lapsen vuorovaikutus ympäristönsä kanssa onkin ehkä keskeisin tekijä temperamentin yhteydessä. Tutkimuksen tekeminen toi valtavasti ymmärrystä temperamenttia kohtaan.

Olemme olleet tutkimustamme kohtaan kriittisiä, ja pohtineet jälkeenpäin, mitä olisimme voineet tehdä eri tavalla. Yksi puute alkuvaiheessa oli se, että meillä oli enemmän intoa ja paloa kuin teoriatietoa tutkimuksen tekemisestä. Löydettyämme mieluisan aiheen tutustuimme kyllä siihen, mutta tutkimuksen tekemisen teoriaan tutustuminen jäi vähäiseksi. Taisimme astua aloittelevan tutkijan ansaan, jossa teimme ensin ja etsimme tietoa vasta jälkeenpäin. Myös itse aiheeseen eli tässä tutkimuksessa temperamenttiin olisi pitänyt perehtyä vielä syvällisemmin ennen tutkimuksen aloittamista. Oma kokemuksemme on siis, että asiaan täytyy olla erittäin hyvin perehtynyt, jotta aihettaan ymmärtää syvällisesti ja jotta siitä voi tehdä tutkimusta.

Yksi selkeä virhe tutkimuksen tekemisessä oli, ettemme kysyneet lasten omaa mielipidettä tutkimukseen osallistumisesta, sillä ymmärsimme asian vasta jälkeempään. Tämän tutkimuksen kohteena olivat lapset, jotka kuuluvat Grönforsin mukaan ns. turvattomiin ryhmiin, joiden tutkimisen etiikkaan pitää kiinnittää erityistä huomiota. Muita tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi suljetuissa laitoksissa asuvat henkilöt. (Grönfors 1982, 199.) Kuula toteaa, että alle 12-vuotiaan lapsen ollessa tutkimuskohteena lupa on kysyttävä sekä vanhemmalta tai huoltajalta että lapselta itseltään. Vanhemmalta tai huoltajalta kysytään lupa ensin ja sen jälkeen lapsi saa päättää, osallistuuko hän tutkimukseen. Lapselle pitää tutkimuksesta kertoa hänen ikäänsä sopivalla tavalla, tarvittaessa esimerkiksi kuvin. (Kuula 2006, 147-149.) Grönfors kuitenkin pohtii sitä, miten lapselle voi selittää tutkimuksen tarkoitusta tai sitä, mitä tutkimus ylipäättään tarkoittaa (Grönfors 1982, 67). Perustuslain mukaan lapsen tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaisesti (Perustuslaki 11.6.1999/731, §6). Vaikka lapsilta luvan kysyminen tutkimukseen osallistumiseen on haasteellista, se on kuitenkin tehtävä etsien sopivat keinot niin, että lapsi ymmärtää asian mahdollisimman hyvin.

Tässä tutkimuksessa lupa kysyttiin vain lasten vanhemmilta. Ajattelimme, että 2-vuotiaan lapsen kohdalla riittää lupa vanhemmalta, sillä lapsi ei itse vielä ymmärrä, mitä tutkimus tarkoittaa. Toisaalta ajattelimme, että havainnointi on osa varhaiskasvattajan työtä päiväkodissa, jota varhaiskasvattaja tekee mm. tunteakseen lapset paremmin, eikä siihen tarvita erillistä lupaa lapselta. Havainnointia tehdessämme liityimme osaksi lapsiryhmää kertoen, että tulimme vierailulle heidän ryhmäänsä tekemään opiskelutehtävää. Tällä pyrimme siihen, että lapset suhtautuisivat meihin luontevasti ikään kuin olisimme varhaiskasvattajia muiden joukossa. Havainnoitavat lapset eivät kyselleet, miksi olimme yhtäkkiä mukana ryhmän toiminnassa. Jotkut muut lapset kysyivät ja heille selitettiin, että olemme tekemässä havainnointitehtävää. Jälkeempään ajatellen olisi ollut eettisesti oikein ja mielenkiintoistakin pyrkiä löytämään keinot, joilla kerromme lapselle tutkimuksesta ja kysymme heiltä siihen lupaa. Tässä apuna olisivat voineet olla varhaiskasvatuksen työntekijät tai lapsen vanhemmat, koska asian selvittäminen olisi ollut vaikeaa pienellä lapselle, joka todennäköisesti vetäytyy uudessa tilanteessa. Jos me itse, vieraat ihmiset, olisimme menneet kysymään lupaa, se ei olisi välttämättä onnistunut. Lasten mielipiteen selvittämistä varten olisimme voineet laatia selkeän, yksinkertaisen, kuvallisen selityksen, jonka avulla vanhemmat tai varhaiskasvattajat olisivat voineet asiaa kysyä.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan arvioida tutkimuksen pätevyyttä (validius) ja luotettavuutta (reliabelius). Pätevyyttä arvioidaan sillä, saadaanko valitulla menetelmällä vastaus asetettuun kysymykseen ja luotettavuutta sillä, voidaanko tutkimus toistaa ja saada uudelleen samat tulokset. (Hirsjärvi ym.

2010, 231.) Pätevyyttä ja luotettavuutta voi kuitenkin heikentää monikin asia. Vastaja saattaa esimerkiksi ymmärtää kyselylomakkeen eri lailla kuin tutkija, mikä voi vääristää tutkimuksen tuloksia. Vastaja voi myös muistaa asioita väärin tai haastattelija voi merkitä vastauksen väärin lomakkeeseen. (Vilka 2015, 193-194.) Tutkimuksen pätevyyteen ja käytettyyn kartoituslomakkeeseen voidaan suhtautua kriittisesti. Sitä ei ollut testattu ja se on saattanut antaa väärää vastauksia. Emme näin ollen suosittele tätä käytettäväksi lapsen temperamentin arviointiin. Toisaalta väitteet, jotka siihen oli koottu, olivat asiantuntijoiden laatimia ja näin ollen luotettavia. Lomakkeen kokonaisuus tai ohjeistus on kuitenkin saattanut olla jossain määrin virheellinen, jolloin vastaja on saattanut saada asiasta väärän kuvan. Ainakin osa vastaajista oli varmaan ymmärtänyt kartoituslomakkeen eri lailla kuin olimme tarkoittaneet.

Tutkimusta voidaan pitää luotettavana, sillä samoilla lomakkeilla ja kysymyksillä voi tehdä tutkimuksen uudelleen. Kuitenkin tämäkin tutkimus, kuten laadulliset tutkimukset yleensä, ovat aikaan ja paikkaan sidottuja. Mikäli samoille lapsille tehtäisiin nyt tämä sama tutkimus, vastaukset voisivat olla jonkin verran erilaiset. Siihen vaikuttaa jo sekin, että lapsi on kasvanut ja muuttunut. Koska tässä tutkimuksessa kunkin lapsen temperamentin kartoittajia oli kolme, se lisää tutkimuksen luotettavuutta. Ongelmana oli se, että osa arvioi lasta kotiympäristössä ja osa päiväkodissa. Haastattelutilanteessa luotettavuutta heikentää se, että olemme saattaneet merkitä tai muistaa vastauksia väärin, emmekä voi tarkistaa asiaa, koska emme äänittäneet haastatteluja. Olemme siis tehneet virheitä ja oppineet asioita kokeilemalla. Helpommalla olisimme päässeet lukemalla ne kirjallisuudesta. Mutta näin se menee: omat virheet täytyy saada tehdä.

Meille ennestään tuntemattomien lasten temperamentin havainnointi oli yllättävän vaikeaa niin lyhyessä ajassa. Jopa kahden lapsen havainnointi samanaikaisesti oli haastavaa, koska olisi täytynyt keskittyä niin moneen asiaan yhtä aikaan. Halusimme sitä kuitenkin itse mielenkiinnosta kokeilla ja kokemuksena se oli hyödyllinen. Päätimme, että emme keskustele havainnointijakson aikana työntekijöiden kanssa havainnoista, jotteivat ne sotke omia arvioitamme. Huomasimme, että ennen havainnointia piirteet olisi täytynyt ensin sisäistää paremmin, koska nyt myöhemmin niihin tarkemmin perehtyneenä, koimme, että niitä on huomattavasti helpompi havainnoida. Myös lapsen tunteminen kartoitusta varten on tärkeää. Mitä tutumpi lapsi on henkilölle, joka kartoitusta tekee, sen helpompaa piirteiden tunnistaminen on. Tämä oli ainakin oma kokemuksemme. Sitä tukee myös kahden vanhemman haastatteluvastaus siitä, että he tuntevat omat lapsensa niin hyvin, että temperamentti oli helppo tunnistaa.

Varhaiskasvattajien ja vanhempien laatimat temperamenttiprofiilit poikkesivat toisistaan. Ajattelemme, että äiti ja isä tuntevat lapsensa parhaiten, joten sen perusteella heidän arvionsa lapsen temperamentista

olisi merkittävin. Toisaalta työntekijällä voi olla enemmän perehtyneisyyttä aiheeseen, joten hän sen myötä osaa arvioida lapsen temperamenttia totuudenmukaisemmin. Arvioon on vaikuttanut myös se, millaisen käsityksen temperamenttipiirteistä kartoittanut henkilö on saanut mahdollisen aikaisemman tietämyksensä ja laatimamme ohjeistuksen perusteella. Vanhemman voi olla vaikeaa tehdä arviota lapsen temperamentista, jos hänellä on esimerkiksi vain yksi lapsi eikä hänellä siis ole vertailupohjaa piirteitä arvioidessa. Tämän kokeiluluontoisen tutkimuksen perusteella emme näin ollen saaneet varmuutta lasten temperamenttiprofiileista. Tulokset ovat kuitenkin suuntaa antavia. Toisaalta vanhemmat, jotka tunsivat oman lapsensa hyvin, löysivät helposti lapsen temperamentin. Lapsen temperamentti oli heille tuttu ja profiili ilmeisesti tuki heidän omia havaintojaan lapsesta.

Varhaiskasvattajien ja vanhempien laatimien temperamenttiprofiilien eroja voi selittää muun muassa se, että lapsi voi käyttäytyä jossain määrin eri lailla kotona kuin päivähoitossa. Ainakin olemme itse käytännössä huomanneet näin. Etenkin mikäli lapsi on sekä vetäytyvä että intensiivinen, hän ehkä näyttää kotona tunteensa voimakkaasti, mutta päivähoitossa tunteen ilmaisu on laimeampaa. Kotona turvallisena kokemassaan ympäristössä lapsi voi olla parhaiten oma itsensä. Lapsen käytökseen voivat vaikuttaa myös ympäristön odotukset. Varhaiskasvatuksessa odotetaan tietynlaista käyttäytymistä muun muassa sopeutuvaisuutta ja tottelevaisuutta, jolloin lapsi voi mukautua siihen.

Päädyimme opinnäytetyössämme siihen, että emme ryhtyneet jakamaan temperamentteja luokkiin, kuten olemme jo edellä todenneet (Luku 5.2). Temperamentti tuo nimenomaan esiin ihmisen yksilöllisyyttä ja erilaisuutta. Pysymme samalla linjalla Keltikangas-Järvisen ja Sajaniemen kanssa tästä. Sitä paitsi tämän tutkimuksen pienestä osallistujamäärästä ei ainakaan löytynyt tarpeeksi samankaltaisuutta löytämistämme profiileista. Temperamenttiprofiileissa on useita eri piirteitä, ja olisi hyvin epätodennäköistä siis löytää täysin samanlaisia profiileja isostakaan joukosta. Jokainen piirre saa eri merkityksen, riippuen minkä toisen piirteen kanssa se esiintyy. Keltikangas-Järvinen esittääkin hyvän kysymyksen: minkä yksittäisen piirteen perusteella jakaisimme lapsia luokkiin (Mitä pieneltä lapselta voi vaatia? 2014.)

Pohdimme temperamenttiin perehtyessämme sitä, mikä vaikutus varhaiskasvattajan omalla temperamentilla on suhteessa lasten temperamentteihin. Joidenkin lasten kanssa toimiminen on itselle luontaisempaa kuin toiselle. Suosivatko samankaltaiset toisiaan? Mikäli lapsessa jokin piirre ärsyttää, vaikuttaako se toimintaan? Varhaiskasvattajan ja lapsen temperamentti voi olla hyvinkin erilainen, esimerkiksi jos varhaiskasvattajan oma aktiivisuus on korkea, hänen voi olla vaikea toimia hyvin matalasti aktiivisen lapsen kanssa. Siinä voi joutua tekemään itsensä kanssa paljon töitä, että malttaa antaa lapsen toimia omaan verkkaiseen tahtiinsa. Sama tilanne on myös lapsen ja vanhemman välillä kotiympäristössä, jos

vanhemman ja lapsen temperamentit ovat kovin erilaisia. Myös samankaltainen piirre voi ärsyttää. Mikäli itse on hyvin ujo, lapsen ujous voi ärsyttää. Meidän pitäisi kuitenkin aikuisena hyväksyä kaikki erilaiset piirteet. Jokaisella on oikeus olla sellainen, kuin on, ilman että hän olisi jotenkin vähemmän arvostettava. Siksi aikuistenkin on tärkeää miettiä, miksi jokin piirre ärsyttää, tai miksi on vaikea hyväksyä tietynlaisia piirteitä. Mielenkiintoista oli myös peilata piirteitä itseensä ja miettiä, miten piirteet näkyvät aikuisiällä. Piirteitä oli selkeästi tunnistettavissa myös itsessämme, vaikkakin ne voivat ilmetä eri lailla kuin lapsena.

Toinen opinnäytetyöntekijä kokeili kartoituslomaketta ensin kotona omiin lapsiinsa. Mielenkiintoista oli huomata, miten eriäviä ajatuksia piirteiden tunnistuksessa saattoi olla vanhempien kesken. Piirteiden tunnistaminen oli kuitenkin huomattavasti helpompaa oman kuin vieraan lapsen kohdalla. Hän testasi kartoituslomaketta omiin lapsiinsa sekä alussa että loppuvaiheessa. Hän koki, että lomakkeen täyttäminen oli huomattavasti helpompaa toisella kerralla, kun asiaa oli jo enemmän sisäistänyt. Oma kokemuksemme siis on, että täytyy myös vähän ymmärtää kokonaisuutta, kun kartoituslomaketta käyttää apuna. Lomakkeen täyttäminen vie aikaa, joten varhaiskasvatuksessa se voidaan kokea työlääksi, mutta mielestämme temperamentin havainnointi ja kartoittaminen olisi silti erittäin tärkeää. Uskomme myös, että kun sitä tarpeeksi tekee ja käyttää, tulee sen täyttämisestä koko ajan tutumpaa ja sitä kautta helpompaa ja nopeampaa.

Keltikangas-Järvinen ei koe hyväksi, ainakaan kouluympäristössä, testata lasten temperamenttia muun muassa leimautumisen vaaran vuoksi. Hän näkee, että yleinen tieto temperamentista riittää. (Keltikangas-Järvinen 2006, 264-265.) Tätä tietämystään voi käyttää hyödyksi yleisesti oppilaita ohjatessa. Varhaiskasvattajan yleinen tieto ja ymmärrys temperamentista ovat toki tärkeintä. Kuitenkin koemme, että lapsen temperamentin tunnistaminen helpottaa työskentelyä lapsen kanssa. Mikäli sitä ei ole tunnistettu, ei välttämättä huomaa lapsen erityispiirteitä. Tämä liittyy läheisesti lapsihavainnointiin. Ehkä vasta havainnoidessa tietoisesti lapsen toimintaa huomaa hänen ominaisia tapojaan käyttäytyä ja muun muassa hänen temperamenttipiirteitään. Tärkeää on kuitenkin se, että lasta ei leimata ujoksi, villiksi tms. Kuitenkin mielestämme tässäkin asiassa ratkaisee paljolti asenne. Kun tuo lasten piirteitä esiin positiiviseen sävyyn, se ei leimaa lasta. Lisäksi lasten kanssa voisi ikätason mukaisesti käydä läpi temperamenttipiirteitä niin, että lapset oppivat, että kaikki nämä piirteet ovat aivan normaaleja ja jokainen piirre yhtä hyvä. Tutkimuksen tekeminen saikin pohtimaan paljon sitä, minkälaisia piirteitä yhteiskuntamme arvostaa. Tulee vahvasti mieleen työpaikkailmoitukset, joissa lähes aina etsitään sosiaalista ja ulospäinsuuntautunutta henkilöä, jollainen lopulta harva meistä todellisuudessa on.

Yksi kartoitukseen osallistuneista vanhemmista oli kokenut, että uhmaikä oli vaikeuttanut temperamentin tunnistamista. Tässä yhteydessä pohdimme, miten kartoitusta tehdessä temperamenttipiirteet voi erottaa muista lapsen elämään ja kehitykseen kuuluvista asioista esimerkiksi juuri uhmaiästä. Vai tarvitseeko niitä edes erottaa toisistaan? Pohdimme myös sitä, kertooko voimakas uhmaikä esimerkiksi matalasta sopeutuvuudesta ja korkeasta intensiivisyydestä, sillä hyvin sopeutuvalla lapsella uhmaikä voi mennä ohi hyvinkin huomaamattomasti.

Kuten olemme tässä tutkimusraportissa kertoneet, Kanninen ja Sigfrids esittävät, että varhaiskasvattajat voisivat lukea Keltikangas-Järvisen kirjan Temperamentti ja koulumenestys ja laatia varhaiskasvatuksessa olevista lapsista temperamenttiprofiilin (Kanninen & Sigfrids 2012, 46.) Näkisimme vaihtoehdoksi sen, että vanhempi kartoittaa lapsensa temperamentin temperamentinkartoituslomaketta apuna käyttäen ja sitä täydennetään varhaiskasvatuskeskustelussa varhaiskasvattajan havainnoilla. Tämä vaihtoehto onnistuu siinäkin tapauksessa, että lapsi on vasta aloittamassa hoitoa eivätkä varhaiskasvattajat tunne lasta. Näin kasvattajalla olisi etukäteen tietoa siitä, millainen lapsi hoidon on aloittamassa, ja se voisi helpottaa toimimista lapsen kanssa. Myöhemmin kartoitusta voisi tehdä uudelleen esimerkiksi kolmen ikävuoden jälkeen, mikäli lapsi on aloittanut hoidon ennen kolmatta ikävuottaan.

Tässä tulee tosin vastaan se ongelma, että kaikki vanhemmat eivät varmasti ole perehtyneet aiheeseen ja näin ollen kartoittaminen voidaan kokea vaikeaksi. Vanhemmille voisi olla helpompaa täyttää tällainen kartoituslomake yhteistyössä kodin ja varhaiskasvatuksen kesken, jotta eri näkemyksiä voidaan jakaa. Tässä tilanteessa myös varhaiskasvattaja voisi paremmin selittää mitä lomakkeen kohdat tarkoittavat. Samoin eriävistä havainnoista voitaisiin keskustella yhdessä. Kotoa saatu tieto lapsesta ja hänen käyttäytymistyylistään voisi olla hyöty päivähoiton aloituksessa, kun varhaiskasvattaja saisi tietoa, millainen lapsi hoidon on aloittamassa. Toiseksi temperamentista pitäisi tehdä tuttu aihe varhaiskasvattajille esimerkiksi kouluttamisen myötä, jotta työskentelystä asian kanssa tulisi helppoa. Silloin kartoittamisesta voitaisiin saada hyötyäkin. Silloin yhdessä pohtien voitaisiin löytää lapsen todellinen temperamentti helpommin. Vanhempi toisi keskusteluun oman tuntemuksensa lapsesta ja varhaiskasvattaja mahdollisesti laajemman perehtyneisyytensä temperamentista.

Pohdimme tutkimusta tehdessämme, minkä verran tietoa temperamentista on tarjolla vanhemmille. Oma kokemus omien lasten kohdalla on, että esimerkiksi kyseisen paikkakunnan neuvolasta ei ole annettu tietoa temperamentista eikä tukea temperamentin tunnistamiseen. Vaikeasti tulkittavan vauvan kanssa tästä voisi olla apua, varsinkin kun vanhemmaksi tullaan ensi kertaa. Istermaa & Huttunen (2015) olivat

laatineet opinnäytetyönä temperamenttioppaan neuvolaan ja vanhemmille. Tällainen voisi olla hyvä käytössä tälläkin paikkakunnalla. Olemme huomanneet, että temperamentista on tietoa tarjolla jonkin verran muun muassa perheille suunnatuissa aikakauslehdissä sekä Mannerheimin lastensuojeluliiton sivuilla (Lapsen ja nuoren temperamentti 2018). Mutta ymmärtääkö tietoa lähteä etsimään, jos ei ole kuullutkaan temperamentin merkityksestä?

Mietimme myös, miten paljon aiheesta yleisesti puhutaan. Oman kokemuksemme mukaan moni on aiheesta kuullut ja siitä on ehkä vähän luettukin, mutta sen syvempi merkitys on jäänyt. Varhaiskasvatuksessa tiedostetaan lasten erilaisuus ja lasten erilaisia tarpeita. Kuitenkaan emme olleet aiemmin kuulleet missään puhuttavan suoranaisesti temperamentin huomioimisesta, vaikka olemme olleet töissä ja harjoittelussa erilaisissa päiväkodeissa ja ryhmissä. Tämän tutkimusprosessin myötä pidämme temperamentin huomioimista tärkeänä asiana. Toivottavasti opinnäytetyömme herättää ajattelemaan ja keskustelemaan temperamentista ja sen hyödyntämisestä entistä enemmän.

Toisella meistä on omakohtainen kokemus hyvin eriluonteisista lapsista. Selitystä sille, miksi toisen kanssa kaikki on hyvin erilaista, kuin toisen, vaikka ympäristö on täysin sama, alkoi löytyä temperamenttiteoriaan tutustuttuamme. Se sai myös enemmän kiinnostumaan aiheesta, koska meillä oli hyviä käytännön esimerkkejä pohdinnoissamme. Vaikka temperamentin tunnistamisessa on vaarana lapsen leimaaminen tietynlaiseksi, on tässä kohtaa kuitenkin koettu enemmänkin ymmärrystä ja hyväksyntää. Ajatusmaailma on muuttunut, ja on itse tullut aktiivisemmin tarkasteltua omaa toimintaansa. Arkeen on löytynyt myös toimivampia ratkaisuja. Tätä temperamentin tunnistaminen voikin parhaimmillaan olla, ja siksi koemme sen tärkeäksi.

Aikuisen olisi hyvä muovata ympäristöä lasten tarpeiden mukaan, mutta tämä on tietysti helpompi toteuttaa esimerkiksi kotona. Kun ajatellaan isoa varhaiskasvatusryhmää, on siellä kuitenkin niin monta tarvitsijaa, että jouduttaisiin punnitsemaan kenen ja mitkä piirteet otetaan milloinkin huomioon. Yksi tarvitsee tilaa liikkua, toinen rauhallisuutta, kolmas kaipaa sosiaalisia tilanteita, kun taas toinen haluaa niistä pois. Voi siis olla haastavaa ottaa kaikkien yksilölliset tarpeet huomioon ja tukea jokaista yksilöä juuri silloin, kun he sitä tarvitsevat. Varhaiskasvatuksessa on hyvä myös pohtia sääntöjä: mitä on tarpeellista kieltää ja miksi? Voisiko jotain sallia, jotta esimerkiksi aktiivinen lapsi saa kanavoitua energiaansa? Turvallisuus on kuitenkin aina etusijalla, emmekä voi antaa aktiivisuuden näkyä niin, että 24 lasta juoksee sisällä pienessä tilassa. Varhaiskasvattajan täytyy keksiä muita keinoja tukea tätä piirrettä.

Luvussa 7.5 kerromme Jan Kristalin näkemyksen siitä, minkälaiset lapset tarvitsevat temperamenttinsa vuoksi erityistä huomiota varhaiskasvatuksessa. Herää kysymys, miten nämä tarpeet voisi huomioida 24 lapsen varhaiskasvatusryhmässä. Kaikki temperamenttinsa vuoksi erityistä huomiota vaativat lapset hyötyvät pienestä ryhmästä. Päiväkodissa pieniä ryhmiä ei juurikaan ole. Tähän voisi kuitenkin jonkinlaisena apuna olla pienryhmätoiminta, jolloin lapset jaetaan 2-4 ryhmään. Varhaiskasvattajien täytyy olla herkkiä havaitsemaan lasten tarpeita ja heillä täytyy olla avoin mieli keksiä uusia ratkaisuja toimintaan. Ymmärtäväisyys, rauhallisuus ja kärsivällisyys ovat tärkeitä ominaisuuksia kaikkien lasten kanssa. Selkeä päiväjärjestys ja ennakointi on mahdollista toteuttaa. Rauhallisen ja aktiivisen tekemisen vuorottelu on varmasti toteutettavissa ja hyödyksi muillekin kuin erittäin aktiivisille lapsille. Haasteita voi asettaa paljon ajan antaminen vapaaseen leikkiin, mutta sillekin tosin voi antaa tilaa. Porrastettu välipala ja lepoaika voi olla päiväkodissa mahdoton järjestää, jolloin matalasti rytminen kärsii. Matalasti sinnikäs lapsi kaipaa mahdollisuutta lyhytkestoiseen toimintaan ja senkin voi huomioida. Ympäristöstä voidaan tehdä myös selkeämpi. Kohtuullinen määrä leluja laitetaan esille ja seinillä olevaa taidetta ja muuta materiaalia voidaan vähentää, jotta ympäristö tulee selkeämmäksi ja vähemmän häiritseväksi.

Eri tavoin haastavalla temperamentilla varustetut lapset tarvitsevat paljon avukseen aikuista, mutta entä joustava ja sopeutuva lapsi, jolle tiedetään sopivan kaikki? Jääkö hänen mielipiteensä kuulematta? Temperamentti kun on paljon muutakin kuin ääntä ja näkyvyyttä. Se on myös hiljaisuutta, sopeutumista ja ujoutta. Miten muistaisimme huomioida myös nämä lapset ja tukea tarpeeksi heidän kasvuaan? He tarvitsevat myös kuuntelevaa läsnä olevaa aikuista rinnalleen. Vaikka tällainen lapsi ei sitä välttämättä näytäkään, on hänenkin mielipiteillään merkitystä.

Amerikassa on käytössä edellä mainittu sivusto *Child care aware of America*, jossa on paljon tietoa varhaiskasvatuksesta ja muun muassa lapsen temperamentista. Jäimme pohtimaan sitä, voisiko Suomesakin olla käytössä jotain tällaista. Tällöin vanhemmat voisivat pohtia lapsensa temperamenttia jo ennen hoitopaikan hakemista ja lapsi voisi saada paremmin temperamenttiaan tukevan ympäristön. Tosin aina ei ole mahdollista valita hoitopaikkaa, vaan lapsi saa paikan sieltä, missä vapaata tilaa sattuu olemaan, eikä välttämättä sieltä, mihin on haettu. Esitteessä on hyviäkin vinkkejä, mikä voisi tukea kutakin lasta, mutta ihmettelimme muun muassa sitä, että joillekin piirteille suositeltiin isoa ryhmää. On vaikea uskoa, että 24 lapsen ryhmä olisi jollekin hyväksi.

Tietysti on tärkeää, että lapselle löydettäisiin hänen temperamenttiansa tukeva ryhmä. Olisi hyvä, että esimerkiksi hyvin ujo ja vetäytyvä lapsi pääsisi varhaiskasvatukseen perhepäivähoitoon. Mutta mitä sit-

ten tehdään, jos kaikkien ujojen ja hiljaisten lapsien vanhemmat hakevat samaan hoitopaikkaan? Se tuskin on hyvä. Erityistä tukea tarvitseva lapsi hyötyy myös pienestä ryhmästä tai erityisryhmästä, jossa on vähemmän lapsia. Ehkä se, että temperamentti luonnollisesti jakaa lapsia tietynlaisiin hoitomuotoihin, ei ole haitallista. Ymmärryksemme mukaan haitallista on, jos päiväkotiryhmässä järjestelmällisesti jaetaan aina lapset temperamentin mukaan työskentelemään. Emme usko, että satunnaisena kokeiluna siitäkään tosin on mitään haittaa. Olisi mielenkiintoista nähdä käytännössä, miten toimii sellainen ryhmä, jossa on vain vetäytyviä lapsia.

Temperamentin kartoittamista voisi tehdä jokaiselle lapselle. Toisaalta se voisi olla tärkeintä tehdä niille, joilla on haasteita varhaiskasvatukseen sopeutumisessa. Näin löytyisivät eniten haastavat piirteet, ja aikuinen ymmärtäisi paremmin lasta ja hänen käytöstään. Silloin voisi löytyä kullekin lapselle sopivat keinot, joiden avulla voitaisiin harjoitella käyttäytymään yhteiskunnan ja varhaiskasvatusympäristön sääntöjen mukaan. Temperamentti ei nimittäin saa hallita lasta, vaan lapsen täytyy hallita temperamenttia. Kartoittamisessa saattaisi nousta esiin myös äärimmäiseen sensitiivisyyteen tai ylivilkkauteen kuuluvia piirteitä, jotka on hyvä tunnistaa. ADHD:n diagnosoinnit jätämme toki alan ammattilaisille.

Vaikka aihe on ollut äärimmäisen mielenkiintoinen, huomasimme, että aiheena tämä ei ollut helpoimmasta päästä, koska aihe käsittelee psykologian osa-alueita. Välillä epäilimme, olemmeko jo ihan hakoiteilla. Mitä enemmän aihetta pohti monesta näkökulmasta, sitä monimutkaisemmaksi se tuntui menevän. Samasta syystä, saimme kuitenkin motivaatiota jatkaa, koska se teki aiheesta niin mielenkiintoisen. Koska aihe oli niin laaja ja mielenkiintoinen, oli tutkimuksen rajaaminen vaikeaa. Tutkimukseemme kuului useampi vaihe: lomakkeen laatiminen kartoitusta varten, havainnointi ja haastattelut. Jos tekisimme tutkimuksen uudelleen, ei siitä tulisi näin moniosainen, vaan keskittyisimme yhteen osioon syvällisemmin. Kuitenkin meille itsellemme tämä on ollut valtava oppimisprosessi.

Olemme huomanneet, sekä teoriassa, että käytännössä, miten paljon temperamentti näkyy lapsen toiminnassa. Ymmärrämme silti, että temperamentilla ei voi selittää kaikkea käyttäytymistä, mutta sillä on merkittävä osuus lapsen käytöksen selittäjänä ja lapsen persoonassa. Pieni lapsi kun vasta opettelee, kuinka on sopivaa esimerkiksi näyttää tunteitaan. Halusimme kirjoittaa opinnäytetyöhömme suhteellisen laajan teoriaosuuden temperamentista, koska toivomme, että opinnäytetyötä lukevat saisivat aiheesta tarpeeksi kattavan käsityksen. Toivoisimme, että temperamenttia alettaisiin huomioimaan enemmän varhaiskasvatuksessa, koska temperamentti vaikuttaa niin moneen asiaan. Temperamentin tuntemisella, voitaisiin helpottaa varhaiskasvatuksen arkea ja auttaa lasten turvallista kasvua ja kehitystä tukemalla ja huomioimalla heitä yksilöllisesti.

LÄHTEET

- Alanko, M. 2018. Pienen lapsen temperamentin, päivähoitomuodon ja –viihtyvyyden välinen yhteys äidin arvioimana. Pro gradu. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/59286> Viitattu: 22.3.2019.
- Aron, E.N. 2014. HSP. Erityisherkkä ihminen. 5.painos. Helsinki: Nemo.
- Bowlby, J. 1991a. Attachment and loss. Volume 1. Attachment. Penguin Books. Alkuperäispainos 1969.
- Bowlby, J. 1991b. Attachment and loss. Volume 2. Separation. Anxiety and Anger. Penguin Books. Alkuperäispainos 1973.
- Child care aware of America. Internet-sivusto. Saatavissa <http://childcareaware.org/> Viitattu 7.1.2019.
- Dahlström, M. & Teräsvirta, M. 2014. Kasvatus on taidetta. Osuuskunta Ciris.
- Denzin, N. 1978. The research act. Chicago:Aldine.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Saatavissa: https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/esiopetus Viitattu: 23.2.2019.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 7.painos. Tampere: Vastapaino.
- Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.
- Istermaa, K. & Huttunen, I. 2015. Alle kouluikäisen lapsen temperamenttipiirteet: oppaan valmistaminen lasten huoltajille, sekä neuvolassa työskenteleville terveydenhoitajille. Opinnäyte. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015082714151> Viitattu 25.3.2019.
- Kanninen K. & Sigfrids A. 2012. Tunne minut. Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karhunen, H., Pitkänen, T., Tikka, A. & Tuuliainen, M. 2016. Voisitko vaan olla vähän reippaampi? Lapsen temperamentti ja sen huomioiminen varhaiskasvatuksessa. Opinnäyte. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016121420365> Viitattu 31.8.2018
- Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2008. Temperamentti, stressi ja elämäntilanne. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2009. Temperamentti – persoonallisuuden biologinen selkäranka. Teoksessa Metsäpelto, R.L. & Feldt, T. (toim.) Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 49-69.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010 Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2015. Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. Viides painos. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L., Puttonen, S & Räikkönen, K. 2001. Onko luonto oikeudenmukainen? Synnynäinen temperamentti ja stressinsietokyky. Saatavissa: <file:///C:/Users/minun/Downloads/57913-Artikkelin%20teksti-58050-1-10-20160513.pdf> Viitattu 15.3.2019.

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kristal, J. 2005. The Temperament Perspective. Working with Children's Behavioral Styles. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lapsen ja nuoren temperamentti. 2018. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Saatavissa <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/vanhemmuus-ja-kasvatus/lapsen-ja-nuoren-temperamentti/> Viitattu 24.3.2019.

Livingston, H. Käsitteet tutuiksi: Mikä on temperamentti? Saatavissa <https://www.familyboost.fi/mika-on-temperamentti/> Viitattu 16.3.2019.

Matching your infant's or toddler's style to the right child care setting. Saatavissa <http://childcareaware.org/resources/printable-materials/> Viitattu 7.1.2019.

Mitä pieneltä lapselta voi vaatia? 2014. Helsingin yliopisto. Saatavissa <https://www.youtube.com/watch?v=JDCO97Pb5WE> Viitattu 11.1.2019.

Niemi, T., Räsänen, T. & Sokka, J. 2009. Kohti yksilöllisempää varhaiskasvatusta. Lasten temperamentti- ja käyttäytymisen kartoitus varhaiskasvatuksen työmenetelmänä. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200909134478> Viitattu 24.3.2019.

Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (Toim.) 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: VL-markkinointi Oy.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> Viitattu 7.12.2018.

Perustuslaki 11.6.1999/731, §6: Yhdenvertaisuus. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Viitattu 3.2.2019.

Pirnes, S. & Lappeteläinen, R. 2014. Lapsen temperamentti ja sen tukeminen päiväkodin arjessa. Opinnäyte. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014112516636>. Viitattu 3.9.2018.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.

Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J.E. 2015. Stressin säätely. Kehityksen vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Turun Yliopisto. FinnBrain-tutkimus. Saatavissa <http://www.utu.fi/fi/yksikot/finnbrain/Sivut/home.aspx> Viitattu 24.3.2019.

Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta. 23.8.2018/753. 1§: Päiväkodin henkilöstön mitoitus. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180753> Viitattu 23.2.2019.

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540, 1§: Lain tarkoitus ja soveltamisala, 2§: Varhaiskasvatuksen määritelmä, 3§: Varhaiskasvatuksen tavoitteet, 4§: Lapsen edun ensisijaisuus, 5§: Kunnan velvollisuus järjestää varhaiskasvatusta. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540#L2P9> Viitattu 7.12.2018.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Saatavissa https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf Viitattu 7.12.2018.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Välivaara, C. 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa. Pesäpuu ry. Saatavissa <https://pesapuu.fi/materiaalit/kiintymyssuhteissaan-traumatisoituneiden-lasten-tukeminen-varhaiskasvatuksessa/> Viitattu 24.2.2019.

Webster-Stratton, C. 2010. Ihmeelliset vuodet. Ongelmanratkaisuoapas 2-8-vuotiaiden lasten vanhemmille. Uusi tarkistettu painos. Profami oy.

TEMPERAMENTTIPIIRTEIDEN KARTOITTAMINEN

Näin käytät tätä lomaketta:

Pohdi lapsen toimintaa kunkin rivin vääntämien kohdalla kokonaisuutena pitemmältä aikaväliltä. Käy esimerkiksi läpi riveittäin pohtien sekä matalan että korkeaa ääripään vaihtoehtoja. Esimerkit siis kuvaavat piirteiden ääripäitä. Mikäli vasemmanpuoleinen vääntämä pitää paikkansa, merkitse rasti vasempaan ruutuun. Mikäli oikeanpuoleinen vääntämä pitää paikkansa, merkitse rasti oikeaan ruutuun. Mikäli kumpikaan ääripään vääntämistä ei täysin kuvaa lastasi, merkitse rasti keskelle kohtaan "jonkin verran".

Katsele sitten merkitsemiäsi rasteja, missä sarakkeessa rasteja on eniten? Laita sitten rasti vapaasti alla olevalla janalla siihen kohtaan joka mielestäsi parhaiten kuvaa lastasi. Alla esimerkki:

ESIMERKKI

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle

Matala/vetäytyminen	↓	Korkea/lähestyminen
X	Lapsi vetäytyy uusiin sosiaalisissa tilanteissa (lapsi on ujo). Silti tutussa tilanteessa voi olla hyvinkin rohkeaa ja puhelias.	Lapsi on uudessa tilanteessa ulospäin suuntautunut ja avoin.
X	Uudessa tilanteessa lapsi säikähtää ja perääntyy, haluaa tarkkailla mistä on kysymys	Lasta viehättävät uudet asiat ja yllättävät tilanteet. Hän on innostunut ja rientää kokeilemaan, katsomaan ja tekemään tuttavuutta.
X	Lapsi on varovainen ja välttää riskejä.	Lapsi katselee ja tutkii maailmaa uteliaasti ja pelottomasti.
	Lapsi perääntyy, jähmettyy tai kääntyy pois kohdatessaan vieraan ihmisen.	Lapsi lähestyy kiinnostuneesti vieraita ihmisiä ja puhuu heille oma-aloitteisesti.
	Lapsi haluaa pitää tutuissa ja turvallisissa leluissa, vaatteissa jne.	Lasta kiinnostaa kaikki uusi.
	On ennakolluuloinen uusien ruokien suhteen, tottuminen uusiin ruokiin vie kauan.	Maistelee uusia ruokia mielellään.
Matala/vetäytyminen		Korkea/lähestyminen

Huom! Sinnikkyyttä, sensitiivisyyttä ja lähestymistä ei voi arvioida luotettavasti 2-vuotiailla lapsilla. Näitäkin piirteitä voi kuitenkin arvioida mahdollisuuksien mukaan.

AKTIIVISUUS

Aktiivisuus kuvaa sitä, kuinka paljon lapsi käyttää energiaansa toimintaan. Aktiivisuudesta kertoo myös muun muassa se, kuinka nopeasti lapsi tekee asiat sekä eleiden voimakkuus ja lapsen äänekkyyys.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle.

Matala aktiivisuus		Korkea aktiivisuus
Lapsi jää rauhassa sänkyyn		Lapsi ei jää rauhassa sänkyyn
Lapsi istuu rauhassa puettaessa		Lapsi kiemurtelee ja liikehtii puettaessa
Lapsi istuu hiljaa ruokaillessa		Lapsi on ruokaillessa jatkuvasti pienessä liikkeessä
Lapsi pystyy olemaan hiljaa paikallaan julkisessa tilaisuudessa		Julkisessa tilaisuudessa hiljaa ja paikallaan oleminen on lähes mahdotonta.
Asiat etenevät verkkaisesti. Lasta täytyy usein hoputtaa. Esim. vaatteiden pukeminen ja syöminen kestää kauan		Lapsi tekee asiat nopeasti esim. syö, puhuu, liikkuu.
Tarkkuus ja hienomotoriikka ovat usein kehittyneitä esim. piirtäminen, muovailu ja askartelu.		Karkeamotoriikka usein kehittyneitä, esim. oppii kävelemään ja pyörimään aiemmin kuin matalan aktiivisuustason lapsi
On usein fyysisesti varovainen, tykkää rauhallisista leikistä esim. hiekkakakujen tekeminen		Fyysinen tekeminen on rohkeaa, kiipeilee ja touhua varomattomasti
Liikkuminen ja tekeminen on rauhallista.		Liikehtiminen ja elehtinen on voimakasta. Kävely on tarmokasta
Kaikki oleminen on rauhallista.		Kaikki oleminen on äänekkästä.
Lapsi mieluummin kävelee kuin juoksee		On jatkuvasti liikkeessä, juoksee mieluummin kuin kävelee
Saattaa olla pidempään riippuvainen aikuisen tuesta kuin aktiivisempi lapsi		Taipumus irtautua vanhemmista ja itsenäistyä aikaisemmin, kuin matalan aktiivisuustason lapsi

Matala aktiivisuus

Korkea aktiivisuus

SENSITIIVISYYS

Sensitiivisyys kuva sitä, miten herkästi lapsi reagoi erilaisiin ympäristön ärsykkeisiin. Herkkyys voi ilmetä suhteessa emotionaalisiin ärsykkeisiin, aistihavaintoihin (näkö-, kuulo-, maku- ja tuntoaistimukset) tai se voi ilmetä sosiaalisissa kontakteissa. Tämä piirre on helpompi selvittää vähän isommalta lapselta. Pienellä lapsella se tulee esiin vain jos on kyse äärimmäisestä herkkyydestä.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle

Matala sensitiivisyys		Korkea sensitiivisyys
Ympäristön voimakkaat värit, tavaramäärä tms. eivät häiritse häntä		Lapsi reagoi herkästi mm. väriihin ja kosketukseen ihollaan
Lapsi nukkuu, vaikka ympäriltä kuuluisi ääniä tai ikkunaverho raottuu		Lapsen nukkuessa pitää olla hiljaista
Ympäristön äänet eivät häiritse lasta.		Ympäristön melu voi tuottaa kärsimystä, melussa voi laittaa kädet korvilleen. Lapsi voi pelästyä yllättävää ääntä.
Kirkas valo ei häiritse lasta.		Kirkas valo tai kirkas auringonpaiste saa lapsen hermostumaan, räpyttelemään silmiään tai itkemään.
Lämpötilaerot eivät häiritse lasta, esim. ei keskeytä leikkejään, vaikka olisi kylmä.		Lapsi reagoi herkästi lämpötilan vaihteluun esim. kuuma tai kylmä häiritsee nukkumista.
Lapsi ei kiinnitä huomiota ympäristön muutoksiin ja yksityiskohtiin.		Lapsi huomaa tarkasti asioita ympäristöstä esim. muutoksen aikuisen ulkonäössä.
Lapsi ei reagoi herkästi voimakkaisiin tuoksuihin.		Lapsi on herkkä hajuille, hän voi tunnistaa paikkoja hajujen perusteella.
Lasta ei haittaa, vaikka sukka on rutussa tai kivi en kengässä.		Monet tekstiilit voivat tuntua liian karkeilta tai muuten epämiellyttävilä ja pesulaput kutittavat.
Lapsi ei ole herkkä lukemaan tilanteita ja sosiaalisia vihjeitä		Lapsi vaikuttaa aistivan herkästi muiden tunnetilat.
Lapsi ei ole tarkka siitä mitä syö, lähes kaikki kelpaa. Myös uudet maustuvat.		Lapsi on tarkka mauista, makuihin tottuminen kestää kauan. Ei pidä voimakkaan makuisista ruoista. Esim. normaalia lämpöisempi maito ei maistu.
Kipukynnys on korkea, pienet kivut ja haavat eivät haittaa.		Lapsi on kipuherkkä ja pienetkin haavat vaivaavat häntä.

Matala sensitiivisyys

Korkea sensitiivisyys

RYTMISYYS

Rytmissyys kuvaa biologisten toimintojen säännöllisyyttä, ajallista ennustettavuutta.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle		Korkea rytmisyys
Matala rytmisyys	↓	
Nukahtamis- ja heräämisaika sekä unen pituus vaihtelevat paljonkin päivästä toiseen. Unirytmien löytyminen voi olla hankalaa. Päiväunen pituus vaihtelee.		Lapsella on selkeä unirythmi, hän herää yleensä aamuisin samaan aikaan. Päiväunet ovat yleensä saman pituiset, joka päivä. Nukkumaanmenoajan venyessä esim. lomalla lapsi on "sekaisin" seuraavina päivinä.
Lapsella on nälkä, milloin sattuu. Tottuminen säännöllisiin ruoka-aikoihin voi olla vaikeaa.		Lapsi vaatii säännölliset ruoka-ajat. Lapsi tulee levottomaksi tai ärtyneeksi ruoka-ajan venyessä.
Lapsen on vaikea oppia kuivaksi, koska vessahätä ei ole ennakoitavissa.		Lapsi oppii helposti kuivaksi esim. kakkahätä on yleensä samaan aikaan päivästä.
Lapsella on taipumus epäjärjestykseen. Joustavampi päivärutiinien suhteen.		Lapsi pitää järjestyksestä ja samoina toistuvista päivärutiineista.
Lapsi kestää hyvin aikataulun muutokset.		Muutokset aikatauluissa ja päiväjärjestyksessä ovat vaikeita, koska ne haastavat lapsen synnynnäisen tarpeen hallintaan ja turvallisuuteen

Matala rytmisyys

Korkea rytmisyys

SOPEUTUVUUS tai joustavuus

Sopeutuvuus kuvaa sitä miten helppoa lapsen on sopeutua muutoksiin alkureaktion jälkeen, kuinka voimakkaasti lapsi vastustaa kaikkea uutta ja kauanko sopeutumisen kestää.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle

Matala sopeutuvuus	█	Korkea sopeutuvuus
Lapsi haluaa leikkiä samaa leikkiä yhä uudelleen, kaikki toistetaan samanaikaisesti kuin ennenkin.		Lapsella ei ole tarvetta leikkiä samaa leikkiä yhä uudelleen. Lapsi sopeutuu toisten leikkeihin.
Lapsen on vaikea nukahtaa ja syödä vierassa paikassa.		Lapsi nukkuu ja syö vierassa paikassa.
Lapsi tarvitsee selkeitä rutiinit ja tutut aikuiset ympärilleen ollakseen levollinen ja hyväntuulinen.		Tilapäiset muutokset rutiineissa eivät haittaa lasta ja hän hyväksyy uudet aikuiset hoitajikseen.
Lapsi tarvitsee oman tilan, eikä tykkää, että tullaan liian lähelle.		Lasta ei haittaa, että hänen lähelleen tullaan.
Lapsi tarvitsee aikaa, kun siirrytään tekemisestä toiseen esim. lapsi voi saada kiukkukohtauksen, kun pitää lähteä yllättäen syömään.		Hänen ei tarvitse tietää ennakkoon mitä seuraavaksi tehdään.
Lapsi vastustaa muutoksia (ei itse asiaa), esim. protestoi sekä ulos lähdettäessä että sisään tultaessa.		Lapsi toimii niin kuin muutkin ja tekee ohjeiden mukaan kapinoimatta niitä vastaan.
Lapsi haluaa pitäytyä tutussa ja turvallisessa esim. hän haluaa aina samat ruokailuvälineet ja haluaa kuulla saman sadun yhä uudelleen.		Lapsi on joustava ja hänelle sopii kaikki.
Nopeasti muuttuvissa tilanteissa lapsi yrittää saada tilanteet hallintaan		Lapsi mukautuu muutoksiin ja toisten toiveisiin.
- viivyttelöllä esim. lähtee etsimään vaatteita tai tavaroita, kun pitäisi lähteä jonnekin.		
- tai mahdollisesti antamalla muille määräyksiä ja rajoituksia.		
Lapsen on vaikea päästä yli pettymyksistä.		Lapsi selviää helposti pettymyksistä.
Yllättävän tilanteen jälkeen voi kestää pitkään, ennenkuin lapsi on taas "oma itsensä".		Toimintakyky säilyy yllättävissä tilanteissa, sopeutuu helposti arkipäivän muutoksiin.

Matala sopeutuvuus

Korkea sopeutuvuus

SINNIKKYYS

Sinikkyys tarkoittaa sitkeyttä, peräänantamattomuutta ja tarvetta saattaa asiat loppuun. Sinikyyden arviointia voidaan tehdä vasta kun toiminnan hallinnan alkuvaikeus on ohitettu. Sinikkyttä arviotaessa lasta voidaan verrata toisiin saman ikäisiin. Sitä voi havainnoida luotettavasti vasta vähän vanhemmilta lapsilta.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle

Matala sinikkyys	↓	Korkea sinikkyys
Lapsen toiminta on lyhytjännitteistä ja hän luovuttaa helposti esim. palapelejä tehdessä.		Lapsi haluaa suorittaa aloittamansa tehtävän loppuun.
Lapsi lannistuu helposti epäonnistumisesta.		Lapsi harjoittelee sinikkäästi, kunnes osaa asian, ei luovuta esim. pukeminen.
Lapsi siirtyy helposti tekemisestä toiseen, keskittymättä mihinkään pidemmäksi aikaa.		Lapsi jakaa keskittyä pitkään yhteen asiaan, ikätason mukaisesti esim. legoilla rakentamiseen.
Lapsi tarvitsee paljon tukea tekemisen loppuun saattamiseen.		Lapsella on pitkä pinna, hän ei turhaudu helposti.
Jos asia ei ole tarpeeksi mielenkiintoinen, hän jättää sen helposti kesken esim. sama leikki ei kiinnosta kauaa, uusi harrastus menettää nopeasti mielenkiintonsa		Keskittyy leikkiin pitkän aikaa. Saattaa leikkiä kauan yksin ja haluaa leikkiä "leikin loppuun".
Lapsi on joustava ja pystyy toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla ja myöntyy toisten mielipiteeseen.		Lapsi pitää tiukasti kiinni omista mielipiteistään ja tavoitteistaan. Lapsi voi olla jämäpäinen.
Lapsen on helppo siirtyä asiasta toiseen.		Lapsen on vaikea siirtyä toiseen tekemiseen, jos edellinen on hänen mielestään vielä kesken.

Matala sinikkyys

Korkea sinikkyys

HÄIRITTÄVYYS

Häirittävyys kuvaa sitä, kuinka helposti ihminen keskeyttää tekemisensä jonkin ulkoisen ärsyksen myötä. Korkea häirittävyys on arkielellä keskittymiskyvyn ja tarkkaavuuden puutetta.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle

Matala häirittävyys	↓	Korkea häirittävyys
Lapsi keskittyy omaan tekemiseensä riippumatta touhusta ja hälinästä ympärillä.		Mikä tahansa ympäristön ärsyke kiinnittää helposti lapsen huomion ja hän keskeyttää sen mitä oli tekemässä. Lapsi unohtaa helposti mitä oli tekemässä.
Lapsi keskittyy tekemiseensä niin syvästi, että esim. televisiota katsoessaan he eivät kuule ympäristön ääniä tai kun joku kutsuu heitä.		Lapsen tarkkaavuus keskeytyy esim., kun pesukoneen ohjelma etenee ja koneen ääni muuttuu tai kun katuvalot syttyvät ulkona ja valo heijastuu sisään.
Ulkoiset ärsykkeet eivät häiritse lasta esim. isot äänet tai mitä muut tekevät hänen vierellä eivät keskeytä heidän puuhaansa.		Ulkoiset ärsykkeet vaikuttavat lapsen toimintaan. Leikkiessään lapsi huomioi kaikki ympäristön tapahtumat ja keskeyttää tekemisen, niin, että lapsi siirtyy toisen lapsen leikkiin.
Lapsen voi olla vaikea siirtyä yhdestä tekemisestä toiseen. Hän voi ärtyä kun hänet keskeytetään.		Lapsi siirtyy tekemisestä toiseen eikä keskeyttäminen häitä häntä.
Katsoessaan yhtä asiaa, hän ei näe ympäristöä.		Lapsi tekee tarkasti ja nopeasti havaintoja ympäristöstä esim. muuttuvat äänet tai muutokset toisten ulkonäössä.

Matala häirittävyys

Korkea häirittävyys

INTENSIIVISYYS

Intensiivisyys kuvaa voimakkuutta, jolla ihmisen ilmaisee tunteitaan. Matalalla intensiivisyydellä varustettu ihminen ilmaisee tunteita vaisusti ja korkealla intensiteetillä varustettu hyvin voimakkaasti.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle

Matala intensiivisyys	↓	Korkea intensiivisyys
Lapsi ilmaisee tunteensa rauhallisesti ja hiljaisesti esim. mieluisan ihmisen tavatessaan lapsi hymyilee vaisusti		Lapsi ilmaisee tunteensa äänekkäästi esim. iloa ja surua esim. mieluisan ihmisen tavatessaan lapsi kiljuu riemusta.
Usein tunteet ovat piilossa. Lapsen tunteita on vaikea nähdä päällepäin ja tunnistaa. Esim. nälkäisenä lapsi on levoton ja tyytymättömän näköinen		Ilmaisee tunteuksensa ulospäin (suru, ilo, pettymys, nälkä, pelko jne.) ja ne on helppo tunnistaa ja tulkita. Esim. nälkänsä lapsi ilmaisee voimakkaasti huutamalla.
Lapsi on tasainen ja käyttäytyy hilitysti.		Lapsi on dramaattinen ja äänekkäs.
Vastalauseet ovat laimeita esim. jos lapsi ei pidä ruoasta hän kääntää päänsä pois		Vastalauseet ovat voimakkaita esim. jos lapsi ei pidä ruoasta hän sylkee sen suutaan huudon kanssa
Lapsi itkee harvoin. Onnettomana lapsi suree hiljaa yksin.		Surullisena lapsi itkee ja huutaa yms.
Lapsella ei ole taipumusta osoittaa tunteitaan fyysisesti.		Lapsella on taipumus osoittaa tunteitaan myös fyysisesti esim. hermostuessa ta- varat saattavat lentää.

Matala intensiivisyys

Korkea intensiivisyys

LÄHESTYMINEN

Lähestyminen kuvaa ihmisen ensimmäistä reaktiota uudessa ja yllättävässä tilanteessa (uusien ihmisten kohtaaminen, uudet sosiaaliset tilanteet, yllättävät tapahtumat). Tämä ei kuitenkaan kerro ihmisen myöhemmästä käytöksestä asian, ihmisen tai tilanteen tultua tutuksi. Alle kolme vuotiaalla vetäytyminen on luonnollinen reaktio, mutta jos piirre on olemassa vielä kolmannen ikävuoden jälkeenkkin, kyse on temperamenttipiirteestä. Piirrettä voi silti arvioida pienilläkin lapsilla.

Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle

Matala/vetäytyminen	Korkea/lähestyminen
Lapsi vetäytyy uusissa sosiaalisissa tilanteissa (lapsi on ujo). Silti tutussa tilanteessa voi olla hyvinkin rohkea ja puhelias.	Lapsi on uudessa tilanteessa ulospäin suuntautunut ja avoin.
Uudessa tilanteessa lapsi säikähtää ja perääntyy, haluaa tarkkailla mistä on kysymys	Lasta viehättävät uudet asiat ja yllättävät tilanteet. Hän on innostunut ja rientää kokeilemaan, katsomaan ja tekemään tuttavuutta.
Lapsi on varovainen ja välttää riskejä.	Lapsi katselee ja tutkii maailmaa uteliaasti ja pelottomasti.
Lapsi perääntyy, jähmettyy tai kääntyy pois kohdatessaan vieraan ihmisen.	Lapsi lähestyy kiinnostuneesti vieraita ihmisiä ja puhuu heille oma-aloitteisesti.
Lapsi haluaa pitäytyä tutuissa ja turvallisissa leluissa, vaatteissa jne.	Lasta kiinnostaa kaikki uusi.
On ennakkoluuloinen uusien ruokien suhteen, tottuminen uusiin ruokiin vie kauan.	Maistelee uusia ruokia mielellään.

Matala/vetäytyminen

Korkea/lähestyminen

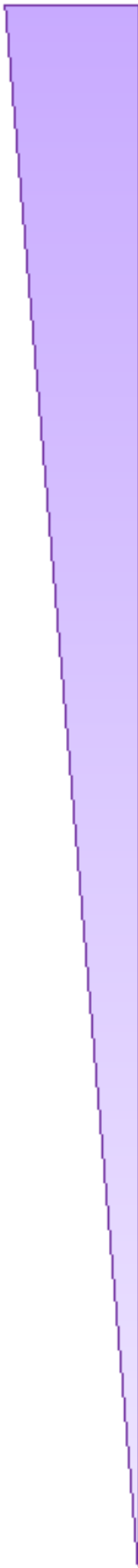
PERUSMIELIALA

Perusmieliala kuvaa sitä onko lapsi yleensä huonotuulinen vai hyväntuulinen. Perusmielialaan temperamenttipiirteensä voi suhtautua pienellä varauksella, koska tutkijoiden kesken on erimielisyyttä siitä, onko perusmieliala synnynnäinen temperamenttipiirre vai onko se seurausta muiden piirteiden vaikutuksesta ja ympäristön odotusten yhteensopivuudesta. Lisäksi hyväntuulisuutta on vaikea erottaa sosiaalisuudesta.

Matala/negatiivinen	Jos piirrettä on jonkin verran laita rasti keskelle	Korkea/positiivinen
Lapsi on usein vakava.	↓	
Lapsi on alakuloinen ja murehtii helposti.		Lapsi on yleensä iloinen ja hyväntuulinen.
Lapsi ärtyy pienestäkin asiasta.		Lapsi hymyilee ja nauraa paljon.
Mielipahan ilmaukset ovat tyyppillisiä.		Lapsi näkee asioissa hyvät puolet.
		Ei huolestu eikä hermostu herkästi.

Matala/negatiivinen mieliala

Korkea/positiivinen mieliala

SAATEKIRJE

Hei, mukavaa että lupauduit kartoittamaan lapsesi temperamenttia!

Opinnäytetyömme käsittelee lapsen temperamenttia ja sen tunnistamista. Temperamentilla tarkoitetaan lapsen synnynnäistä, pysyvää taipumusta käyttäytyä tietyllä tyylillä. Tutustuessamme aiheeseen meille on auennut ihan uutta näkökulmaa temperamenttiin. Tämä on hieno löytö! Kun tuntee lapsen temperamentin, voi paremmin ymmärtää hänen käytöstään ja huomioida nämä piirteet kasvatuksessa. Se voi joissain tilanteissa helpottaa suuresti sekä lapsen että aikuisen elämää.

Olemme valinneet neljä lasta, joiden temperamenttia havainnoimme kokeiluluontoisesti. Temperamentin havainnointi ja tunnistaminen tehdään kolmikantaisesti: sinä vanhempana, kasvattaja päiväkodissa ja toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä. Temperamenttiprofiilin tunnistamisen jälkeen haastattemme teitä siitä, miten koitte tämän kartoittamisen.

Tutkimuksella haluamme selvittää, miten temperamenttiprofiilin kartoittaminen koetaan. Haluamme myös tarkastella, ovatko vanhemman, kasvattajan ja ulkopuolisen havainnoijan (meidän) tekemät havainnot yhteneviä.

Kaikki tiedot ovat luottamuksellisia ja opinnäytetyössämme tuomme lapsen temperamenttiprofiilin esiin nimettömänä. Opinnäytetyössä ei myöskään mainita päiväkodin nimeä. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen hävitämme kaikki lomakkeet asianmukaisesti. Opinnäytetyö julkaistaan 31.5.2019 (arvio) mennessä Theseuksessa, ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut -sivustolla osoitteessa www.theseus.fi.

Ohessa on temperamenttiprofiilin kartoituslomake ja kysymyksiä helpottamaan temperamenttipiirteiden tunnistamista. Pyydämme sinua palauttamaan lomakkeet päiväkodille lapsesi ryhmään 26.11.2018 mennessä. Mikäli sinulla on kysyttävää, soita/laita viestiä Johannalle puh. 045XXXXXXX tai Saralle puh. 040XXXXXXX.

Toivottavasti saat tästä havainnoinnista oivalluksia ja hyötyä myös itsellesi.
Kiitos ajastasi!

Ystävällisin terveisin

Sara Isokoski ja Johanna Ahola

Sosionomi-opiskelijat/Centria-ammattikorkeakoulu, Ylivieskan yksikkö

*Me ollaan kaikki erilaisia,
yksilöllisellä temperamentilla varustettuja*

MIKÄ TEMPERAMENTTI?

Temperamentti on pysyvä taipumus käyttäytyä tietyllä tyyllillä. Temperamentti selittää sitä, miksi yksi lapsi on aktiivinen ja nopea ja toinen taas verkkainen. Se selittää, miksi joku lähestyy kiinnostuneena uusia asioita ja toinen vetäytyy. Temperamentti on biologinen, synnynnäinen osa ihmisen persoonaa ja ilmenee jo vauvaiässä. Se on suhteellisen pysyvä, mutta osa piirteistä muovautuu lapsen kasvaessa.

Temperamentti selittää ihmisten välisiä eroja käyttäytymisessä. Temperamentin tunnistamisesta on hyötyä kasvatuksessa: kun tunnemme lapsen temperamenttiprofiilin, ymmärrämme paremmin lasta ja voimme kasvatata lasta hänen temperamenttiinsä sopivalla tavalla. Temperamentin tunnistaminen voi myös helpottaa mahdollisten kasvatukseen liittyvien kysymysten kanssa. Esimerkiksi jos lapsella kestää kauan pukeutua, syöminen vie aikaa ja lasta joutuu hoputtamaan joka asiassa, tällöin yksi lapsen temperamenttipiirteistä voi olla matala aktiivisuustaso.

Jotta temperamentin kartoittaminen olisi helpompaa, olemme koonneet tähän kysymyksiä, joiden avulla asiaa voi pohtia ja havainnoida. Kysymykset olemme koonneet alla mainituista kirjoista. Kysymyksiin vastausta miettiessä lapsen toimintaa tulee ajatella kokonaisuutena, pitemmällä aikavälillä. Lapsella voi olla osa piirteistä voimakkaana jommassakummassa ääripäässä ja osaa piirteistä ilmetä jonkin verran. Kartoituslomakkeeseen voi merkitä rastin vapaasti siihen kohtaan janassa, kuinka paljon arvelee lapsella piirrettä olevan. Tämä ei ole testi, jolla mitataan lapsen temperamentti vaan lapsen temperamenttipiirteiden havainnoinnin helpottamiseksi laadittu lomake.

Yksittäisistä temperamenttipiirteistä (9 piirrettä) muodostuu temperamenttiprofiili, joka on jokaisella lapsella yksilöllinen. Temperamenttiprofiili on jokaisella erilainen, mutta kaikki piirteet ovat saman arvoisia. Me saatamme arvostaa enemmän joitakin piirteitä esim. enemmän sosiaalisuutta kuin ujoutta, mutta kaikki piirteet ovat yhtä tärkeitä ja kaikkia niitä tarvitaan. Tärkeintä on, että ympäristö osaa suhtautua lapseen hänen temperamenttiinsä sopivalla tavalla.

Aiheesta lisää muun muassa seuraavissa huippuhyvissä kirjoissa:

- ★ Temperamentti – ihmisen yksilöllisyys. Liisa Keltikangas-Järvinen 2015. Viides painos.
- ★ Temperamentti ja koulumenestys. Liisa Keltikangas-Järvinen 2006.
- ★ Tunne minut. Turva ja tunteet lapsen silmin. Katri Kanninen & Arja Sigfrids. 2012.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Ympyröi sopivat vaihtoehdot, kirjoita tarkennuksia ja perusteluja ruutuihin.

1. Millaisena koit lapsen temperamenttiprofiilin kartoittamisen?

mielenkiintoisena hyödyllisenä innostavana vaikeana
turhana aikaa vievänä keskustelua herättävänä

Muuna, millaisena?

2. Oliko lapsesi temperamentti- ja piirteiden tunnistaminen

- a) helppoa?
- b) vaikeaa?

Miksi koit sen helpoksi/vaikeaksi?

3. Veikö kartoittaminen mielestäsi aikaa

- a) sopivasti?
- b) liian kauan?

4. Auttoiko temperamentin tunnistaminen ymmärtämään lapsen käytöstä entistä paremmin?

- a) Ei
- b) kyllä, miten esimerkiksi?

5. Minkälaisena koit tehtävän ohjeistuksen?

selkeänä riittävänä puutteellisena epäselvänä

Parannusehdotuksia:

6. Oliko temperamentti sinulle tuttu ennestään?

- a) Ei
- b) Kyllä

Miten olet aiemmin tutustunut aiheeseen?

7. Olisiko hyvä, että tällainen kartoitus otettaisiin käyttöön varhaiskasvatuksessa?

Koetko, että siihen olisi tarvetta, aikaa ja mielenkiintoa?

Kysymys kasvattajalle:

8. Miten lapsen temperamentti piirteet otetaan huomioon toiminnassa?

9. Onko sinulla muita ajatuksia liittyen temperamentin kartoittamiseen?

TEMPERAMENTTIPROFIILIN KARTOITUS

Äidin arvio: ★

Varhaiskasvattajan arvio: ●

